Kohti yhdenvertaista ikääntymistä

Osa 2: Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat ikääntyneet Suomessa

Toimittaneet: Jukka Keronen ja Sonja Iltanen

Moni-ikä-hankkeen loppujulkaisu

Kohti yhdenvertaista ikääntymistä

Osa 2: Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat ikääntyneet Suomessa

Toimittaneet: Jukka Keronen ja Sonja Iltanen

Kirjoittajat: Kaijus Ervasti, Sonja Iltanen, Kersti Juva,
Suvi Kehälinna, Jukka Keronen, Marja Lönnroth,
Anna Mäki-Petäjä-Leinonen ja Outi Valonen

Moni-ikä-hankkeen loppujulkaisu, osa 2

Kohti yhdenvertaista ikääntymistä
Osa 2: Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat ikääntyneet Suomessa

Toimittaneet: Jukka Keronen ja Sonja Iltanen

Kansikuva: iStock

ISBN: 978-952-9594-96-2 (Print) ISBN: 978-952-9594-97-9 (PDF)

Julkaisija: 2026 © Vanhus- ja lähimmäispalvelun liitto VALLI ry

Sisältö

1. Johdanto 5

2. Moni-ikä-hankkeen tuloksia ja tuotoksia 7

Ikääntyneet seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt hyvinvointialueiden suunnitelmissa 9

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt vanhusneuvostojen työssä 12

Sateenkaariseniorien toiveita ikääntyneiden palveluille 16

Moni-ikä-hankkeen suosituksia seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen näkökulmasta 29

3. Viranomaisten ja kansainvälisten järjestöjen raportteja 33

Claudia Mahlerin raportti maavierailulta Suomeen 34

Kohti sateenkaariystävällisempää Suomea – Tilannearvio seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta Suomessa 36

Ikäihmisten moninaisuus näkyväksi – Selvitys vähemmistöihin kuuluvien ikääntyneiden henkilöiden kokemasta syrjinnästä sosiaali- ja terveyspalveluissa. 37

4. Yliopistotason tutkimuksia 44

Sateenkaariseniorien oikeuksien toteutuminen 45

5. Järjestöjen ja hankkeiden selvityksiä 53

Sateenkaarisenioreiden hyvinvointiin vaikuttavat tekijät – Tiivistelmä pohjoispohjanmaalaisten sateenkaarisenioreiden ja sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten kokemuksista 54

Haluaisin pystyä kertomaan – Sateenkaariseniorit ikääntyneille suunnattujen palveluiden asiakkaina 60

Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöt, vanheneminen ja palveluntarpeet 62

6. Opinnäytetöitä 69

”Meitä on paljon, mutta vielä mahtuu mukaan!” Sateenkaarevat seniorit edistämässä näkyvyyttään 70

Ikääntyvien transfeminiinien seksuaalisuuden huomioiminen sosiaalialan palveluissa – Kuvaileva kirjallisuuskatsaus 72

Seksuaalivähemmistöön kuuluvan ikäihmisen seksuaalisuuden huomioiminen hoitotyössä – posteri hoitotyön ammattilaisille ja opiskelijoille 74

Sateenkaarisenioreiden yksinäisyys: Kysely yli 50-vuotiaille sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöön kuuluville 75

Seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuus hoitotyössä ikääntyvien ihmisten kokemana 77

Systemaattinen kirjallisuuskatsaus ikääntyneistä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä sosiaalityön asiakkaina 79

Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden huomioiminen ikääntyneiden palveluissa: työntekijöiden näkökulma 81

Ikääntyneiden seksuaalivähemmistöjen terveydentila 83

Sateenkaaren päässä on vanhuus – Kristillisten yhteisöjen merkitys yli 65-vuotiaiden seksuaalivähemmistöihin kuuluvien elämässä 85

Sateenkaarevaa hoivaa ikäihmisille: Sateenkaariseniori-tietoisku hoiva-ammattilaisten toimintatapoja kehittämässä 87

Irvokasta irstailua vai ihminen ihmisenä?: geronomien perehtyneisyys sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuuteen 89

Sateenkaariseniorin puheenvuoro vanhusneuvostoille: kokemustieto yhdenvertaisuuden edistäjänä 90

Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien vanhusten kohtaaminen pitkäaikaisessa laitoshoidossa – hoitajien näkökulma 91

Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen toiveet ja tarpeet yhdenvertaiseen vanhuuteen 94

7. Yhteenveto 95

Lähdeluettelo 99

1. Johdanto

Tämä on Vanhus- ja lähimmäispalvelun liitto VALLI ry:n Moni-ikä-hankkeen loppujulkaisun toinen osa. Moni-ikä-hanke toteutettiin vuosina 2024–2026 Vanhus- ja lähimmäispalvelun liitto VALLI ry:ssä Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskuksen (STEA) tuella. Hankkeen keskeisiä tavoitteita olivat vähemmistöihin kuuluvien ikääntyneiden osallisuuden lisääminen sekä moninaisuuteen liittyvän tietoisuuden lisääminen ikääntyneiden parissa työskentelevien ammattilaisten ja vapaaehtoisten keskuudessa. Lisäksi tavoiteltiin vähemmistöjen parissa työskentelevien ammattilaisten ja vapaaehtoisten ikäosaamisen vahvistamista. Hankkeessa vähemmistöteemaa lähestyttiin kieli- ja kulttuurivähemmistöjen sekä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kautta.

Hankkeen loppujulkaisu koostuu kahdesta teoksesta. Tässä teoksessa käsitellään seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä ja ensimmäisessä osassa kieli- ja kulttuurivähemmistöjä. Teoksista löytyvät hankkeen keskeiset tulokset ja yhteistyökumppaneiden artikkeleita heidän tuloksistaan. Lisäksi niihin on koottu Suomessa viimeisen noin kymmenen vuoden aikana tehtyjä tutkimuksia, raportteja, selvityksiä ja opinnäytetöitä, joista on liitetty lähdetiedot ja tiivistelmän suora lainaus. Tähän loppujulkaisun toiseen osaan valitut työt täyttävät seuraavat kriteerit: aiheena ovat seksuaali- ja/tai sukupuolivähemmistöihin kuuluvat ikääntyneet ihmiset ja sen lisäksi työssä käsitellään Suomen olosuhteita tai suomalaista palvelujärjestelmää. Todennäköisesti aivan kaikkia aihetta käsitteleviä julkaisuja ei ole löydetty mukaan. Luvuissa 3–6 teokset esitellään aikajärjestyksessä siten, että tuorein julkaisu on ensin.

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvia ikääntyneitä koskeva tutkimus, etenkin ikääntyneiden palveluihin liittyen, on Suomessa erittäin tuore alue. Ensimmäinen Suomessa teemaa käsitellyt teos ilmestyi vuonna 2010, kun Seta julkaisi tutkimuskatsauksen *Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöt, vanheneminen ja palveluntarpeet* (Irni & Wickman 2010).

Edelleenkin Suomessa on vähän seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvia ikääntyviä ja vanhoja ihmisiä käsittelevää tutkimusta. Viimeisen vuosikymmenen aikana aihe on kuitenkin lisääntyvässä määrin kiinnostanut opinnäytetyön tekijöitä. Itä-Suomen yliopiston AMIS-hankkeessa on tutkittu laajasti haavoittuviin ryhmiin kuuluvien ikääntyneiden oikeuksien toteutumista Suomessa ja seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt ovat olleet yksi tutkittavista ryhmistä.

Kiitokset

VALLIn Moni-ikä-hankkeessa tehtiin laajaa yhteistyötä vähemmistöihin kuuluvien ikääntyneiden kanssa toimivien järjestöjen, palvelun tuottajien, oppilaitosten ja viranomaistahojen kanssa. Erityisesti haluamme kiittää yhteistyökumppaneita, jotka antoivat huomattavan panoksen hankkeessa toteutettujen Moninaisuustestin ja Iäkkäiden moninaisuus -tietoiskujen suunnittelussa: Jade yhteisö ry, Eläkeläiset ry, Kulttuurinen Moninaisuus -Muistikeskus ry MUKES, Palvelutaloyhdistys Koskenrinne ry:n Kotona täällläkin -toiminta, Pääkaupunkiseudun omaishoitajat ry, Sateenkaariseniorit ry, Suomen Romaniyhdistys ry, Vanhustyön keskusliiton Sateenkaariseniorit näkyviksi -hanke ja SVK-Liitto ry.

Suuret kiitokset myös kirjoittajille, jotka mahdollistivat tämän loppujulkaisun toisen osan toteutuksen: Kaijus Ervasti, Sonja Iltanen, Kersti Juva, Suvi Kehälinna, Jukka Keronen, Marja Lönnroth, Anna Mäki-Petäjä-Leinonen, Outi Valonen.

Merkittävää tukea ja ohjausta hankkeen eri vaiheissa antoi ohjausryhmä, johon kuuluivat puheenjohtajana Kaisa Pekola (Vanhus- ja lähimmäispalvelun liitto VALLI ry:n hallitus) ja jäseninä asiantuntija Sanna Ahola (Ihmisoikeuskeskus), toiminnanjohtaja Virpi Dufva (VALLI ry), professori Kaijus Ervasti (Itä-Suomen yliopisto), finanssineuvos Katju Holkeri (Valtiovarainministeriö), kehittämisjohtaja Tom Kankkonen (VALLI ry), toiminnanjohtaja Susanna Lehtovaara (Jade yhteisö ry), puheenjohtaja Kuisma Savisalo (Sateenkaariseniorit ry, 2025-2026) ja puheenjohtaja Risto Hartikainen (Sateenkaariseniorit ry, 2024).

2. Moni-ikä-hankkeen tuloksia ja tuotoksia

VALLIn Moni-ikä-hankkeen tuotosten avulla pyrittiin parantamaan tietoisuutta vähemmistöihin kuuluvista ikääntyneistä sekä selvittämään, millä tavalla heidät huomioidaan päätöksenteossa ja palveluissa. Lisäksi olemme nostaneet esiin tapoja, joilla vähemmistöihin kuuluvien ikääntyneiden osallisuutta voitaisiin lisätä.

Hanke toimi alusta asti laaja-alaisessa yhteistyössä niiden toimijoiden kanssa, jotka työskentelevät vähemmistöihin kuuluvien ikääntyvien kanssa. Kaikki hankkeessa toteutetut käytännön työkalut on suunniteltu ikääntyneiden vähemmistöjen parissa toimivien järjestöjen kanssa. Lisäksi ikääntyneiden ihmisten omaa ääntä kuultiin keskusteluissa, joissa heillä oli mahdollisuus kertoa omista kokemuksistaan ja haasteistaan.

Julkaisut

Hankkeen aikana julkaistiin yksi selvitys ja yksi opinnäytetyö. *Selvitys ikääntyneiden moninaisuudesta hyvinvointialueiden suunnitelmissa* luo tilannekuvaa siitä, miten laajasti hyvinvointialueet huomioivat ikääntyneiden ihmisten moninaisuuteen liittyviä kysymyksiä suunnitelmissaan (Keronen, Katajisto & Iltanen 2025; luku 2.1). Hankkeessa selvitettiin moninaisuuden näkymistä myös vanhusneuvostojen työssä. Vuosina 2024 ja 2025 toteutettiin Valtiovarainministeriön avoimen hallinnon Vanhusneuvostopäivän yhteydessä kyselyt vanhusneuvostojen jäsenille. Kyselyt toimivat yhtenä lähdeaineistona Turun ammattikorkeakoulun opinnäytetyössä *Moninaisuuden huomioiminen vanhusneuvostojen työssä* (Keltikangas & Lehtonen 2026; luku 2.2).

Lisäksi julkaistiin kaksi yhteenvetoa vähemmistöihin kuuluvien ikääntyneiden kanssa toteutetuista keskusteluista. *Sateenkaarisenioreiden toiveita*

ikääntyneiden palveluille kuvaa, millaisia historiaan pohjautuvia haasteita seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat ikääntyneet kokevat ja mitä he toivovat tulevaisuudelta (Iltanen & Keronen 2026; luku 2.3). Vastaava yhteenveto *Kieli- ja kulttuurivähemmistöjen kokemuksia Suomessa vanhenemisesta* (Iltanen & Keronen 2025) löytyy loppujulkaisun ensimmäisestä osasta.

Käytännönläheisiä työkaluja moninaisuusosaamisen lisäämiseksi

Ammattilaisten ja vapaaehtoisten osaamisen vahvistamiseksi hanke tuotti kolme käytännönläheistä työkalua. Kaikki työkalut ovat maksuttomia ja vapaasti kaikkien käytettävissä.

Moninaisuustestin (www.moninaisuustesti.fi) avulla voi testata tietojaan ikääntyneiden moninaisuudesta ja tutustua aiheeseen sivustolla olevan tietopankin avulla. Testin onnistuneesti suorittanut voi ladata itselleen todistuksen.

Iäkkäiden moninaisuus -tietoiskujen avulla voi lisätä tietoa ikääntyneiden moninaisuudesta eri näkökulmista. Tietoiskut on julkaistu VALLIn YouTube-kanavalla soittolistalla, jolla on yhteensä 37 luentoa tai keskustelua, kunkin kesto noin 15–20 minuuttia. Tallenteet tehtiin vuonna 2025, jolloin toteutettiin 10 etätilaisuutta.

Yhdessä testi ja tietoiskut muodostavat helposti käytettävän, muunneltavan ja vapaasti saatavan perehdytyskokonaisuuden. Moni-ikä-hankkeen tuotokset saivat valtakunnallista kiitosta, kun testi ja tietoiskut palkittiin yhtenä Työterveyslaitoksen Huomisen hoivatyö -innovaatiokilpailun voittajista vuonna 2026.

Kolmas käytännön työkalu, *Muistilista yli 65-vuotiaiden palveluista Suomessa*, on suunnattu kieli- ja kulttuurivähemmistöjen parissa toimiville ryhmien ohjaajille ja vertaisohjaajille sekä monikulttuuristen järjestöjen toimijoille. Muistilista auttaa heitä suunnittelemaan palveluihin liittyviä neuvontatapahtumia ja vertaisryhmien kokoontumisia.

Ikääntyneet seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt hyvinvointialueiden suunnitelmissa

Jukka Keronen ja Sonja Iltanen

Artikkeli perustuu julkaisuun:
Keronen, Jukka; Katajisto, Milka & Iltanen, Sonja (2025). Selvitys ikääntyneiden moninaisuudesta hyvinvointialueiden suunnitelmissa. Vanhus- ja lähimmäispalvelun liitto VALLI ry

Moni-ikä-hankkeen julkaisu *Selvitys ikääntyneiden moninaisuudesta hyvinvointialueiden suunnitelmissa* pyrki luomaan tilannekuvaa siitä, miten laajasti hiljattain perustetut hyvinvointialueet huomioivat ikääntyneiden ihmisten moninaisuuteen liittyviä kysymyksiä suunnitelmissaan. Selvityksessä valittiin tarkasteltavaksi kielivähemmistöt (äidinkielenään muuta kuin suomea tai ruotsia puhuvat henkilöt), romanit, saamelaiset sekä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt.

Tässä artikkelissa käsitellään selvityksen huomioita seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen osalta. Loppujulkaisun ensimmäisessä osassa on vastaava artikkeli kieli- ja kulttuurivähemmistöistä.

Suomalainen tapa palvella asukkaita julkisessa hallinnossa on usein rakennettu ratkaisemaan yhtä asiaa kerrallaan, ja tapamme keskustella seuraa paljolti samaa logiikkaa. Ikääntyneistä puhuttaessa tunnutaan usein unohtavan, että ikääntynyt ihminen voi kuulua johonkin seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön. Toisaalta taas seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen asemasta käytävässä keskustelussa ikääntyvät ja vanhat ihmiset ovat olleet sivuroolissa, melkein näkymättömissä.

Todellisuus on kuitenkin moninainen ja tämä on huomioitava ikääntyneiden palveluissa. Vähemmistöihin kuuluvien ihmisten ikääntymisessä on erityispiirteitä, jotka huomioimalla palveluita voidaan tuottaa laadukkaammin ja yhdenvertaisuutta edistäen. Tästä hyötyvät kaikki palveluiden käyttäjät.

Selvityksen toteutus

Selvityksessä tarkasteltiin aluksi, miten moninaisuus huomioidaan viidellä hyvinvointialueella. Pirkanmaan hyvinvointialue valittiin mukaan Suomen

suurimpana hyvinvointialueena. Keski-Pohjanmaa valittiin pienimpänä alueena, jossa vieraskielisten osuus on hyvin pieni. Vantaan ja Keravan hyvinvointialue puolestaan on väestöpohjaltaan Suomen monikulttuurisin. Lapin hyvinvointialueen erityispiirteenä voidaan pitää sen saamenkielistä väestöä ja kotiseutualuetta. Pohjois-Karjalan hyvinvointialue valittiin mukaan, koska se on väkiluvultaan pieni alue, jossa on kasvava venäjänkielisten ikääntyvien ryhmä.

Näiltä viideltä hyvinvointialueelta käytiin systemaattisesti läpi asiakirjat, jotka olivat saatavissa verkkosivuilla maaliskuussa 2025. Lisäksi kunkin alueen ikääntyneiden palveluista ja/tai ikääntyneiden hyvinvointisuunnitelmasta vastaavilta viranhaltijoilta kysyttiin sähköpostitse lisätietoja erityisesti ikääntyneiden hyvinvointisuunnitelmista.

Selvityksessä haluttiin myös saada valtakunnallinen kuva ikääntyneiden moninaisuuden huomioimisesta hyvinvointialueilla. Tässä tarkoituksessa käytiin läpi Manner-Suomen hyvinvointialueiden ja Helsingin kaupungin ikääntyneiden hyvinvointisuunnitelmat, joita oli julkaistu seitsemällätoista hyvinvointialueella selvityksen valmistumisajankohtana kesällä 2025. Lisäksi käytiin läpi Helsingin kaupungin ikääntyneiden hyvinvointia ja palveluita käsittelevät verkkosivut. Etelä-Pohjanmaalla, Kainuussa ja Lapissa suunnitelma oli valmisteilla, joten niitä ei voitu ottaa mukaan selvitykseen.

Ikääntyneiden hyvinvointisuunnitelmat valittiin valtakunnalliseen tarkasteluun, koska niiden tarkoitus on tukea ikääntynyttä väestöä ja ne ovat hyvinvointialueilla ikääntyneiden palveluiden suuntaa eniten ohjaavia suunnitelmia. Selvitystä tehdessä oletettiin, että ikääntyneiden moninaisuus nousisi niissä esiin, mikäli se huomioitaisiin alueilla.

Tärkeimmät havainnot seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen näkökulmasta

Selvityksen tavoitteena oli saada yleiskuva moninaisuuden huomioimisesta hyvinvointialueilla ja nostaa aihetta keskusteluun hyvinvointialueiden sisällä. Hyvinvointialueiden välillä havaittiin merkittäviä eroja, vaikka tarkoituksena ei ollutkaan asettaa hyvinvointialueita moninaisuuden huomioimisen suhteen järjestykseen.

Ikääntyneiden hyvinvointisuunnitelmia löydettiin seitsemältätoista alueelta. Ikääntyneet seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt huomioidaan niistä kolmessa ja kieli- ja kulttuurivähemmistöt seitsemässä suunnitelmassa. Moninaisuuteen liittyviä käsitteitä, kuten yhdenvertaisuus, osallisuus ja yksilöllisyys, esiintyy suunnitelmissa enemmän. Myös turvallisemman tilan periaatteiden edistäminen on osassa esillä. On myös alueita, joiden ikääntyneiden hyvinvointisuunnitelmissa ei nosteta lainkaan esiin vähemmistöjä tai mitään edellä mainituista teemoista.

Keski-Pohjanmaa, Pirkanmaa ja Vantaa-Kerava mainitsevat seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt ikääntyneiden hyvinvointisuunnitelmissa lyhyesti. Helsingin kaupungin ikääntyneiden hyvinvointia ja palveluita käsittelevillä verkkosivuilla mainitaan sukupuoli-identiteetit yhtenä esimerkkinä helsinkiläisten moninaisuudesta. Lisäksi muissa asiakirjoissa ja viranhaltijoiden vastauksissa on joitakin mainintoja myös ikääntyvistä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä, mutta ne ovat hyvin yleisellä tasolla.

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvia ikääntyneitä ei siis ole toistaiseksi huomioitu juurikaan hyvinvointialueiden suunnitelmissa, vaikka heitä asuu merkittäviä määriä kaikilla hyvinvointialueilla. Erilaisten arvioiden mukaan väestöstä 4–10 prosenttia kuuluu seksuaali- tai sukupuolivähemmistöihin.

Selvityksessä esitetään hyvinvointialueille myös toimenpiteitä, joilla iäkkäiden moninaisuuden huomiointia voidaan edistää. Lukuun 2.4. on koottu Moni-ikä-hankkeen havaintoja ja toimenpidesuosituksia.

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt vanhusneuvostojen työssä

Jukka Keronen ja Sonja Iltanen

Artikkeli perustuu julkaisuihin:
Keltikangas, Anne & Lehtonen, Miina (2026). Moninaisuuden huomioiminen vanhusneuvostojen työssä: osana Vanhus- ja lähimmäispalvelun liitto VALLI ry:n Moni-ikä-hanketta. Sosionomi (AMK), opinnäytetyö, Turun ammattikorkeakoulu.

Kyttälä, Sini; Iltanen, Sonja & Keronen, Jukka (2024). Vanhusneuvostojen jäsenet: Moninaisuutta huomioitava enemmän. Verkkouutinen, Vanhus- ja lähimmäispalvelun liitto VALLI ry.

Opinnäytetyö *Moninaisuuden huomioiminen vanhusneuvostojen työssä* tehtiin yhteistyössä Turun ammattikorkeakoulun ja Moni-ikä-hankkeen kanssa. Vuonna 2026 ilmestyneen opinnäytetyön toteuttivat Anne Keltikangas ja Miina Lehtonen. Samaa teemaa selvitettiin Moni-ikä-hankkeessa vuosina 2024 ja 2025 kahdella moninaisuusaiheisella kyselyllä, jotka oli suunnattu Valtiovarainministeriön avoimen hallinnon Vanhusneuvostopäivän osanottajille. Tässä artikkelissa tarkastellaan opinnäyteyön ja kyselyiden pohjalta, kuinka seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt on huomioitu vanhusneuvostojen työssä. Loppujulkaisun ensimmäisessä osassa on vastaava artikkeli kieli- ja kulttuurivähemmistöistä.

Vanhusneuvostot on valittu hankkeessa selvitysten kohteeksi, koska ne ovat kunnissa ja hyvinvointialueilla keskeisiä tahoja, joilla on mahdollisuus edistää ikääntyneiden ihmisten asemaa. Lakisääteisinä vaikuttamiselimiä ne voivat nostaa päätöksentekoon ikääntyneiden omia näkökulmia. Siksi ne ovat tärkeitä elimiä myös ikääntyneiden moninaisuuden huomioimisen näkökulmasta.

Keltikangas ja Lehtonen selvittivät, miten ikääntyneiden moninaisuus näkyy neljän hyvinvointialueen vanhusneuvostojen toiminnassa. Valitut alueet olivat Vantaan ja Kerava, Pohjois-Karjala, Pirkanmaa ja Lappi. Lisäksi tutkittiin, kuinka teema näkyy valittujen alueiden suurimpien kaupunkien vanhusneuvostoissa: Vantaalla, Joensuussa, Tampereella ja Rovaniemellä. Moni-ikä-hankkeen kohderyhmärajauksen mukaisesti moninaisuutta

tarkasteltiin opinnäytetyössä kieli- ja kulttuurivähemmistöjen sekä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kautta. Opinnäytetyön aineisto koostui vanhusneuvostojen pöytäkirjoista, toimintasuunnitelmista, vuosikertomuksista ja pöytäkirjoissa olevista liitteistä, joista tehtiin laadullinen sisältöanalyysi. Lisäksi aineistona käytettiin Moni-ikä-hankkeen tekemiä moninaisuusaiheisia kyselyitä.

Moninaisuuden huomiointi vaihtelee paljon

Opinnäytetyön päätulos oli, että moninaisuusasiat ovat hyvin vaihtelevasti esillä vanhusneuvostoissa. Suurimpien hyvinvointialueiden ja kuntien alueilla eri vähemmistöt otettiin useammin huomioon. Pienillä hyvinvointialueilla ja pienemmissä kaupungeissa moninaisuusasiat eivät nousseet merkittävästi esille. Mikäli alue tai kaupunki oli väestörakenteeltaan monikielinen, olivat vähemmistöasiat myös useammin esillä vanhusneuvostoissa. Rakenteellisena tekijänä asiaan saattoi vaikuttaa myös kokousten määrä. Pienemmillä hyvinvointialueilla sekä kunnissa vanhusneuvoilla oli vähemmän kokouksia isompiin alueisiin verrattuna, eikä moninaisuuskysymyksiä ollut priorisoitu niin, että ne olisivat nousseet kokousten asialistalle asti.

Opinnäytteessä läpikäydyistä vanhusneuvostojen dokumenteista (n=149) löytyi yhteensä kuusi mainintaa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä, huomattavasti vähemmän kuin kieli- ja kulttuurivähemmistöjen saamat 31 mainintaa. Nämä maininnat löytyvät Vantaan ja Keravan ja Pirkanmaan hyvinvointialueiden sekä Tampereen ja Rovaniemen kaupunkien vanhusneuvostojen asiakirjoista. Yhdenvertaisuus ja tasa-arvo esiintyivät usein pöytäkirjoissa mainintoina, mutta niitä ei kuitenkaan avattu tarkemmin.

Positiivinen perusasenne, mutta tietoa puuttuu

Vuonna 2025 tehtyyn moninaisuusaiheiseen kyselyyn vastasi 80 vanhusneuvoston jäsentä. Kysymykseen ”Onko seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat iäkkäät ihmiset huomioitu asioiden käsittelyssä oman vanhusneuvostonne työskentelyssä?” vastanneista vanhusneuvoston jäsenistä kukaan ei vastannut ”hyvin” ja vain yhdeksän prosenttia ”melko hyvin”. 40 prosenttia arvioi, että asiat ovat olleet esillä huonosti tai melko huonosti.

Vanhusneuvostojen jäsenillä oli kuitenkin melko positiivinen näkemys vähemmistöihin kuuluvien ikääntyneiden asioiden tärkeydestä. 65 prosenttia vastaajista piti seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen asioiden käsittelyä tärkeänä tai melko tärkeänä. Ei kovin tärkeänä sitä piti 23 prosenttia ja yksi prosentti oli sitä mieltä, ettei aihe ole lainkaan tärkeä.

Vanhusneuvostojen jäsenet myös arvioivat, että heillä ei ole tarpeeksi tietoa. Kysymykseen ”Onko teillä itsellänne mielestänne riittävästi tietoa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien iäkkäiden ihmisten tarpeista?” vastasi myönteisesti 21 prosenttia vastaajista. 58 prosenttia arvioi, että itsellä ei ole tarpeeksi tietoa. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kohdalla asteikkokysymyksissä korostui ”en osaa sanoa” vastausten määrä verrattuna kieli- ja kulttuurivähemmistöihin. Näiden vastausten voidaan arvioida johtuvan siitä, ettei seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvien ikäihmisten haasteita tunnisteta. Muutamissa kommenteissa todettiin, kuinka seksuaalivähemmistöjä vierastetaan ja joissakin vanhusneuvostoissa oli keskusteltu negatiiviseen sävyyn Pride-liputuksesta.

Kysely herätti pohtimaan vähemmistöjen tarpeita

Kieli- ja kulttuurivähemmistöjen asiat tulivat paljon selkeämmin esille vanhusneuvostojen pöytäkirjoissa kuin seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen asiat, ja kyselyn tulokset vahvistavat tätä tulosta. Keltikangas ja Lehtonen esittävät opinnäytetyössään mahdollisia selityksiä tulokselle. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluminen voidaan ajatella helpommin yksityisasiaksi, jolloin sitä ei koeta tarpeelliseksi tuoda esille vanhusneuvostoissa. Toisaalta he arvioivat, että taustalla voi esiintyä myös historiasta kumpuavia ennakkoluuloja seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä kohtaan.

Kyselyn tulosten perusteella vaikuttaa siltä, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien ikääntyneiden asiaa pidetään sinänsä tärkeänä, mutta ei välttämättä kovin ajankohtaisena omalla alueella. Seksuaaliseen suuntautumiseen tai sukupuoleen liittyvien moninaisuusasioiden painoarvo tulee kuitenkin lähivuosina kasvamaan myös ikääntyneiden kohdalla. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien osuus väestöstä ei sinänsä kasva, mutta heidän määränsä kasvaa väestön ikääntyessä ja he uskaltavat olla aiempaa avoimempia.

Avointen vastausten perusteella kysely herätti pohtimaan vähemmistöihin kuuluvien ikääntyneiden asioita ja heidän tarpeitaan. Vastauksista ilmenee myös vastaajien halu kohdella kaikkia yhdenvertaisesti ja kehittää omaa toimintaansa paremmaksi.

Sateenkaariseniorien toiveita ikääntyneiden palveluille

Sonja Iltanen ja Jukka Keronen

Julkaistu aiemmin:
Iltanen, Sonja & Keronen, Jukka (2026). Sateenkaariseniorien toiveita ikääntyneiden palveluille. Vanhus- ja lähimmäispalvelun liitto VALLI ry.

Tiivistelmä

Tämä julkaisu on toteutettu osana Vanhus- ja lähimmäispalvelun liitto VALLI ry:n Moni-ikä-hanketta. Hanke on kolmivuotinen (2024–2026) ja sen rahoittaa Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskus STEA. Moni-ikä-hankkeen tarkoituksena on edistää ikääntyneiden yhdenvertaisuutta ja tehdä näkyväksi ikääntyneet vähemmistöt.

Hankkeessa kävimme kuuntelemassa ikääntyvien seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien ihmisten eli sateenkaarisenioreiden kokemuksia, näkemyksiä ja toiveita. Keskustelimme vertaisryhmiin osallistuneiden ja ryhmien ohjaajien kanssa.

Keskusteluihin osallistuneita huolettivat monet samat asiat kuin muitakin ikääntyviä ihmisiä, kuten itsenäinen asuminen, toimeentulo ja palveluista leikkaaminen. Kokemukset arkielämästä ja palveluista vähemmistöön kuuluvana vaihtelivat. Enimmäkseen kokemukset olivat neutraaleja tai hyviä, mutta myös oletuksia ja kielteisiä asenteita kohdattiin. Historian painolasti – syrjivä lainsäädäntö, häirinnän ja väkivallan kokemukset – aiheutti monille edelleen vähemmistöstressiä. Uusissa tilanteissa moni joutui arvioimaan, miten avoin halusi olla identiteetistään.

Oma tulevaisuus ikääntyvien palveluissa mietitytti keskustelijoita. Erityisesti he pelkäsivät kohtaavansa kielteisiä asenteita ja syrjintää asumispalveluissa. Henkilökuntaan kuuluvien uskottiin suhtautuvan enimmäkseen ammattimaisesti, mutta aiemmin kohdatun häirinnän takia ongelmia pelättiin tulevan muiden asukkaiden ja heidän omaistensa kanssa.

Keskustelijat esittivät toiveita ja ratkaisuja ikääntyvien palveluihin:

- Ikääntyneiden palveluissa pitää työskennellä niin, että yhdenvertaisuus toteutuu. Henkilökunnan osaamiseen täytyy panostaa.
- Etsivää työtä ja matalan kynnyksen kohtaamisia tarvitaan ratkaisuksi yksinäisyyteen.
- Sateenkaarisensitiivisiä ikääntyneiden palveluita toivotaan, mutta toteutukseen on erilaisia vaihtoehtoja: erillinen hoitopaikka, oma pienempi yksikkö tai tavallinen palvelu, jossa noudatetaan turvallisemman tilan periaatteita ja kaikki saavat olla oma itsensä.
- Vanhusneuvostoihin halutaan enemmän vähemmistöjen edustusta.

Vinkkejä iäkkäiden palveluihin

Keskusteluiden pohjalta ehdotamme vinkkejä siihen, miten palveluissa voidaan ottaa huomioon iäkkäät seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat ihmiset.

- Kohtaa avoimesti, ilman oletuksia seksuaalisuudesta tai sukupuolesta. Anna asiakkaalle mahdollisuus tuoda identiteettinsä esiin silloin ja siten kuin hän haluaa.
- Suunnittele sateenkaarisensitiivisiä palveluita, joissa kaikilla on mahdollisuus elää omana itsenään ja tuntea olonsa turvalliseksi.
- Muista sateenkaarihistoria: Aiemmat syrjinnän, häirinnän ja väkivallan kokemukset voivat vaikuttaa siihen, miten nykyhetkessä asioita koetaan ja millaisia valintoja tehdään.
- Suhtaudu ammattimaisesti myös tilanteissa, joissa sinussa herää hämmennystä tai kielteisiä tunteita.

Miten tiedot kerättiin

Vanhus- ja lähimmäispalvelun liitto VALLI ry:n Moni-ikä-hankkeen työntekijät kävivät keskustelemassa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien ikääntyvien ihmisten kanssa. Keskustelujen tavoitteena oli saada taustatietoa hankkeen toimintoja ja tuotoksia varten.

Keskustelut käytiin Sateenkaariseniorit ry:n vertaisryhmissä. Keskustelijoiden iät vaihtelivat ryhmissä yli 50-vuotiaista noin 80-vuotiaisiin. Paikalla

oli myös ryhmien ohjaajia. Kaikki keskustelijat olivat suomenkielisiä. Keskustelijoilta ei kysytty, miten he identifioituvat, mutta osa ilmaisi sen itse. Keskustelijoiden joukossa oli sekä seksuaali- että sukupuolivähemmistöihin kuuluvia henkilöitä. Monet tekivät vapaaehtoistyötä ja kertoivat omien kokemustensa lisäksi laajemmin havaintojaan sateenkaarisenioreiden tilanteesta.

Keskusteluissa kysyttiin kokemuksia seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuuluvana elämisestä sekä näkemyksiä iäkkäille suunnatuista palveluista. Keskustelijoilta kysyttiin myös, mitä asioita he toivoisivat päättäjien ja palveluiden suunnittelijoiden edistävän.

Toinen työntekijä haastatteli ja toinen huolehti muistiinpanoista. Yhdestä haastattelusta tehtiin äänitallenne, joka purettiin tekstimuotoon jälkikäteen. Kolmessa muussa puheenvuorot kirjoitettiin muistiin haastattelutilanteessa anonyymisti. Lainaukset on poimittu muistiinpanoista.

- Keskustelut toteutettiin 18.6.2024–12.11.2025
- Yhteistyötaho: Sateenkaariseniorit ry, www.sateenkaariseniorit.fi
- Keskustelutilaisuuksien määrä: 4 vertaisryhmää (3 etäyhteyksillä, 1 lähitapaamisessa)
- Osallistujien määrä: 15 ryhmäläistä ja 4 ohjaajaa

Sateenkaariseniorit sote-palveluissa

Samoja toiveita ja huolia kuin muillakin ikääntyvillä

Keskusteluihin osallistuneita henkilöitä huolettivat vanhenemisessa samat asiat kuin monia muitakin ikääntyviä ihmisiä. Esimerkiksi mahdollisuudet asua kotona omatoimisesti mietityttivät. ”Tärkeää, että on sellaiset asunnot, että pystyy elämään pitkään aktiivisena.” Myös terveyden heikentyminen huoletti ja monilla olikin jo terveyshuolia.

> ”Toivotaan, että pysytään tolpillaan. Ja mahdollisimman pitkään pysyisi toimintakunnossa.”

Toimeentulon riittämisestä eläkeiässä puhuttiin. Yksi keskustelijoista huomautti: ”Meitä syrjitään siinä missä muitakin eläkeläisiä, että meistä sääs-

tetään. Sillä lailla ollaan yhdenvertaisia. Meihin kohdistuu kaikki vähennykset kuten muihinkin.” Vähemmistöasema oli vaikuttanut muutamien keskustelijoiden mukaan heidän työhistoriaansa ja sitä myöten eläkkeeseen. Syynä saattoi olla pyrkimys peitellä omaa suuntautumista: ”Kyllä se varovasti eläminen varmaan vaikutti vähän minun kohdallani työelämän päättymiseen.” Myös ympäröivät asenteet olivat vaikuttaneet: ”Uraputki on taittunut siinä vaiheessa, kun on tehnyt transition.”

Palveluista leikkaaminen tuli keskusteluissa esiin. Esimerkiksi se huolestutti, saako riittäviä palveluita tai löytyykö hoitopaikka siinä vaiheessa, kun niitä alkaa tarvita. Osa oli jo kohdannut nämä haasteet arjessaan:

> ”Asun yhteisöllisessä asumisessa, minne ei saa kaikkia palveluita. Tämä on sudenkuoppa. Juuri otettiin tukihenkilö, kotiavustaja pois, joka on auttanut kodin käytännön asioissa.”

Parisuhteessa olevat toivoivat voivansa elää yhdessä mahdollisimman pitkään. Yksi pariskunta keskusteli asiasta näin:

> ”– Minä toivon, että me saamme olla yhdessä niin kauan kuin se on mahdollista. Ja toivotaan, että ollaan vielä siinäkin vaiheessa, kun toinen kuolee. Kun hyvin todennäköistä on, että me emme kuole yhtä aikaa.
>
> – Se olisi kyllä suloista, että voisi nukkua vierekkäin. Mentäisiin toistemme uniin.
>
> – Niin. Vaikka oltaisiin laitoksenomaisessa paikassa, saataisiin olla yhdessä.”

Yhdenvertaista ja asiallista kohtelua

Keskustelijat peräänkuuluttivat yhdenvertaisuutta kaikille toiminnan ja päätöksenteon tasoille. He halusivat, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluviin ihmisiin suhtaudutaan palveluissa kuten muihinkin.

> ”Minä toivon, että meihin suhtaudutaan ihan tavallisina ihmisinä, koska me emme ole mitään muuta. Me elämme tavallista arkea.”

Keskustelujen alkupuolella perusvire oli myönteinen. Arkiset kohtaamiset olivat näihin keskusteluihin osallistuneilla nykyään useimmiten tasavertaisia. Myös kokemukset terveydenhoidosta, asumispalveluista ja kotihoidosta olivat usein neutraaleja tai hyviä. ”Mitä tulee terveydenhoitoon, en mä oo huomannu mitään erityistä kohtelua.” Keskustelijat olivat olleet avoimia omasta identiteetistään ja parisuhteestaan sote-palveluissa ja saaneet asiallista kohtelua.

> ”Minulla käyvät päivähoitajat täällä. Ikinä en ole saanut negatiivista suhtautumista. Kaikki suhtautuvat hirveän hyvin. Samoin meillä käy lääkäri täällä kotona, jos minä tarvitsen apua. Siitä olen iloinen. Kaikki joita tapaan, suhtautuvat hyvin asiallisesti ja iloisesti meikäläisiin.”

Muutamat väärinymmärrykset olivat todennäköisesti johtuneet henkilökunnan hämmennyksestä heille uuden asian äärellä ja korjaantuneet pienellä huomautuksella. Yksi keskustelijoista kertoi, että ensiavussa hänen transtaustainen puolisonsa oli sukupuolitettu väärin. Toinen kertoi:

> ”Kyllä me olemme aika sinut, puolisoni ja minä, terveydenhoidon kanssa. Meillä molemmilla on transhistoria. Tietysti joutunut kerran pari selittelemään asioita.”

Oletuksia ja kielteisiä asenteita

Mitä pitemmälle keskusteluissa edettiin, sitä enemmän tuli esiin kielteisiä kokemuksia. Arjessa monet olivat kohdanneet oletuksia siitä, että ikääntynyt ihminen on heteroseksuaali ja edustaa syntymässä binäärisesti määriteltyä sukupuolta. Puolison taas odotetaan olevan vastakkaista sukupuolta. ”Hetero-oletus on olemassa, siitä lähdetään aina liikkeelle.”

Asenteet saattoivat tulla esiin myös kiertoreittejä. Eräs keskustelija kuvasi aiemmin työelämässä kohtaamiaan asenteita: ”Aina kun tuli puhetta perheestä tai puolisosta ja puhuin vaimosta, tuli vähän erikoisia kommentteja, jotka ikään kuin antoivat luvan olla naispari.”

Joidenkin ikääntyvien palveluissa työskentelevien on vaikea hyväksyä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä. ”Kun me koulutimme henkilökuntaa,

kyllä me törmäsimme siihen, et sieltä tuli kaikennäköistä. Tuli negatiivisuutta meitä kohtaan ja meidänlaisia kohtaan.”

Kielteisiä asenteita kerrottiin olevan sekä kantasuomalaisten että maahan muuttaneiden keskuudessa. Eräs henkilö kertoi kokeneensa, että muutama hoitaja mieluummin vältteli heidän luonaan käymistä ja arveli syyksi näiden hoitajien vahvaa uskonnollista vakaumusta. Senioritalossa asuva henkilö kertoi:

> ”Hoitajat ohittavat nykyisessä asuinpaikassa. Heidän on helpompi selvitä, kun eivät ota kantaa siihen, että hoidettavana on kaksi naista. Toivon, että osaisivat suhtautua myönteisesti. Huomaan hyvin pian, mitä kellekin hoitajalle kannattaa puhua.”

Yhdenvertaisuuden toteutuminen vaatii siis vielä asenteiden muuttamista ja tiedon lisäämistä. Keskustelijat muistuttivat, että sote-kentällä työskentelevien tulee noudattaa yhdenvertaisuuteen liittyviä lakeja ja toimia kaikissa tilanteissa ammatillisesti. Henkilökohtaiset näkemykset seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä eivät saa vaikuttaa henkilökunnan toimintaan.

Ikääntyminen oli tuonut perspektiivin, jossa muutoksilla alkoi olla kiire:

> ”Meidän täytyy saada hyvin turvallinen vanhuus. Vähintään sellainen, mitä muutkin ikääntyneet saavat. Meillä ei ole välttämättä vuosikymmeniä aikaa odotella tätä asiaa. Meidän pitää saada hyvää hoitoa nyt.”

Historian painolasti

Taustalla lainsäädännön muutoksia

Tämän päivän ikääntyneet ovat eläneet aikaa, jolloin seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuuluminen on määritelty laissa rikokseksi tai sairaudeksi. Tämä vaikuttaa edelleen moneen sateenkaarisenioriin: ”Historia, jossa me emme ole olleet olemassa, emmekä ole uskaltaneet olla olemassa.” Ikääntyneillä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvilla ihmisillä voi myös olla ”vanhaa häpeää omasta kehosta tai identiteetistä”, eivätkä he pysty kertomaan tarpeellisiakaan asioita lääkärikäynnillä tai sosiaalipalveluissa.

On hyvä muistaa, että sateenkaarihistoria vaikuttaa myös niihin ikätovereihin, joita vähemmistöihin kuuluvat kohtaavat ikääntyneiden palveluissa. Ikääntyneiden valtaväestön asenteet eivät välttämättä ole muuttuneet samaa tahtia lainsäädännön kanssa, vaan saattavat edelleen heijastella aiempaa ilmapiiriä.

Keskustelijat toivat esiin myös, että lainsäädännön aiempien rajoitusten vuoksi sateenkaariseniorit ovat valtaväestöä harvemmin naimisissa ja heillä on myös harvemmin lapsia. Tällä voi olla vaikutuksia sateenkaariseniorien turvaverkkoon ja paineisiin käyttää julkisia hoito- ja hoivapalveluja muita aikaisemmin.

1894	Naisten ja miesten homoseksuaaliset teot kriminalisoiva laki voimaan.
1971	Homoseksuaalisten tekojen kriminalisointi poistetaan rikoslaista. Homoseksuaalisille teoille korkeammat suojaikärajat kuin heteroseksuaalisille. Sairausluokitus ja kehotuskielto voimaan.
1981	Homoseksuaalisuus poistetaan sairausluokituksesta.
1999	Kehotuskielto poistuu, hetero- ja homoseksuaalisen seksin suojaikärajat yhtenäistetään.
2002	Laki rekisteröidystä parisuhteesta astuu voimaan.
2003	Laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta voimaan. Kastroimislaki kumotaan.
2011	Transvestisuus poistetaan sairausluokituksesta.
2017	Tasa-arvoinen avioliittolaki astuu voimaan. Pakkoavioero poistuu translaista.
2023	Laki sukupuolen vahvistamisesta päivittyy.

Lähde: https://seta.fi/ihmisoikeudet/sateenkaarihistoria-suomessa/

Syrjinnän, häirinnän ja väkivallan kokemuksia

Osa keskustelijoista oli kokenut 1980–90-luvuilla vakavaa häirintää ja väkivaltaa. Häirintä oli yleistä julkisilla paikoilla, joissa ”juostiin karkuun”, mutta myös muualla. Eräs henkilö kertoi: ”[90-luvulla] me jouduimme taloyhtiön taholta vainon kohteeksi oikein kunnolla. Ne olettivat, että se pilaa heidän asuntojensa arvon, jos siellä asuu homopari.” Eräs keskustelija kertoo, että hänen kokemansa väkivalta vaikuttaa vielä nykyisiinkin valintoihin:

> ”1990-luvun loppupuolella, kun olen aloittanut transition, niiltä ajoilta on pari tapausta. Toinen on läheltä piti ja yhden kerran minut lyötiin kadulle. Kyllä se on vähän vaikuttanut sillä tavalla, että jos menen johonkin ulos, niin kyllä minä katson, että siellä on omanlaista porukkaa.”

Viime aikoina häirintä oli vähentynyt, mutta ei poistunut. Esimerkiksi Pride-tapahtumissa viihdyttiin ja ne olivat monille erittäin tärkeitä. Pride-tapahtumissa oli kohdattu kuitenkin myös väkivallan uhkaa ja häirintää. ”Sinne Pride-picnicille oli tullut poikajoukko, joka oli heittänyt kananmunilla ihmisiä, raaoilla ja kypsillä. Ja he olivat heittäneet myös lapsia niillä kananmunilla.”

Eri puolilla Suomea seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin suhtaudutaan keskustelijoiden kokemuksen mukaan eri tavoin: ”Surkuhupaisaa, että etelän kaupungeissa aletaan hyväksyä. Mitä pohjoisemmaksi mennään, sitä huonommin hyväksytään.” Todennäköisyys kohdata häirintää voi riippua myös siitä, mihin seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön henkilö kuuluu:

> ”Tavalliset lesbot ovat onnellisessa asemassa, koska eivät koe sotepuolella eikä missään syrjintää. Kohdellaan ihan hyvin. Jos kuuluu enemmän erityisryhmään, tulee varmaan enemmän poikkipuolisia kokemuksia.”

Keskusteluissa on muutamia kohtia, joissa näkyy turtuminen häirintään. ”2000-luvulla semmoista pientä homottelua on tullut vastaan, mutta se on hyvin vähäistä.” Yleisemmin ilmaistiin kuitenkin surua tai pettymystä.

”Minä en oikein ymmärräkään, miten me olemme jollain tavalla erityisiä. Kun meitä ilkutaan tai huudetaan, että mikä on se syy. Miksi ihmiset tekevät semmoista?”

Vähemmistöstressi voi ajaa piiloon

Henkilöhistoria ja asenneilmapiiri vaikuttivat siihen, miten avoimesti kukakin halusi elää seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuuluvana. Osa keskustelijoista oli pitänyt suuntautumisensa piilossa pitkään.

”Minulla on aran maalaisihmisen tausta. Ennen kuin minä tutustuin [puolisoon], olin ihan yksin. Itse olin valinnut sen yksinäisyyden. Kyllähän minä tiesin, mikä minä olen. Mutta en uskaltanut lähteä liikkeelle.”

Moni keskustelijoista arvioi uusissa tilanteissa, mitä kertoi itsestään. Kynnys olla avoin identiteetistään tai vaikkapa parisuhdetilanteestaan saattoi olla suuri, jos ei tiennyt, miten toinen suhtautuu. ”Alkaako hän eheyttää tai vähätellä seitsemänkymppistä sateenkaari-ihmistä.” Tämä koettiin raskaana. Eräs keskustelija toikin esiin, että vaikka muuten eläisikin avoimesti, aina ei välttämättä jaksa tai halua oikoa oletuksia:

”Kirkkokuorossa saa kuunnella vitsejä homoista. Eivät ota huomioon, koska on hetero-oletus. Tekisi mieli reagoida, mutta ei halua, vaikka moni siellä varmaan aavistaakin.”

Nämä kokemukset kertovat vähemmistöstressistä. Vähemmistöstressillä tarkoitetaan henkistä kuormitusta, jota vähemmistöihin kuuluvat voivat kokea aiempien syrjintäkokemusten tai syrjinnän pelon takia. Erään keskustelijan mukaan ”aika monilla on traumat siitä, mitä meille on tapahtunut”. Jopa paljon esillä olleet henkilöt kertoivat kokevansa toisinaan vähemmistöstressiä.

”Olen kiinnittänyt huomiota omaan vähemmistöstressiin. Vaikka olen ollut paljon esillä, se nousee päälle, jos menen vieraaseen paikkaan. Pitää ajatella mitä sanon.”

Vähemmistöstressi on jo itsessään raskasta, mutta sillä voi myös olla muita kielteisiä seurauksia. Erään keskustelijan näkemys oli, että iso osa sateenkaarevista ikäihmisistä, jotka ovat olleet aiemmin aktiivisia ja avoimia, päätyy piilottamaan identiteettinsä vanhuspalveluissa. Terveyspalveluiden käyttöä voidaan myös vältellä siksi, että pelko syrjinnästä ja torjumisesta on juurtunut syvälle. ”Tämä on vähentynyt, mutta ikäihmisillä sitä on edelleen.”

Identiteetin peittäminen voi lisätä myös yksinäisyyttä. Esimerkiksi vapaaehtoisena Sateenkaariseniorit ry:n ylläpitämässä Senioriluurissa toimivan henkilön mukaan monet vähemmistöön kuuluvat miehet joutuvat esittämään heteroseksuaalia, mikä lisää yksinäisyyden tunteita. Puhelut ovat pitkiä ja soittajat kertovat niissä pitkään omasta historiastaan, koska ”heteropiireissä ei voi kertoa”.

Tulevaisuus ikääntyvien palveluissa mietityttää

Paljon vapaaehtoistyötä tekevän henkilön mukaan asumispalveluista puhutaan paljon sateenkaariseniorien keskuudessa. Keskusteluissa tulikin usein esiin pelko erityisesti asumispalveluissa kohdattavista asenteista ja syrjinnästä. ”Haluaisin puhua omia asioita ilman sellaista pelkoa, että joku tulee ja alkaa motata.” Eräs keskustelija huomautti, että kotihoidossa asiakas ja hoitaja ovat kaksin, jolloin kielteiset asenteet tai niiden pelko voivat vaikuttaa vielä enemmän kuin isommassa yhteisössä.

Keskustelijoita mietitytti esimerkiksi se, tunnistetaanko seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat pariskunniksi. Sillä voi olla vaikutuksia muun muassa asumisjärjestelyihin: ”Jos homopari ei ole avioliitossa, pääsevätkö he samaan huoneeseen?” Henkilökuntaan kuuluvien uskottiin suhtautuvan enimmäkseen ammattimaisesti, mutta täyttä varmuutta tästä ei ollut: ”Minä en oikein tiedä vielä, enkä pysty luottamaan, että osaako he suhtautua ammatillisesti meikäläisiin.”

Eniten ongelmia odotettiin tulevan muiden asukkaiden ja heidän omaistensa kanssa. Ikääntyneiden asumispalveluissa asuu oman ikäisiä ihmisiä, joiden kanssa on ollut aiemmissa elämänvaiheissa ongelmia.

> ”– Minä vähän pelkään, kun menen tuonne [yhteisölliseen asumiseen, pahimmassa tapauksessa joku hyökkää minun kimppuuni.

Kun on niitä ennakkoluuloja oikein vanhuksilla, lähempänä 80 vuotta.

– Minä kanssa vähän pelkään noissa paikoissa. Tai ei välttämättä fyysinen väkivalta, vaan jo se henkinenkin, kiusaaminen.”

Nämä pelot kumpuavat aiemmin kohdatusta häirinnästä. Keskustelijat pelkäsivät joutuvansa kohtaamaan uudelleen samoja asioita, jotka olivat jo jättäneet taakseen: ”Aikuisena on päässyt tavallaan eroon kiusaamisesta, mistä sai koko kansakoulun ja ammattikoulun ajan kärsiä.”

Toiveita ja ratkaisuja ikääntyvien palveluihin

Osaamista henkilökunnalle

Keskustelijoiden mielestä ikääntyneiden palveluissa pitää työskennellä niin, että yhdenvertaisuus toteutuu. Koulutus pitäisi järjestää niin, että koko henkilökunta osallistuu siihen, koska muuten eniten tietoa tarvitsevat eivät välttämättä tule koulutuksiin.

”Vapaaehtoisiin koulutuksiin tulee kuitenkin enimmäkseen ihmisiä, jotka ovat lähtökohtaisesti kiinnostuneita asiasta ja tämä on haaste.”

Henkilöstön on tiedostettava, että ikääntyneiden joukossa on seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvia ihmisiä. Kun kohtaa uuden asiakkaan tai potilaan, häntä ei pidä lähestyä oletusten kautta tai käyttää oletuksia sisältävää puhetapaa. Esimerkiksi on parempi kysyä uudelta asiakkaalta puolisosta kuin käyttää sukupuolittuneita sanoja vaimo ja mies.

Henkilöstön on myös oltava selvillä perusasioista, kuten mitä eri seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin liittyvät termit tarkoittavat. Terveydenhoitoon liittyen on hyvä ottaa selvää hiv-lääkityksestä ja transsukupuolisen hormonikorvaushoidosta.

Etsivää työtä ja matalan kynnyksen kohtaamisia

Keskustelijoiden mielestä sateenkaarisensitiivistä etsivää työtä ja matalan kynnyksen kohtaamisia tarvitaan ratkaisuksi yksinäisyyteen. Etsivässä työssä täytyy ottaa huomioon, että moni ikääntynyt seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuuluva piilottelee identiteettiään. Jokainen saa luonnollisesti valita itse, mitä asioita kertoo itsestään. Palvelut täytyy kuitenkin järjestää niin, että halukkaat voivat ja uskaltavat osallistua.

Eri ikäisten väliset kohtaamiset ovat tärkeitä sekä nuorille että vanhemmille. Vaikka nuoret saattavat olla avoimempia ja heillä voi olla enemmän sanoja sateenkaarevuuteen liittyen, hekin saavat kohtaamisissa tietoa ja vahvuutta. ”Kun kohtaa seitsemänkymppisen lepakon tai karhun ja näkee, että elämästä voi selvitä ihan hyvin hengissä.” Sateenkaariseniorit itse voivat olla nuorille voimavara:

> ”Me voimme olla tukena, esikuvina, jotta nuoret sateenkaari-ihmiset välttyisivät syrjäytymiseltä.”

Sateenkaarisensitiivisiä palveluita

Keskustelijat toivovat sateenkaarisensitiivisiä ikääntyneiden palveluita, mutta toiveet käytännön toteutuksesta vaihtelevat. Osa haluaisi kokonaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöille tarkoitetun hoitopaikan tai muun yhteisön. Toiset toivovat omaa osastoa, pientä solua tai ryhmää osana isompaa palvelukokonaisuutta. Haastateltavien tietojen mukaan sateenkaarierityisiä asumispalveluita on tarjolla muissa maissa. Pienempiä yksiköitä, perhehoitoa ja kuntouttavaa päivätoimintaa on alettu suunnitella muutamissa paikoissa Suomessa.

Erillisiä palveluita toivotaan, jotta ”olisi sen oman porukan turva” ja varmuus siitä, että henkilökunta osaa suhtautua toivotulla tavalla.

> ”Ei minullakaan omaa siipeä tai osastoa vastaan ole ollenkaan. Koska vähemmistöstressi iskee siinä vaiheessa, kun joutuu vieraisiin ympyröihin.”

Osa keskustelijoista haluaisi mieluiten tavalliseen hoivaympäristöön tai asumispalveluun, jossa noudatetaan turvallisemman tilan periaatteita ja kaikki saavat olla oma itsensä.

> ”Pitkällä tähtäimellä toivon, että koko palveluketju toimisi oikein.”

Turvallisempi tila on kaikille tärkeää, mutta erityisen tärkeää se on vähemmistöihin kuuluville. Hyvin koulutettu henkilökunta ymmärtää ikääntyneiden moninaisuutta ja pitää huolta yhdenvertaisuudesta. Silloin paikan voi valita muilla perusteilla, kuten sijainnin mukaan. Tätä pidetään vielä jossain määrin utopiana, mutta tärkeänä tavoitteena.

Vanhusneuvostoihin vähemmistöjen edustus

Keskustelijoiden mukaan on tärkeää, että poliittisessa päätöksenteossa huomioidaan vähemmistöjen asioita. ”Päättäjissä on vielä paljon heitä, joiden mielestä tämä on kummallista, kauheaa ja pelottavaa. Se kun saataisiin oikaistua, varmasti aurinko paistaisi kirkkaammin.”

Yksi osa päätöksentekojärjestelmää ovat kuntien ja hyvinvointialueiden vanhusneuvostot. Sateenkaariseniorien edustus onkin saatu muutamien paikkakuntien vanhusneuvostoihin ja tätä työtä halutaan jatkaa.

> ”Kun ollaan avoimesti sateenkaarevana näissä neuvostoissa, se todennäköisesti madaltaa kynnystä olla yhteydessä.”

Hyvä mahdollisuus tuoda asioita esiin ovat myös hyvinvointialueiden asiakasraadit ja paikalliset sosiaali- ja terveysjärjestöjen yhteenliittymät.

Moni-ikä-hankkeen suosituksia seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen näkökulmasta

Jukka Keronen ja Sonja Iltanen

Artikkeli perustuu julkaisuihin:
Keronen, Jukka; Katajisto, Milka & Iltanen, Sonja (2025). Selvitys ikääntyneiden moninaisuudesta hyvinvointialueiden suunnitelmissa. Vanhus- ja lähimmäispalvelun liitto VALLI ry

Iltanen, Sonja & Keronen, Jukka (2026 ja luku 2.3 tässä julkaisussa). Sateenkaariseniorien toiveita ikääntyneiden palveluille. Vanhus- ja lähimmäispalvelun liitto VALLI ry.

Toimenpidesuosituksia hyvinvointialueille

Ikääntyneiden moninaisuutta hyvinvointialueiden suunnitelmissa kartoittaneen selvityksen (Keronen ym. 2025) pohjalta Vanhus- ja lähimmäispalvelun liitto VALLI ry päätyi esittämään hyvinvointialueille kahta toimenpidettä toteutettavaksi, kun niiden ikääntyneitä tai moninaisuutta koskevia suunnitelmia päivitetään tai laaditaan. Suositukset perusteluineen löytyvät kokonaisuudessaan edellä mainitusta selvityksestä.

Suositus 1: Moninaisuuden huomiointi mukaan kaikkiin suunnitelmiin

Ensimmäisenä toimenpiteenä esitetään: *Hyvinvointialueet kirjaavat kaikkiin suunnitelma-asiakirjoihinsa moninaisuuden, yhdenvertaisuuden edistämisen ja vähemmistöjen huomioimisen palveluiden suunnittelussa ja toteutuksessa. Alueet varmistavat, että asiakirjoja on tarkasteltu myös ikääntyneiden vähemmistöjen näkökulmasta.*

Hyvinvointialueilla tulisi tiedostaa nykyistä paremmin, että erilaisiin vähemmistöihin kuuluvien ikääntyvien ja vanhojen ihmisten määrä kasvaa Suomessa vuosittain. Myös heidän osuutensa asukkaista ja sote-palveluiden käyttäjistä kasvaa jatkuvasti. Kaikkia ikääntyneitä koskevien haasteiden lisäksi vähemmistöihin kuuluvilla ikääntyneillä ihmisillä on lisäksi useita vähemmistöasemaan liittyviä haasteita palveluiden käytössä tai osallisuudessa yleensä.

Kiinnittämällä huomiota palveluiden yhdenvertaisuuteen ja saavutettavuuteen voidaan edistää oikea-aikaista ja tarpeen mukaista palveluiden käyttöä ja näin vähentää niiden käyttöön liittyviä ongelmia ikääntyneiden vähemmistöihin kuuluvien ihmisten keskuudessa. Vähemmistöjen huomioimiseen velvoittaa myös lainsäädäntö, sillä yhdenvertaisuuslain 5 §:n mukaan viranomaisella on velvollisuus edistää yhdenvertaisuutta.

Suositus 2: Ikääntyneiden hyvinvointisuunnitelmissa huomioitava vähemmistöt

Toisena toimenpiteenä esitetään: *Hyvinvointialueet huomioivat ikääntyneiden hyvinvointisuunnitelmissa erikseen mainiten ainakin seuraaviin vähemmistöryhmiin kuuluvat ikääntyneet: maahan muuttaneet, kansalliset vähemmistöt, seksuaalivähemmistöt ja sukupuolivähemmistöt. Kirjauksen tulisi sisältää suuntaviivat sille, kuinka kunkin ryhmän kohdalla edistetään yhdenvertaisuutta hyvinvointialueen palveluiden käyttäjinä sekä edistetään heidän osallisuuttaan*.

Ikääntyneiden hyvinvointisuunnitelmien laatiminen hyvinvointialueilla perustuu Vanhuspalvelulakiin. Lain mukaan hyvinvointialueen on muun muassa arvioitava ikääntyneen väestön hyvinvoinnin tilaa, ikääntyneelle väestölle tarjolla olevien palvelujen riittävyyttä ja laatua sekä ikääntyneen väestön palveluntarpeeseen vaikuttavia tekijöitä.

Vähemmistöihin kuuluvilla ikääntyneillä ihmisillä hyvinvoinnin tila, palveluiden riittävyys ja laatu ja palvelutarve voivat poiketa merkittävästi koko väestön keskimääräisestä tarpeesta. Taustalla voi olla elämänhistoriaan tai nykytilanteeseen pohjautuvia syitä, jotka vaikeuttavat palveluiden käyttöä tai niihin hakeutumista.

Vinkkejä iäkkäiden palveluihin seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen näkökulmasta

Käytännön tasolla ikääntyneiden palveluissa vähemmistöihin kuuluvat voidaan ottaa huomioon monilla eri tavoilla. Seuraavat vinkit pohjautuvat seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien iäkkäiden kanssa käytyihin keskusteluihin (Iltanen & Keronen 2026).

- Kohtaa avoimesti, ilman oletuksia seksuaalisuudesta tai sukupuolesta. Anna asiakkaalle mahdollisuus tuoda identiteettinsä esiin silloin ja siten kuin hän haluaa.
- Suunnittele sateenkaarisensitiivisiä palveluita, joissa kaikilla on mahdollisuus elää omana itsenään ja tuntea olonsa turvalliseksi.
- Muista sateenkaarihistoria: Aiemmat syrjinnän, häirinnän ja väkivallan kokemukset voivat vaikuttaa siihen, miten nykyhetkessä asioita koetaan ja millaisia valintoja tehdään.
- Suhtaudu ammattimaisesti myös tilanteissa, joissa sinussa herää hämmennystä tai kielteisiä tunteita.

Suosituksia hanketyöhön

Moni-ikä-hankkeen kokemusten perusteella suosittelemme, että iäkkäitä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä koskevia palveluita ja toimintamalleja kehitettäessä kannattaa tehdä laaja-alaista yhteistyötä. Yhteistyön ansiosta resursseja voidaan hyödyntää tehokkaasti, tieto liikkuu toimijoiden välillä ja ymmärrys erilaisista näkökulmista vahvistuu. Yhteistyö täytyy kuitenkin rakentaa siten, että se tuntuu kaikista osapuolista oikeudenmukaiselta. Esimerkiksi kumppaniorganisaatioissa toimivien vapaaehtoisten ja vertaisohjaajien työmäärästä täytyy sopia etukäteen ja tarvittaessa korvata käytetty työaika. On myös tärkeää kertoa avoimesti tuotosten yhteydessä, mitkä tahot ovat olleet mukana.

Kehitystyön ja tuotosten täytyy palvella iäkkäiden vähemmistöihin kuuluvien ihmisten tarpeita ja ottaa huomioon heidän todelliset olosuhteensa. Akateemisen tutkimuksen lisäksi selvitykset ja opinnäytetyöt tarjoavat tietoa, jonka hyödyntäminen on ensiarvoisen tärkeää. Tähän käsillä olevaan julkaisuun on koottu seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä koskeva tutkittu tieto ja loppujulkaisun ensimmäisessä osassa on vastaava kooste kieli- ja kulttuurivähemmistöistä.

Moni-ikä-hankkeessa pidimme tärkeänä, että ikääntyviä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvia ihmisiä kuultiin myös suoraan. Hankkeessa tämä järjestettiin ryhmäkeskusteluina, joihin Sateenkaariseniorit ry pyysi jäseniään osallistumaan. Ilman tätä tukea hankkeen olisi ollut vaikea tavoittaa kohderyhmää, koska hankkeessa ei tehty muuta kohtaavaa työtä. Sateenkaariseniorien tavoittaminen voi olla vaikeaa myös siksi, että osa

heistä salaa edelleen identiteettinsä. Keskustelut järjestettiin pääosin etäyhteyksillä, koska siten tavoitettiin ihmisiä maantieteellisesti laajemmalta alueelta. Etäyhteyksillä toimiminen oli tuttua Sateenkaariseniorit ry:n vapaaehtoisille ja ryhmiin osallistujille ja sitä voi suositella yhtenä toimintatapana kasvokkaisten kohtaamisten lisäksi.

Suosittelemme panostamaan siihen, miten ennen keskustelua ja sen aikana voidaan tukea luottamuksen syntymistä. Sateenkaariseniorit ry:n yhteyshenkilöille toimitettiin tiedot hankkeesta ja siinä kerättävästä tiedosta ja he tekivät päätöksen keskustelutilaisuuden järjestämisestä. Keskusteluihin osallistuminen oli jokaiselle vapaaehtoista, eikä niihin voinut päätyä tietämättään. Keskustelutilaisuuden alkaessa osallistujille kerrottiin lyhyesti hankkeesta ja kerättävän tiedon käyttämisestä, ja heidän oli mahdollista kysyä lisää. Kaikille luvattiin täysi anonymiteetti aineistoa säilytettäessä ja käytettäessä.

Kaikissa keskusteluissa oli mukana Sateenkaariseniorit ry:n vertaisohjaaja. Suosittelemme vertaisohjaajien ottamista mukaan keskusteluihin, koska he auttoivat luottamuksen syntymisessä ja monin paikoin myös keskustelun syventämisessä.

3. Viranomaisten ja kansainvälisten järjestöjen raportteja

Teoksen kolmannessa luvussa tarkastellaan viranomaisten laatimia tai julkaisemia raportteja, joissa käsitellään seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien ikääntyneiden asemaa. Mukaan on valittu kolme raporttia: EU:n ikääntyneiden ihmisoikeuksia valvovan itsenäisen asiantuntijan Claudia Mahlerin raportti Suomen maavierailulta, Oikeusministeriön tilannearvio seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien oikeuksien toteutumisesta sekä Sisäministeriön julkaisu vähemmistöihin kuuluvien ikääntyneiden syrjinnästä sosiaali- ja terveyspalveluissa.

Claudia Mahlerin raportti maavierailulta Suomeen

Jukka Keronen ja Sonja Iltanen

Artikkeli perustuu julkaisuun:
Ihmisoikeuskeskus (2023). Ikääntyneiden ihmisoikeuksien toteutumista valvovan itsenäisen asiantuntijan Claudia Mahlerin raportti hänen maavierailultaan Suomeen. Ihmisoikeuskeskuksen julkaisuja 1/2023

Ikääntyneiden ihmisoikeuksien toteutumista EU:ssa valvova itsenäinen asiantuntija Claudia Mahler teki Suomen hallituksen kutsusta virallisen maavierailun Suomeen 26.10.–4.11.2021. Vierailun tarkoituksena oli tunnistaa ikääntyneiden ihmisoikeuksien edistämiseen ja suojeluun liittyvien olemassa olevien lakien ja politiikkojen täytäntöönpanon hyvät käytännöt ja puutteet Suomessa. Vierailun aikana hän tapasi laajasti viranomaistahoja, asiantuntijoita, poliitikkoja, tiedeyhteisön ja yritysten edustajia, kansalaisjärjestöjä, sote-alan ammattilaisia sekä ikääntyneitä ja heidän järjestöjään.

Tässä artikkelissa on tiivistelmä niistä Mahlerin huomioista, jotka koskettavat seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien ikääntyneiden asemaa. Itsenäinen asiantuntija nostaa raportissa esiin vain vähän seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien ikääntyneiden asioita. Loppujulkaisun toisessa osassa on vastaava tiivistelmä kieli- ja kulttuurivähemmistöjen näkökulmasta ja se on huomattavasti runsaampi ja yksityiskohtaisempi.

Havainnot tilanteesta

Seksuaalivähemmistöt mainitaan osiossa, jossa kuvataan itsenäisen asiantuntijan havaintoja vierailun aikaisesta tilanteesta: Suomen yhdenvertaisuuslaissa säädetään yhdenvertaisten mahdollisuuksien edistämisestä ja syrjinnän kieltämisestä monien muiden syiden lisäksi seksuaalisen suuntautumisen perusteella. Sukupuolivähemmistöjä koskevia havaintoja Mahler ei nosta esiin.

Suositukset seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen näkökulmasta

Suosituksissa asiaan palataan syrjinnän ja intersektionaalisuuden näkökulmasta. Mahler suosittelee, että terveydenhuolto- ja sosiaalipalvelujen tarjoamisessa olisi otettava huomioon lesboja, homoja, biseksuaaleja, transsukupuolisia ja intersukupuolisia koskevat erityistarpeet. Raportin mukaan nämä henkilöt ovat yksi haavoittuvimmista ryhmistä, he saavat riittämättömiä palveluja ja heidän terveytensä on muuta väestöä heikompi. He ovat myös yksi näkymättömimmistä ikääntyneiden ryhmistä sosiaalisen stigman vuoksi, ja kansalliset lait ja politiikat sekä koko yhteiskunta jättävät heidät suurelta osin huomiotta. He saattavat kohdata monenlaista syrjintää seksuaaliseen suuntautumiseen, sukupuoli-identiteettiin ja sukupuoliominaisuuksiin liittyvän leiman vuoksi.

Kohti sateenkaariystävällisempää Suomea – Tilannearvio seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta Suomessa

Teksti poimittu julkaisusta:
Pihlajamaa, Matti (toim.) (2021). Kohti sateenkaariystävällisempää Suomea: Tilannearvio seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta Suomessa 2021. Oikeusministeriön julkaisuja 2021:26, Oikeusministeriö.

Tiivistelmä

Tämän selvityksen tavoitteena on tukea systemaattista sateenkaari-ihmisten perus- ja ihmisoikeuksien edistämistä valtioneuvostossa. Selvityksen on tarkoitus toimia eri hallinnonaloilla toimiville virkamiehille käytännön työkaluna ja pohjana politiikkatoimien kehittämiselle tulevien vuosien aikana. Tässä työssä kohdennettujen sateenkaaripoliittisten toimenpiteiden lisäksi tärkeässä roolissa on myös ministeriöiden yhdenvertaisuus- ja tasa-arvotyön kehittäminen niin, että sateenkaarityö huomioidaan riittävän konkreettisella tavalla. Tämä selvitys kattaa lähes kaikkien ministeriöiden hallinnonalat. Selvitys on jaettu temaattisiin kokonaisuuksiin, joiden alla on kuvattu aiheeseen liittyvää tutkimustietopohjaa sekä koottu asiantuntijoiden puheenvuoroja viime vuosien edistysaskelista. Havaintojen pohjalta on jokaisen teeman osalta laadittu johtopäätökset sekä asetettu tulevaisuuden tavoitteita ja toimenpide-ehdotuksia. Temaattiset kokonaisuudet ovat 1) asenteet ja osallisuus, 2) viharikokset ja turvallisuus, 3) itsemääräämisoikeus ja perhelainsäädäntö, 4) terveys ja hyvinvointi, 5) työelämä ja toimeentulo, 6) koulutus sekä liikunta-, nuoriso- ja kulttuuriasiat. Näiden lisäksi selvityksessä arvioidaan sateenkaaripolitiikan rakenteita kuten eri ministeriöiden välistä koordinaatiota sekä aiheeseen liittyvää tiedonkeruuta.

Ikäihmisten moninaisuus näkyväksi – Selvitys vähemmistöihin kuuluvien ikääntyneiden henkilöiden kokemasta syrjinnästä sosiaali- ja terveyspalveluissa.

Jukka Keronen ja Sonja Iltanen

Artikkeli perustuu julkaisuun:
Törmä, Sinikka; Huotari, Kari; Tuokkola, Kati & Pitkänen, Sari (2014). Ikäihmisten moninaisuus näkyväksi. Selvitys vähemmistöihin kuuluvien ikääntyneiden henkilöiden kokemasta syrjinnästä sosiaali- ja terveyspalveluissa. Sisäministeriön julkaisu 14/2014, Sisäministeriö.

Sisäministeriö asetti 27.8.2008 Syrjinnän seurantaryhmän, joka teetti ikääntyneiden vähemmistöryhmiin kuuluvien syrjintää ja syrjintäkokemuksia sosiaali- ja terveyspalveluissa käsittelevän selvityksen. Tutkimuksen toteuttivat Referenssi Oy:n tutkijat VTT Sinikka Törmä, VTT Kari Huotari ja YTM Kati Tuokkola sekä Kuntoutussäätiöstä YTM Sari Pitkänen.

Tutkimuksen tehtävänä oli tuoda esiin syrjintää ja syrjintäkokemuksia sosiaali- ja terveydenhuollon alueella ja se kattoi laajasti erilaiset vähemmistöryhmät. Tässä artikkelissa näkökulmaa on rajattu siten, että tarkastelemme raportin antia tiiviin yleiskatsauksen lisäksi seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen osalta. Loppujulkaisun ensimmäisessä osassa on vastaava artikkeli, jossa näkökulmana ovat kieli- ja kulttuurivähemmistöt.

Selvityksen lähtökohdat ja päähavainnot

Tutkimus jakautuu yleiseen, empiiriseen ja kommentaariosaan. Yleisessä osassa käsitellään syrjintää ilmiönä, siihen liittyvää lainsäädäntöä ja yhteiskunnallisia mekanismeja sekä syrjinnän valvontajärjestelmää. Tutkijat perehtyivät syrjintään liittyviin kanteluihin laajasti ja muun muassa kävivät läpi 374 kanteluasiakirjaa kahdessa eri aluehallintoviraston toimipisteessä sekä vähemmistövaltuutetun toimistolle tehdyt sosiaali- ja terveydenhuoltoa koskevat valitukset.

Kantelu- ja valitusjärjestelmän piirteitten takia moniperusteisen syrjinnän selvittäminen tutkimuksessa osoittautui erittäin vaikeaksi. Tutkimuksessa tarkastelluista asiakirjoista ja muusta kanteluita koskevasta aineistosta selvisi, että ikääntyneet vähemmistöryhmiin kuuluvat valittavat harvoin kokemastaan syrjinnästä. Sama koskee ikääntyneitä yleensäkin. Lisäksi kirjatuista tapauksista ei aina käy selkeästi ilmi, milloin kyse on syrjinnästä, milloin esimerkiksi muutoin huonosta palvelusta tai hoitovirheestä.

Empiirisessä osassa tarkastellaan ikääntyneiden syrjintään liittyviä kokemuksia ikääntyneiden ihmisten, järjestötoimijoiden ja vanhustyön tekijöiden näkökulmista. Tutkimuksessa haastateltiin erilaisiin vähemmistöihin kuuluvia ikääntyneitä ihmisiä (n=144) sekä järjestöjen ja vanhuspalveluiden edustajia (n=47).

Empiirinen aineisto toi esiin runsaasti syrjintäkokemuksia, jotka ilmenivät useammin rakenteellisena tai välillisenä syrjintänä tai palveluiden esteellisyytenä kuin välittömänä syrjintänä. Esteellisyyttä ilmeni monin tavoin muun muassa tiedonsaannissa. Esimerkiksi ikääntyneet kielivähemmistöihin kuuluvat, aistivammaiset ja kehitysvammaiset eivät saaneet tietoa sellaisessa muodossa, joka olisi tavoittanut heidät. Palveluissa ei huomioitu vähemmistöihin kuuluvia ikääntyneitä, mikä näkyi esimerkiksi kotiin tarjottavissa palveluissa kulttuuriin liittyvien asioiden huomioimattomuutena etenkin romanien, saamelaisten ja muslimien kokemina. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvia ikääntyneitä ei usein ajateltu olevan palveluissa asiakkaina lainkaan – sama asia on tullut ajoittain esiin myös Moni-ikä-hankkeen kohtaamisissa ammattilaisten kanssa yli vuosikymmen myöhemmin.

Kommentaariosassa tutkijat tuovat esiin eri vähemmistöryhmiin kohdistuvan syrjinnän eroja, tarkastelevat syrjinnän seurantajärjestelmän toimivuutta ja esittävät suosituksia tarvittavista kehittämistoimenpiteistä. Tutkimusraportti on jo yli vuosikymmenen ikäinen, mutta nykytilanteeseen perehtyneelle lukijalle siinä esitetyt ongelmat ja esitetyt kehittämistoimet tuntuvat kovin tutuilta.

Syrjinnän pelko ja henkilökunnan osaaminen esillä aiemmissa julkaisuissa

Selvityksessä käytiin läpi julkaisuja ikääntyneiden seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien asemasta Suomessa ja kansainvälisesti. Suomalaisia julkaisuja, joissa yhdistettiin ikääntyminen seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin, oli tuolloin vielä vähäinen määrä. Tutkijoiden mukaan iäkkäitä vanhusten palvelutaloissa asuvia tai muuten vanhustenhuollon palveluissa olevia seksuaali- ja asukupuolivähemmistöihin kuuluvia ihmisiä ei juuri ollut tavoitettu tutkimuksiin, joten heidän kokemuksensa eivät näkyneet tuloksissa. Sen sijaan sateenkaari-ihmisten odotuksia vanhuusiästä oli tutkittu enemmän.

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat kokivat sosiaali- ja terveyspalveluiden käyttöön liittyviä pelkoja, jotka johtuvat muun muassa eri osapuolten tiedon puutteesta, ennakkoluuloista ja väärinkäsityksistä (Irni & Wickman 2010, ks. teoksen tiivistelmä luvussa 5.3.). Tätä tulosta vahvistivat Yhdenvertainen vanhuus -hankkeen tulokset. Hankkeessa haastatelluista seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvista yli 50-vuotiaista henkilöistä (n=103) kolmannes oli jättänyt käyttämättä palveluita syrjinnän pelossa. Pelkoihin vaikutti muun muassa heidän kokemuksensa, että henkilökunnalla ei ollut ajanmukaisia tietoja seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä. (Jalava 2013, ks. teoksen tiivistelmä luvussa 6.14.)

Yhdenvertainen vanhuus -hankkeessa haastateltiin myös vanhainkotien hoitohenkilökuntaan kuuluvia henkilöitä (n=92). Haastatteluissa tuli ilmi, että henkilökunnalla ei ollut juurikaan kokemusta sateenkaarisenioreiden kohtaamisesta ja hoitotyössä kohtaamisia hallitsi oletus heteroseksuaalisuudesta ja sukupuolten kahtiajaosta miehiin ja naisiin. Näiden ammattilaisten mielestä juuri heidän yksikössään ei ollut seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvia, minkä vuoksi sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvat vanhukset jäivät näkymättömiksi. Haastatelluista työntekijöistä kolme neljännestä katsoi, että koulutuksissa ei käsitelty seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien ikääntymiseen liittyviä asioita. (Valtonen 2012, ks. teoksen tiivistelmä luvussa 6.13.)

Lisäksi joissakin seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä käsittelevissä tutkimuksissa ja opinnäytetöissä oli myös ikääntyneisiin liittyviä havaintoja.

Ikääntyneiden asioita tuli esiin esimerkiksi Ihmisoikeusliiton julkaisussa seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuuteen liittyvän syrjinnän yhteydessä (Lehtonen 2007). Tasa-arvovaltuutetun toimiston selvityksessä sukupuolivähemmistöjen asemasta (2012) esitettiin, että sukupuolen moninaisuus oli terveydenhuollon työntekijöille tuntematonta ja transihmiset olivat kertoneet joutuneensa palveluissa asioidessaan opettamaan lääkäreille ja hoitajille perustietoja transkokemuksesta. Kyseisen selvityksen mukaan tietämättömyydestä tai kielteisistä asenteista johtuen transihmiset olivat joutuneet kokemaan syrjintää vanhuspalveluissa. Esimerkkinä mainittiin tilanne, jossa transvestiittimiehen vaatekaappi oli vanhustenhoitoyksikössä lukittu, jotta hän ei voisi pukeutua mekkoon.

Hetero- ja sukupuolinormatiivisuus ja syrjintä esiin haastatteluissa

Tutkimusta varten haastatellut järjestöjen edustajat katsoivat, että syrjintä tulee konkreettisella tavalla näkyviin hetero- ja sukupuolinormatiivisuuden kautta. Sote-alan työntekijöillä esiintyi järjestöjen edustajien mielestä taipumusta ajatella, että kaikki asiakkaat ovat heteroseksuaaleja. Lisäksi asiakkaiden ajateltiin olevan joko miehiä tai naisia. Haastatellut katsoivat, että palvelujärjestelmän rakenteetkaan eivät huomioi sitä, että ikäihmisissä on seksuaaliselta suuntautumiseltaan ja sukupuoleltaan moninaisia ihmisiä.

Järjestöjen edustajien haastattelujen kautta tutkijoille välittyi myös esimerkkejä suorasta syrjinnästä. Yksityisessä hoivakodissa homomiehen yöpöydälle alkoi ilmestyä lehtisiä, joissa kehotettiin tekemään parannus ja eheytymään homoseksuaalisuudesta. Toisessa tapauksessa palvelutalon työntekijät olivat poistaneet ikääntyneen asiakkaan kirjahyllystä samaa sukupuolta olevan kumppanin valokuvia.

Tutkimuksessa haastateltiin neljää 55–67-vuotiasta seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuuluvaa henkilöä ja lisäksi aineistossa oli kaksi kirjoitettua tarinaa. Vaikka henkilöitä oli tässä osuudessa vähän, heidän kertomuksensa tarjoavat runsaasti käytännöllisiä esimerkkejä syrjinnästä, joista tähän on nostettu muutama tapaus.

Seksuaalivähemmistöihin kuuluvien kertomuksista välittyi, miten heteronormatiivisuus vaikutti heidän elämäänsä monin eri tavoin. Monet kokivat, ettei heitä kohdata kokonaisina ihmisinä tai että he ovat joutuneet kieltämään oman elämänhistoriansa sosiaali- ja terveyspalveluissa. Syrjintä terveyspalveluissa saattoi tulla esiin myös vaikenemisena. Yksi haastateltava kuvasi, kuinka lääkäri sulkeutui ja lähes lakkasi kommunikoimasta, kun selvisi, että asiakas on lesbo. Sivuuttaminen ja vaikeneminen voivat johtaa siihen, että asiakkaan kokonaisterveyteen liittyviä seikkoja voi jäädä selvittämättä. Äärimmäinen esimerkki on tutkimuksessa kuvattu tilanne, jossa asiakkaan hiv-diagnoosi viivästyi, koska asiakas ei uskaltanut kertoa olevansa bi-seksuaali ja että hänellä on seksisuhteita miehiin.

Haastateltujen mukaan transihmisillä oli syrjintäkokemuksia erityisesti terveyspalveluissa, esimerkiksi vaikeuksia saada lähetteitä transtutkimuksiin. Haastateltujen mukaan ikä oli erityinen tekijä, joka aiheutti syrjintää transihmisten leikkauksiin pääsyssä. Heidän kokemuksensa mukaan lääkärit eivät olleet yleensä halukkaita leikkaamaan ikääntyneitä, koska katsoivat riskit suuremmiksi. Haastatellut asiantuntijat katsoivat kuitenkin, että ikä ei määritä sukupuolenkorjausprosessiin menoa. Hormonihoidon lopettaminen oli toinen konkreettinen pelko, joka esiintyi ikääntyvien transihmisten ja asiantuntijoiden haastatteluissa. He huomauttivat, että sukupuoli ei lopu 60-vuotiaana, vaan hormonihoitoa pitää saada koko loppuelämän ajan.

Haastatellut seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat henkilöt kokivat terveydenhuollon yksiköissä olevan merkittäviä eroja. Eräs haastateltava kertoi saavansa omalla terveysasemallaan aina hyvää ja asiallista kohtelua. Kuitenkin joutuessaan asioimaan muualla hän on kokenut, ettei häntä oteta vakavasti. Toinen haastateltava kertoi, että ei moni transihminen ei mielellään käytä julkisia palveluita, koska pelkää tietojen leviämistä. Kolmas tapaus liittyi sairaalatilanteeseen, jossa vanhempi nainen oli halvaantuneena hoitoyksikössä. Henkilökunta kieltäytyi kehon karvoituksen ajelusta partaa lukuun ottamatta. Asiakkaalle karvat aiheuttivat ahdistusta, koska ne muistuttivat kehon miehisistä piirteitä. Esimerkki osoittaa, että transihmisten erityistarpeita ei tunnisteta tai osata kunnioittaa hoidon puitteissa. Esimerkiksi pukeutumiseen liittyviä tarpeita voidaan seksualisoida.

Keinoja syrjinnän vähentämiseksi

Selvityksessä nousee esiin useita keinoja, joilla ikääntyneiden vähemmistöihin kuuluvien ihmisten syrjintää sosiaali- ja terveyspalveluissa voitaisiin vähentää. Osa näistä keinoista liitetään erityisesti seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen tilanteen parantamiseen.

Tiedon lisääminen ikääntyneiden moninaisuudesta ja vähemmistöihin kuuluvien erityistarpeista nostetaan esiin erittäin tärkeänä syrjintää ehkäisevänä toimenpiteenä. Erityisesti terveydenhuollon oppilaitosten opetuksessa tulisi kiinnittää enemmän huomiota vähemmistöihin kuuluvien asiakkaiden kohtaamiseen. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin liittyen tietoa ja myönteisempiä asenteita pitäisi lisätä läpi koko koulutusjärjestelmän, jatkaen ammattilaisille suunnattuun jatko- ja täydennyskoulutukseen asti. Tärkeää olisi myös purkaa heteronormatiivista ajattelua tarkastelemalla yhteiskunnan rakenteita ja toimintamalleja. Esimerkiksi palvelusuunnitelmissa ja laatusuosituksissa tulisi huomioida haavoittuvat ryhmät.

Tutkimuksessa ilmeni, että vähemmistöihin kuuluvat ikääntyneet tekivät vähän syrjintään liittyviä kanteluita ja valituksia, mutta haastatellut vähemmistöihin kuuluvat ihmiset kertoivat paljon esimerkkejä kokemastaan syrjinnästä. Vähäisiin virallisiin valituksiin syynä saattavat olla muun muassa tiedonpuute valitusmahdollisuuksista tai -kanavista sekä valitusprosessin vaatima osaaminen ja kielitaito. Haastatellut järjestöjen työntekijät kertoivat myös, että valittamisesta luovutaan usein, koska valituksen ei uskota muuttavan asiaa ja mahdollisesti vaikeuttavan omaa tilannetta. Vähemmistöihin kuuluvien tietoisuutta ja osaamista tulisikin vahvistaa.

Iäkkäisiin vähemmistöihin kohdistuvaa virallista syrjintää on myös vaikea seurata tai tutkia muun muassa siksi että viranomaisten toiminta-, kirjaus- ja arkistointitavat eivät ole yhtenäisiä. Esimerkiksi ikää ei valituksiin kirjattu systemaattisesti eikä niihin voitu merkitä vähemmistöryhmään kuulumista. Selvityksessä annetaan lukuisia kehittämisehdotuksia seurantajärjestelmän parantamiseksi.

Tutkimuksessa esitetään myös, että sosiaali- ja terveyspalveluita tulisi kehittää siten, että ne olisivat yhdenvertaisia ja huomioisivat paremmin asiakkaiden moninaisuuden. Tähän esitetään keinoiksi muun muassa asiakaslähtöisyyden korostamisen ja asiakkaiden osallistamisen palveluihin sekä yhdenvertaisuussuunnittelun, palvelusuunnitelmat ja helppokäyttöiset palautejärjestelmät.

4. Yliopistotason tutkimuksia

Yliopistojen tutkimushankkeissa ja väitöskirjojen aiheissa on käsitelty paljonkin ikääntyneiden asemaa sekä kohtuullisen runsaasti myös seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen asemaa. Yliopistollinen tutkimus Suomessa ei ole juurikaan yhdistänyt näitä kahta aihepiiriä ennen kuin 2020-luvulla. Itä-Suomen yliopiston ikääntyneiden vähemmistöjen oikeuksia käsittelevässä AMIS-tutkimushankkeessa yhtenä tutkimushaarana on ollut sateenkaariseniorien oikeuksien toteutuminen.

Sateenkaariseniorien oikeuksien toteutuminen

Marja Lönnroth, Kaijus Ervasti, Kersti Juva ja Anna Mäki-Petäjä-Leinonen

Lähtökohtia

Itä-Suomen yliopiston johtamassa tutkimushankkeessa ikääntyneiden erityisryhmien oikeudensaantimahdollisuuksista tutkitaan sateenkaarisenioreiden hyvinvointia ja oikeuksien toteutumista. Tarkoituksena on selvittää, millaisia arkielämän oikeudellisia ongelmia sateenkaarisenioreilla on, minkälaisia ennakkoluuloja tai syrjintää he ovat kohdanneet ja miten he kokevat vanhenemisen. Haastateltavia pyrittiin saamaan järjestöjen kuten Sateenkaariseniorit ry:n kautta sekä ilmoituksilla sosiaalisessa mediassa ja erilaisten verkostojen kautta.

Hankkeessa haastateltiin vuosina 2023 ja 2024 kaikkiaan 44 sukupuoli- tai seksuaalivähemmistöön kuuluvaa ihmistä. Heistä 40 kuului seksuaalivähemmistöön, kaksi kertoi kuuluvansa sekä sukupuoli- että seksuaalivähemmistöön, ja kaksi kuului sukupuolivähemmistöön. Haastateltavia oli ympäri Suomea. Haastateltavat olivat pääosin yli 60-vuotiaita, joitakin hieman alle 60-vuotiaita poikkeuksia lukuun ottamatta. Vanhimmatkin haastateltavat olivat alle 90-vuotiaita, joten kaikkein iäkkäintä ikäryhmää ei tavoitettu. Lähes jokainen haastateltavista oli pohtinut omaa ikääntymistä ja sen mahdollisesti tuomia haasteita.

Perheelle kertominen

Haastateltavien nuoruudessa vallinnut yhteiskunnallinen asenneilmapiiri sekä rikollisiksi ja sairaiksi leimaaminen ovat vaikuttaneet vanhempiin ikäpolviin kuuluvien sateenkaari-ihmisten kokemuksiin. Suomen rikoslaissa homoseksuaaliset teot oli luokiteltu rikollisiksi vuoteen 1971 saakka, jonka jälkeen se oli sairausluokituksessa vuoteen 1981 asti. Rikollisuus- tai sairausleima vaikutti yhteiskunnallisiin asenteisiin ja siihen, kenelle ja missä omasta seksuaalisesta suuntautumisestaan uskalsi kertoa. Yhteiskunnan viesti sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluville oli, että he ovat jollain tavalla poikkeavia (Valtonen & Hakola 2016).

Suuri osa haastateltavista oli todennut oman seksuaalisen suuntautumisensa jo nuorena ja kertonut siitä myös perheelleen. Sukupuoli-identiteetin osalta osa tiesi jo nuorena, kun taas toiset alkoivat pohtia sitä vasta myöhemmin aikuisiällä. Osittain tähän saattaa vaikuttaa se, että tietoa sukupuolen moninaisuudesta ja oikeita käsitteitä ei heidän nuoruudessaan välttämättä ollut.

Moni haastateltava kertoi jännittäneensä kertomista perheelle, vaikka lopulta kokemus oli monella melko positiivinen. Osa haastateltavista kertoi, että vanhemmat ja sisarukset olivat aavistelleet heidän seksuaalisen suuntautumisensa. Osa haastateltavista ei varsinaisesti koskaan ”tullut ulos kaapista”, vaan asiat ikään kuin etenivät omalla painollaan. Joillakin seksuaalisesta suuntautumisesta kertominen kuitenkin aiheutti ristiriitoja lapsuuden perheessä ja pahimmillaan jopa välien katkeamisen:

> ”Vanhin sisar toi mulle tämän eheytyskirjan tietenki. Sillonha se oli suurta huutoa varmaan. [nauraa] Mä taisin sen aika dramaattisesti repiä hänen edessä sen kirjan [...]. Sitte oli muutamia, yks veli, joka ei oo edelleenkää tekemisissä.” (mies 11)

Osa haastateltavista oli ollut aiemmin heterosuhteissa ja liitoista saattoi olla myös lapsia. Suurimmalla osalla lapset ja entinen puoliso suhtautuivat kertomiseen neutraalisti, ja seksuaalinen suuntautuminen ei vaikuttanut suhteisiin. Eräs muunsukupuolinen osallistuja kertoi, että sukupuoli-identiteetistä kertominen aiheutti lapsilla suuremman reaktion, kun taas seksuaalisesta suuntautumisesta kertomiseen reagoitiin neutraalisti.

Yksittäisillä haastateltavilla kuitenkin oli kokemuksia välien viilentymisestä tai jopa katkeamisesta. Moni olikin löytänyt omavalintaisen perheen: haastateltavat kertoivat usein, että heille perhe ei tarkoittanut vain sukulaissuhteita, vaan osalle tärkeimmät ja läheisimmät perheenjäsenet olivat ystäviä.

Ennakkoluulot, syrjintä ja väkivallan uhka

Syrjintä vaikuttaa moniin elämänalueisiin. Euroopan Unionin perusoikeusviraston (FRA) kyselyn (2024) mukaan Suomessa vuonna 2023 24 % LGBTIQ-henkilöistä tunsi tulleensa syrjityksi ainakin yhdellä elämänalueella kyselyä edeltäneen vuoden aikana. Lisäksi 12 % tunsi tulleensa syrjityksi työelämässä tai työnhaussa. Suurin osa hankkeen haastateltavista oli ollut työelämässä, ja osalla heistä oli kokemusta syrjinnästä seksuaalisen suuntautumisen vuoksi.

Jotkut vastaajat eivät olleet kertoneet yksityiselämästään tai parisuhteestaan työpaikallaan, ja syynä tähän oli juuri syrjinnän pelko. Erinäiset haastateltavat toivat esille, että tietyissä ammateissa kynnys kertoa omasta seksuaalisesta suuntautumisestaan saattaa olla korkeampi:

> ”Se on ihan kammottavaa kuulla heidän [oppilaiden] kielteistä asennoitumista. Se on jotenkin ruokotonta se heidän tapansa, miten he puhuvat homoseksuaaleista. Se on yks syy varmaan siihen, että mulle tulis pieneen mielenkään, et mä rupeaisin yhtäkkii…[…] Jos mä tulisin ulos kaapista, niin se ois…” (mies 12)

Haastateltavat kokivat, että asenteiden ja sateenkaarioikeuksien näkökulmasta yhteiskunnallinen tilanne on tänä päivänä parantunut. Osaa kuitenkin huoletti tulevaisuus, koska asenteissa on näkynyt kiristymistä. Monet kytkevät nämä kehityskulut yleiseen konservatiivisten arvojen nousuun ja muidenkin vähemmistöjen oikeuksien heikentymiseen Monet olivat erityisen huolissaan sukupuolivähemmistöjen asemasta.

> ”Mä sanoisin, että nyt viimeisten vuosien kokemus on mulla se, että se [asema] on uhatumpi, kuin mä olin kuvitellut. Ja että kun ensin… Että siis rasismin rinnalla hyvin äkkiä kulkee homoviha. […]. Ja sitten tietysti misogynia, transfobia ja kaikki näin. Jotenkin ne on sen saman mentaliteetin eri puolia ja ne kulkee yhdessä.” (nainen 1)

Väkivallan uhka ei ole ollut haastateltaville vierasta. Erityisesti miehet kertoivat väkivallan kokemuksista elämänsä varrella. Fyysinen väkivalta, jota moni oli nuoruudessaan kokenut tai todistanut oli usein vakavaa, ja osalla vastaajista oli kokemus, että viranomaiset eivät olleet puuttuneet tilanteisiin:

> ”Siinä [kirjassa] kerrotaan, että millaista oli, kun joutuu koko ajan salaamaan itseään ja pelkäämään, että milloin tulee poliisi ja milloin tulee hakkaajat. Mut on kaks kertaa yritetty hakata tuolla puistoissa. [....] Mutta onhan se hirveetä, kun siihen aikaan poliisi ei välittänyt...” (mies 1)

Myös naiset kertoivat kuinka ovat olleet varuillaan ja ovat olleet ”provosoimatta”, esimerkiksi pitämällä kädestä kiinni julkisella paikalla. FRA:n (2024) selvitys kertoo, että Suomessa tänäkin päivänä 35 % välttelee usein tai aina käsi kädessä kulkemista samaa sukupuolta olevan kumppanin kanssa. Lisäksi 12 % välttelee usein tai aina tiettyjä paikkoja peläten joutuvansa hyökkäyksen kohteeksi. Myös alla olevasta sitaatista käy ilmi, että väkivallan uhka tiedostetaan edelleen tänä päivänä:

> ”Tämä maailma on jotenkin koventunut tässä viime vuosina. Että se, mitenkä näkyvästi uskaltaa tuolla julkisilla paikoilla olla tänä päivänä lesbo. En varmaan pukeutumisella herätä huomiota, mutta jos olisi esimerkiksi puoliso, niin uskaltaisiko kävellä siellä käsi kädessä tai muuta.” (nainen 10)

Sosiaali- ja terveyspalvelut

Kysyttäessä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista suurin osa koki, että kohtelu on ollut asiallista, vaikka jotkut haastateltavista tunnistivatkin, että sosiaali- ja terveydenhuoltosektorilla voi edelleen kohdata ennakkoluuloja.

Myös FRA:n (2024) kyselyssä nousee esille, että 18 % LGBTIQ-vastaajista Suomessa tunsi tulleensa syrjityksi terveydenhuollossa kyselyä edeltäneen vuoden aikana. Tämä on todettu myös vuonna 2014 teetetystä Ikäihmisten moninaisuus näkyväksi -selvityksestä, josta käy ilmi, että ikääntyneet sateenkaari-ihmiset ovat kokeneet syrjintää; esimerkiksi vaikenemista, leimaamista sekä huomiotta jättämistä (Valtonen & Hakola 2016). Osa haastateltavista oli kokenut terveydenhoitoalan ammattilaisten kohdelleen heitä epäkunnioittavasti. Osalla yhteiskunnan heteronormatiivisuus oli aiheuttanut väärinymmärryksiä, kun puolison oli oletettu olevan vastakkaista sukupuolta:

> ”Siellä [päivystyksessä] pahasti oireilevana ja sitten sille lekurille selvisi siinä ihan vasta loppuvaiheessa [...] että olenkin homo ja niin edelleen. Hän kehtasi perkele sanoa, että jaa, olisinpa tiennyt, olisin ottanut vähän toisenlaiset tutkimukset.” (mies 3)

> ”Terveydenhoitaja sanoi, että joo, rouva voi tulla kyllä. Sanoin, että herra tulee käytävältä, että käytte hakemassa. Ne vain hymähti ja nauroi, että ihan kivasti suhtautui.” (mies 9)

Terveydenhuollosta voinee lisäksi mainita, että sukupuoli-identiteetin tutkimuskeskuksen osalta pari haastateltavaa nosti esille että hoitoon pääsy voi joskus olla vaikeaa ja jonot pitkät.

Tällä hetkellä monet kohtaamiset terveydenhuollossa liittyivät useimmiten omaan tai puolison sairastamiseen. Moni on ollut puolison omaishoitaja. Juuri kukaan vastaajista ei ollut kokenut ennakkoluuloja näissä terveydenhuollon kohtaamisissa, vaan heidät oli otettu mukaan hoivan suunnitteluun ja palavereihin ilman ongelmia. Moni haastateltava kertoikin, että heihin suhtauduttiin kuten kehen tahansa sairastuneen läheiseen.

Ikääntyminen sateenkaariseniorina

Ikääntyminen ja siihen liittyvät hoivan ja palveluiden tarpeet nousivat esille haastatteluissa, joskaan ei pelkästään omaan vähemmistöön kuulumisen, vaan vanhus- ja hoivapalveluiden leikkausten takia:

> ”Jos ei mene hyvään suuntaan meidän ilmapiirimme, niin eipä mene kyllä tämä vanhusten asia. Ihmeellisiä juttuja tapahtuu. Eivätkä ole nyt kyllä hyvällä mallilla asiat. Ja huonompaan on menossa.” (nainen 7)

LGBTIQ-ikäihmisistä harvoilla on omia lapsia, jotka voisivat hoitaa asioita ja huolehtia arjen sujumisesta kotona. Tämä voi tehdä sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvista valtaväestöstä riippuvaisempia julkisen sektorin vanhuspalveluista (Valtonen & Hakola 2016). Osalla perhesuhteet ovat voineet katketa, mikä voi kaventaa sosiaalista verkostoa ja siten vanhuudenturvaa (Valtonen & Hakola 2016). Jotkut haastateltavat pohtivatkin, kuka heitä hoivaa, jos omia lapsia tai yhteyttä sukulaisiin ei ole. Myös huoli yksinäisyydestä ikääntyessä nousi esille:

> ”Jos ajatellaan sitä tilannetta [...] niin suku jo sanoo ittensä irti ja ystävät alkaa vähitellen vähä häviämään ympäriltä, ku niit kuolee pois. Sehän... Se yksinäisyys tulee sitä kautta, koska usein sateenkaariseniorilla perheen muodostaa ystävät, et siel ei olekaan se suku. Ja tää unohdetaan usein nois palveluis, että siel ei ole ketään sukulainen, joka lähtee omaishoitajaksi.” (mies 7)

Erityistä sateenkaarisenioreiden ikääntymiseen liittyvää oli pelko siitä, miten mahdollinen hoivakoti kohtaa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvia. Puhumattomuus ja vahvat cis-heteronormit palveluissa voivat johtaa siihen, että ikääntyneen sateenkaarihenkilön identiteettiä ei välttämättä huomata ja huomioida palveluissa (Valtonen & Hakola 2016). Näkymättömyys ja kohtaamattomuus huoletti haastateltavia, jotka monet olivat tehneet kovasti töitä voidakseen ilmaista identiteettiään vapaasti. Monet toivatkin esille toiveen, että henkilökunnalla olisi tarpeeksi osaamista kohdata moninaisuutta. Pelko ”takaisin kaappiin menemisestä” nousi esille joidenkin haastateltavien kertomuksissa:

> ”Et mä toivon, että sitten jos tulee muistisairaus, niin et se tilanne olis jo palveluntarjoajat tiedossa siitä, että ne pystyis ottaa sen asian esille niin, et mun ei tarvi alkaa pelkäämään ja mun ei tarvi mennä kaappiin, koska mä oon sielt yhden kerran tullu.” (mies 7)

Takaisin kaappiin joutuminen saattoi edustaa pelkoa oman autonomian ja identiteetin menetyksestä elämän loppuvaiheessa, jolloin moni on riippuvainen muiden hoivasta ja tuesta (Wilson et al. 2018). Osa pohtikin hoitotahdon kirjoittamista. Sillä voidaan varmistaa, että voi itse päättää muun muassa, kenelle tietoa hoidosta saa antaa. Myös muita ikääntymiseen liittyviä oikeudellisia kysymyksiä pohdittiin. Moni oli tehnyt edunvalvontavaltuutuksen puolisolleen, jotta voi itse määritellä, kuka saa tehdä taloudellisiin asioihin liittyviä päätöksiä. Moni pariskunta oli tehnyt keskinäisen testamentin.

Moni haastateltava oli rekisteröidyssä parisuhteessa tai avioliitossa. Ne tulivat mahdollisiksi vuosina 2002 ja 2017. Rekisteröidyn parisuhteen ja avioliiton merkitys vaikutti korostuvan iän myötä, erityisesti kun pohdittiin juridisia asioita. Mahdollisuus parisuhteen rekisteröimiseen onkin Irnin ja Wickmanin (2011), sekä Valtosen ja Hakolan (2016) mukaan parantanut samaa sukupuolta olevien pariskuntien tilannetta, kun kumppanilla on esi-

merkiksi oikeus saada palvelutalossa olevaa läheistään koskevia tietoja. Toki tasa-arvoinen avioliittolaki oli myös muilla tavoin suuri askel sateenkaarihistoriassa ja tarkoitti monelle sitä, että he vihdoin olivat yhdenvertaisia lain edessä.

> ”[rekisteröidyssä parisuhteessa] Nää perintäasiat [selkiytyvät] ja ennen kaikkee tärkeimpänä ne lähiomaisen oikeudet, et jos toinen sairastuu, on oikeus siihen tiedon saantiin terveydenhoitopuolella. Se oli, oikeastaan voi sanoa se tärkein, koska kuuli niin paljon juttuja, miten on kohdeltu puolisoa jolla ei ole, että ei pääse katsomaan läheistään sairaalaan, koska sukulaiset kieltää.” (nainen 5)

> ”Se [avioliitto-oikeus] oli siis elämää suurempi kokemus. Se oli valtavan hieno asia. Ja se, että me saadaan itse päättää. Ja hän on mun lähiomainen. Jos mulle jotain tapahtuu, niin hänelle kerrotaan, eikä mun sukulaisille.” (mies 5)

Johtopäätöksiä

Hankkeeseen haastatellut sateenkaariseniorit voivat tällä hetkellä melko hyvin. Suurimmalla osalla on hyvät ystävä- ja perheverkostot, jotka tukevat heidän hyvinvointiaan. Monet ovat myös pitkissä parisuhteissa, ja nämä suhteet mainitaan suurena voimavarana. Lisäksi useimmat haastateltavat ovat varautuneet ikääntymiseen oikeudellisesti. Ikääntyminen kuitenkin huolettaa, erityisesti mahdollisten hoivantarpeiden ja hoivapalvelujen riittämättömyyden vuoksi. Lisäksi haastateltavia huoletti, että esimerkiksi hoivakodeissa ei tunnisteta ja osata kohdata sateenkaari-ihmisiä.

Haastateltavat kertoivat usein koko elämäntarinansa, jonka voi ajatella heijastelevan lainsäädännön kehitystä. Elämänkokemusten voi ajatella osittain myös värittävän myöhempiä elämänvaiheita (Irni & Wickman 2011, 50). Haastateltavat myös peilaavat nykykehitystä menneeseen ja ovat huolissaan siitä, mihin maailma ja asenteet ovat kehittymässä. Tulevaisuus huolettaa kiristyneen asenneilmapiirin myötä, ei vain sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen, vaan myös naisten oikeuksien, äärioikeistolaisten ideologioiden, ilmastonmuutoksen ja ikääntyneiden palveluiden osalta. Kun palveluita ajetaan alas, kysymys kuuluu: kuka meitä hoivaa, etenkin jos perhettä ei ole?

Lopuksi on todettava, että perusoikeudet ja lainsäädäntö vaikuttavat ihmisten arkeen, erityisesti niillä, joita laki on sulkenut ulkopuolelle tai joilla ei ole ollut yhtäläisiä oikeuksia. Lainsäädäntö määrittää, mikä on hyväksyttävää, ketkä suljetaan ulkopuolelle ja ketkä saavat suojelua. Tutkimuksemme osoittaa, että yhdenvertaisuus, tasa-arvo ja itsemääräämisoikeus ovat tärkeitä lähtökohtia turvallisen ja oikeudenmukaisen vanhenemisen varmistamiseksi.

AMIS-hanke (Access to justice for marginalized groups of older people in ageing society) on Suomen Akatemian rahoittama (355192; 2023-2027).

Lähteet

Euroopan perusoikeusvirasto FRA 2024. LGBTIQ Equality at a Crossroads: Progress and Challenges.

Irni, Sari & Wickman, Jan 2011. Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöt, vanheneminen ja palveluntarpeet. Seta-säätiö.

Valtonen, Saini & Hakola, Salla Maija 2016. Haluaisin pystyä kertomaan: Sateenkaariseniorit ikääntyneille suunnattujen palveluiden asiakkaina. Seta-julkaisuja 26.

Wilson, Kimberley; Kortes-Miller, Katherine & Stinchcombe, Arne 2018. Staying Out of the Closet: LGBT Older Adults' Hopes and Fears in Considering End-of-Life. Canadian Journal on Aging / La Revue Canadienne du Vieillissement 37, no. 1: 22–31. doi: 10.1017/S0714980817000514.

5. Järjestöjen ja hankkeiden selvityksiä

Sateenkaariseniorien asemasta, hyvinvoinnista ja oikeuksien toteutumisesta on julkaistu järjestöjen raportteja ja selvityksiä. Nämä tarjoavat varteenotettavaa lisätietoa yliopistollisen tutkimuksen rinnalle.

Tieteellinen tutkimus ja järjestöjen selvitykset ovat laadullisesti erilaisia tapoja tarkastella ilmiötä. Siinä missä tieteellinen tutkimus on kontrolloitua ja perusteellista, järjestöjen tiedonhankinta tuo nopeamman prosessinsa ansiosta näkyviin ajankohtaisia ilmiöitä. Järjestöillä on myös usein suoria ja pitkäaikaisia kontakteja vähemmistöihin kuuluviin ihmisiin. Johdonmukainen työ ryhmän keskuudessa yhdistettynä vertaistoimijuuteen rakentaa luottamuksellista suhdetta vähemmistöihin kuuluviin iäkkäisiin ihmisiin. Järjestöjen tuotoksissa nousevatkin usein vahvasti esiin ikääntyneiden omat kokemukset ja näkemykset.

Sateenkaarisenioreiden hyvinvointiin vaikuttavat tekijät – Tiivistelmä pohjoispohjanmaalaisten sateenkaarisenioreiden ja sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten kokemuksista

Suvi Kehälinna ja Outi Valonen

Artikkeli perustuu julkaisuihin:
Kehälinna, Suvi; Valonen, Outi; Väihkönen, Laura & Jansson, Anu (2025). Selvitys pohjoispohjanmaalaisten sateenkaarisenioreiden kokemuksista ja hyvinvointiin vaikuttavista tekijöistä. Sateenkaariseniorit näkyviksi -hanke, Vanhustyön keskusliitto.

Kehälinna, Suvi; Väihkönen, Laura & Jansson, Anu (2024). Pohjois-pohjanmaalaisten sote-ammattilaisten kokemuksia ja näkemyksiä sateenkaarisenioreihin liittyen. Sateenkaariseniorit näkyviksi -hanke, Vanhustyön keskusliitto.

Johdanto

Vanhustyön keskusliiton Sateenkaariseniorit näkyviksi -hanke toteutti vuonna 2024 kaksi selvitystä, joiden tavoitteena oli kartoittaa sateenkaarisenioreiden, eli sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien iäkkäiden henkilöiden hyvinvointiin vaikuttavia tekijöitä sekä arkea ja elämäntilannetta Pohjois-Pohjanmaalla. Kysely toteutettiin kahdessa osassa, joista toinen oli suunnattu Pohjois-Pohjanmaalla asuville sateenkaarisenioreille ja toinen alueen sosiaali- ja terveysalan ammattilaisille, jotka kohtaavat työssään ikääntyneitä. Tässä tiivistelmässä on nostoja ja huomioita selvityksistä.

Sateenkaariseniorit näkyviksi -hanke on Vanhustyön keskusliiton kolmivuotinen (2024–2026) kehittämishanke, jonka tavoitteena on vahvistaa pohjoispohjanmaalaisten sateenkaarisenioreiden osallisuutta ja hyvinvointia sekä lievittää mahdollisia yksinäisyyden ja näkymättömyyden kokemuksia. Hanketta toteutetaan Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskuksen (STEA) tuella, sosiaali- ja terveysministeriön rahoituksella.

Taustatiedot

Sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten kysely toteutettiin 3.6.–31.7.2024. Kysely oli suunnattu Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialueen ja järjestöjen

työntekijöille, jotka työskentelevät ikääntymiseen liittyvien asioiden parissa tai kohtaavat työssään ikääntyneitä. Kyselyyn vastasi 120 henkilöä, joista selvä enemmistö (77 %) työskenteli Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialueella. Vastauksia saatiin kaikista Pohjois-Pohjanmaan kunnista, mutta kaksi kolmasosaa vastauksista (66 %) kertyi Oulusta.

Pohjois-Pohjanmaalla asuville sateenkaarisenioreille suunnattu kysely toteutettiin 24.9.–27.11.2024 ja kyselyyn vastasi 41 sateenkaarisenioria. Kyselyn lisäksi aineistoa syvennettiin neljällä teemahaastattelulla keväällä 2025. Vastauksia kertyi seitsemästä Pohjois-Pohjanmaan kunnasta, valtaosa Oulusta (66 %). Vastaajien ikähaitari oli 50–84-vuotta. Vastaajista 83 prosenttia kuului seksuaalivähemmistöön ja 17 prosenttia sukupuolivähemmistöön tai sekä seksuaali- että sukupuolivähemmistöön.

Sateenkaarisenioreiden hyvinvointi

Selvityksen perusteella sateenkaariseniorit voivat monilla terveyden ja hyvinvoinnin osa-alueilla hyvin. Heistä reilusti yli puolet arvioi oman elämänlaatunsa (71 %), terveydentilansa (61 %), psyykkisen hyvinvointinsa (76 %), arjen toimintakykynsä (80 %) sekä muistinsa (88 %) erittäin hyväksi tai hyväksi. Toisaalta 12 prosenttia vastaajista arvioi terveydentilansa ja 15 prosenttia psyykkisen hyvinvointinsa vähintään melko huonoksi. Lisäksi kolmannes vastaajista (32 %) koki olonsa ahdistuneeksi tai jännittyneeksi seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuulumisen vuoksi vähintään joskus, ja samoin 22 prosenttia koki itsensä vääränlaiseksi vähintään joskus. Sateenkaarisenioreiden hyvinvointiin voivat vaikuttaa vähemmistöstressin ja sisäistetyn itsesyrjinnän kokemukset. Niiden syntyyn vaikuttavat ympäröivän yhteiskunnan negatiiviset asenteet ja ilmapiiri sekä mahdolliset elämänkulun aikaiset kokemukset syrjinnästä ja häirinnästä – samoin kuin niiden ennakointi ja pelko.

Kyselyyn vastanneista sateenkaarisenioreista kolmannes (34 %) tunsi itsensä yksinäiseksi jatkuvasti tai melko usein. Yksinäisyyden kokemuksissa oli huomattava ero valtaväestöön verrattuna: Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen Terve Suomi -tutkimuksessa vuodelta 2022 kymmenesosa yli 65-vuotiaista suomalaisista tuntee olonsa yksinäiseksi melko usein tai jatkuvasti. Yli puolet vastaajista (61 %) ei ollut säännöllisesti tekemisissä muiden sateenkaarisenioreiden kanssa, mutta 90 prosenttia vastaajista

kuitenkin kaipasi ikäistensä sateenkaari-ihmisten seuraa vähintään joskus. Yksinäisyys ja sateenkaarevan vertaisseuran puute näkyivät tunteena siitä, että oli kokemustensa kanssa yksin.

> ”Se [yksinäisyys] vahvistuu tilanteessa, jossa haluaisin kertoa tiettyjä asioita muille samanlaisille, muutenkin kuin vain jonkin viestin välityksellä eli kasvotusten.” (Kyselyyn vastannut sateenkaariseniori)

Sateenkaarisenioreiden kokema syrjintä, häirintä ja epäasiallinen kohtelu sekä sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten osaaminen

Kyselyyn vastanneet sateenkaariseniorit olivat kohdanneet syrjintää, häirintää tai epäasiallista kohtelua niin seksuaalisen suuntautumisen (39 %), perhesuhteiden (12 %) kuin sukupuoleen liittyvien ominaisuuksien perusteella (15 %). Puolet vastaajista (49 %) ei ollut koskaan kohdannut mitään näistä. Sateenkaarisenioreilla oli kokemuksia syrjinnästä myös sosiaali- ja terveyspalveluissa, joissa sitä oli kohdannut 18 prosenttia niistä vastaajista, jotka eivät salannet sateenkaari-identiteettiään sote-ammattilaisilta.

Syrjintäkokemusten lisäksi on tärkeää huomata, että sateenkaariseniorit saattavat salata sateenkaari-identiteettinsä tai vältellä palveluita syrjinnän ja epäasiallisen kohtelun pelon vuoksi. Viidennes vastaajista (21 %) oli jättänyt sosiaali- ja terveyspalveluita joskus käyttämättä epäasiallisen kohtelun tai syrjinnän pelon vuoksi, ja 42 prosenttia vastasi salaavansa identiteettinsä vähintään joskus samasta syystä. Lisäksi 15 prosentilla sateenkaarisenioreista ei ollut tervetullut olo palveluihin omana itsenään (jatkuvasti tai melko usein).

Sateenkaarisenioreiden huolet huonosta kohtelusta eivät ole aiheettomia. Sosiaali- ja terveysalan ammattilaisille suunnatussa kyselyssä 15 prosenttia vastaajista uskoi, että asiakkaan seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuulumisella voisi olla negatiivista vaikutusta hänen saamaansa kohteluun, palveluun tai hoitoon vähintään joskus. Lisäksi hieman alle kymmenen prosenttia (7 %) vastaajista oli ollut mukana tai kuullut nykyisessä työyhteisössään tilanteesta, jossa työntekijä oli syrjinyt asiakasta seksuaalisen suuntautumisen tai sukupuolen vuoksi.

> ”Pieni paikkakunta, missä elää valitettavasti vahvana “junttiasenne”. Naureskellaan “homomaisille” tyypeille, transsukupuoliset ovat transuja, jne. Mietin, miten kävisi, jos yksikköön tulisi asiakkaaksi transsukupuolinen.” (Selvitykseen vastannut sosiaali- ja terveysalan ammattilainen)

Selvitys tuotti myös tärkeää tietoa ammattilaisten sateenkaariosaamisesta sekä tiedontarpeista. Noin joka neljännen sateenkaariseniorin (23 %) mielestä ammattilaisilla ei ollut riittävää osaamista seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuudesta. Haastatteluissa sateenkaariseniorit kertoivat, että kohtaamiset ammattilaisten kanssa olivat olleet pääsääntöisesti myönteisiä, mutta joskus ammattilaiset olivat olleet “silminnähden vaivaantuneita” sateenkaariseniorin kohtaamisesta. Kaikkien ammattilaisten ei niin sanotusti koettu olleen ”ajan tasalla”.

Myös ammattilaiset tiedostivat osaamistarpeensa. Selvityksen perusteella vain hieman yli neljännes vastaajista (28 %) oli saanut koulutusta seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuudesta, ja vain 13 prosenttia sateenkaarisenioreiden kohtaamisesta. Neljännes vastaajista (24 %) piti omaa osaamistaan teemoista vähäisenä, ja lähes neljännes (22 %) koki omat keinonsa syrjintään puuttumiseksi vähäisiksi tai ajatteli, ettei niitä ollut lainkaan. Yli puolet vastaajista (60 %) kertoi kuitenkin olevansa kiinnostunut lisäämään omaa osaamistaan.

Sateenkaari-identiteetin salaaminen

Osa sateenkaarisenioreista salaa oman sateenkaari-identiteettinsä eli on niin sanotusti ”kaapissa”, kun taas osa on täysin avoin. Jotkut salaavat identiteettinsä kaikilta, osa vain naapureilta ja tuttavilta, ja osa kaikkein läheisimmiltäkin ihmisiltään. Sateenkaarisenioreiden kyselyn mukaan kolmannes vastaajista (33 %) ei ollut avoin omasta sateenkaari-identiteetistään kenellekään perheenjäsenelle tai oli vain muutamille heistä. Perheenjäsenillä tarkoitettiin muita kuin omaa puolisoa. Joka kymmenes ei ollut kertonut identiteetistään puolisolleen tai kumppanilleen. Valtaosalta ystävistään sen salasi 40 prosenttia vastaajista. Yli puolet vastaajista (54 %) ei ollut avoimia omalla paikkakunnallaan tai oli avoimia vain muutamille siellä.

Sateenkaari-ihmisen ei ole koskaan pakko tulla ”ulos kaapista”. Monelle sateenkaariseniorille identiteetin salaaminen voi olla keskeinen keino suojata itseään epäasialliselta kohtelulta ja syrjinnältä, eikä ole oikeaa tai väärää tapaa toimia.

Ammattilaisten selvityksestä kävi ilmi, että neljännes (23 %) niistä vastaajista, jolla oli asiakkaina sateenkaarisenioreita, oli kuullut asiasta toiselta työntekijältä ja 15 % huhuina tai ”juoruina” työyhteisössä. Sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten tulee kunnioittaa sateenkaariseniorin avoimuuden astetta eikä koskaan kertoa asiakkaan sateenkaari-identiteetistä muille ilman lupaa. Sateenkaariseniorin kanssa tulisikin avoimesti keskustella siitä, kenelle tieto on tarkoitettu, sillä tiedon jakaminen eteenpäin luvatta rikkoo sateenkaariseniorin itsemääräämisoikeutta.

Elämä Pohjois-Pohjanmaalla

Sateenkaarisenioreiden kyselyssä kartoitettiin heidän kokemuksiaan ja ajatuksiaan elämästä ja arjesta omassa asuinkunnassaan Pohjois-Pohjanmaalla. Neljännes kyselyyn vastanneista ei kokenut voivansa elää täysin omannäköistä elämää eikä kokenut olevansa yhtä yhdenvertainen kuntalainen kuin muut kunnan asukkaat. Lisäksi puolet vastaajista (49 %) ei kokenut asuinpaikkakunnallaan olevan myönteinen ilmapiiri sateenkaari-ihmisiä kohtaan.

Osaltaan sateenkaarisenioreiden kokemuksia vahvistavat sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten kyselyn tulokset: 40 prosenttia vastaajista oli kuullut ikääntyneiden asiakkaidensa puhuvan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä, ja heistä kolmannes (34 %) arvioi kyseisten keskusteluiden sävyä negatiiviseksi. Vain 8 prosenttia arvioi keskustelun sävyn positiiviseksi. Lisäksi 24 prosenttia ammattilaisista uskoi ikääntyneiden asiakkaidensa suhtautuvan sateenkaarisenioriin palveluissa huonosti tai erittäin huonosti, ja joka kymmenes vastaaja oli nähnyt ikääntyneiden syrjivän, häiritsevän tai kohtelevan epäasiallisesti seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvaa henkilöä.

Tulokset ovat pysäyttäviä. Kielteiset asenteet sateenkaari-ihmisiä kohtaan sekä vihapuhe ja häirintä vaikuttavat sateenkaari-ihmisten hyvinvointiin negatiivisesti, heikentävät osallisuutta, vähentävät avoimuutta ja lisäävät

pelkoa. Syrjintä ja häirintä ovat yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolaeissa kiellettyjä, ja on jokaisen ammattilaisen ja organisaation vastuulla puuttua syrjintään, ennaltaehkäistä sitä sekä edistää yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa aktiivisilla toimilla.

Sateenkaarisenioreiden palveluntarpeet ja voimavarat

Sateenkaarisenioreiden hyvinvointia lähestytään usein esteiden ja haasteiden kautta, mutta sateenkaari-identiteetti on monelle myös valtava voimavara. Sateenkaarisenioreiden kyselyssä kartoitettiin vastaajien koettuja voimavaroja sekä toiveita vertaistoiminnasta ja palveluista.

Lähes kaikki vastaajat (98 %) kokivat itsetuntemuksensa hyväksi. Valtaosa oli selvinnyt monista vastoinkäymisistä (93 %) ja arvosti itseään (92 %). Selvällä enemmistöllä vastaajista (86 %) oli vähintään yksi läheinen, joka hyväksyi heidät omana itsenään. Loput 14 prosenttia oli väittämän kanssa täysin tai jokseenkin eri mieltä, eli tällaista läheistä ei kaikilla ollut. Sateenkaarisenioreiden vahvuuksia ja voimavaroja kartoittavissa avovastauksissa nousivat esiin harrastukset, vapaaehtoistoiminta, kulttuuri, työelämä, puoliso ja läheiset. Myös itsetuntemus ja omana itsenään eläminen mainittiin useissa vastauksista. Palveluiden ja sosiaalisen toiminnan osalta sateenkaariseniorit kaipasivat asuinkuntaansa erityisesti retkitoimintaa (56 %) ja vapaamuotoista ryhmätoimintaa (49 %).

Kolmannes vastaajista ei tuntenut muita sateenkaarisenioreita asuinkunnassaan (34 %) tai Pohjois-Pohjanmaalla (32 %), ja yli puolet vastaajista (61 %) ei ollut säännöllisesti tekemisissä muiden sateenkaarisenioreiden kanssa. Tämä oli huomionarvoista, koska samanaikaisesti 90 prosenttia vastaajista kaipasi ikäistensä sateenkaari-ihmisten seuraa vähintään joskus. Sateenkaarisenioreiden oma vertaistoiminta luo mahdollisuuden jakaa elämänkokemuksia turvallisessa ilmapiirissä, saada vertaisuuden ja yhteenkuuluvuuden tunteita sekä tulla hyväksytyksi, kuulluksi ja nähdyksi omana itsenään.

Haluaisin pystyä kertomaan – Sateenkaariseniorit ikääntyneille suunnattujen palveluiden asiakkaina

Teksti poimittu julkaisusta:
Valtonen, Saini & Hakola, Salla Maija (2016). Haluaisin pystyä kertomaan – Sateenkaariseniorit ikääntyneille suunnattujen palveluiden asiakkaina. Seta-julkaisuja 26, 2. painos, Seta ry.

Johdanto

Sari Irnin ja Jan Wickmanin vuonna 2010 julkaistu tutkimuskatsaus *Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöt, vanheneminen ja palveluntarpeet* on ensimmäinen Suomessa ilmestynyt teos, jossa käsitellään sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien ikääntymiseen ja palveluntarpeisiin liittyviä kysymyksiä. Julkaisu on toiminut ainutlaatuisena ja odotettuna perusteoksena lhbtiq-ihmisten ikääntymiseen liittyen, ja siihen viitataan ahkerasti aihetta käsittelevissä opinnäytetöissä, artikkeleissa sekä muissa julkaisuissa. Irnin ja Wickmanin julkaisu laadittiin aikanaan palvelemaan Yhdenvertainen vanhuus -projektin suunnittelua ja toimeenpanoa. Siitä on toimitettu päivitetty versio vuonna 2013.

Tämä julkaisu on puolestaan syntynyt vanhustyön parissa toimivien osaamis- ja tiedontarpeesta, jota on kartoitettu Yhdenvertainen vanhuus -projektin aikana. Hoitotyöntekijöiden näkemyksiä sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuudesta kartoittanut selvitys osoitti, että moninaisuuskysymykset ovat hyvin näkymätön aihe vanhustyössä. Koulutusta lhbtiq-ihmisten vanhuuteen liittyvistä asioista ei ole juurikaan saatu. Projektin yhteydessä on lisäksi selvitetty yli 50-vuotiaiden sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien palveluntarpeita sekä kokemuksia sosiaali- ja terveyspalveluista. Selvityksen mukaan lhbtiq-ikäihmisillä on varsin pessimistisiä odotuksia palveluja kohtaan ja osa heistä on jo nyt jättänyt käyttämättä palveluita syrjinnän ja epäasiallisen kohtelun pelossa.

Yhdenvertainen vanhuus -projektin selvityksistä saadun tiedon avulla on mahdollista alleviivata asioita, jotka moninaisuuden huomioon ottamisen ja yhdenvertaisuuden edistämisen näkökulmasta vaativat kehittämistä suomalaisessa palvelujärjestelmässä. Julkaisussa etsitään vastauksia nii-

hin avoimiksi jääneisiin kysymyksiin, joita Yhdenvertainen vanhuus -projektin aikana on kohdattu: Mitä sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien ikäihmisten yhdenvertainen kohtaaminen tarkoittaa? Kuinka tuen heidän itsemäärittely- ja itsemääräämisoikeuttaan? Miten voin työssäni ja työyhteisössäni edistää moninaisuuden huomioon ottamista ja luoda sille suotuisat edellytykset?

Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöt, vanheneminen ja palveluntarpeet

Teksti poimittu julkaisusta:
Irni, Sari & Wickman, Jan (2013). Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöt, vanheneminen ja palveluntarpeet. Seta-julkaisuja 2011:20, 3. korjattu painos 2013, Seta ry.

Yhteenveto ja johtopäätöksiä

Tämä tutkimuskatsaus sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen ikääntymistä ja siihen liittyviä palveluntarpeita koskevaan tutkimukseen on tehty Seta ry:n, Mummolaakso ry:n ja Suomen Karhut ry:n aloitteesta tiedotustoiminnan tueksi, yhteiskunnallisen keskustelun virittämiseksi ja lopulta sukupuolivähemmistöihin kuuluvien iäkkäiden ihmisten palvelutilanteen parantamiseksi. Tämän keskustelun aktivoiminen ja järjestöjen lisääntynyt aloitteellisuus palveluiden kehittämisen edistämiseksi liittyy osana kahteen yleisempään viimeaikaiseen yhteiskunnalliseen keskusteluun. Toisessa näistä on herätty huomaamaan vanhusten seksuaalisuus laajemminkin ja on virinnyt kriittistä julkista keskustelua sen torjumisesta ja sivuuttamisesta. Seksuaalivähemmistöjen tilanteen tarkastelu ja kriittinen pohdinta ovat luonteva osa tätä keskustelua. Toinen kysymys koskee julkisen sektorin terveys- ja sosiaalipalvelujärjestelmien nykyisellään puutteellista valmiutta moninaisuuden kohtaamiseen. Järjestelmät on rakennettu palvelemaan koko väestöä, ja tässä prosessissa väestö on helposti käsitteellistetty homogeenisemmaksi kuin mitä se nykyään on. Kun on luotu järjestelmiä, joissa kaikille kansalaisille halutaan tarjota palveluja tasa-arvoisesti, lopputuloksena on usein ollut, että kaikille tarjotaan lähtökohtaisesti samat palvelut. Kansalaisten erilaisuutta ja erilaisia tarpeita on alettu huomioida laajemmin vasta äskettäin, kun yksimuotoisesti toteutettujen palveluiden toteuttamisessa on vähitellen tiedostettu merkittäviä ongelmia, joihin palveluita käytännön tasolla toteuttavat työntekijät törmäävät. Tällöin olemassa oleviin palvelukäytäntöihin halutaan joskus ympätä korjauksia. Kun moninaisuus tulee huomioiduksi tällä tavoin poikkeusjärjestelyinä, ne nähdään helposti erityistoimenpiteinä ja ylimääräisinä kuluerinä, jotka on erityisesti perusteltava, vaikka kyse on tosiasiallisesti kansalaisten tasavertaisen kohtelun toteuttamisesta. Suomalaiset sosiaalipalvelut kaipaavat moninaisuuden kokonaisstrategiaa. Sukupuoli- ja seksuaalivä-

hemmistöjen nouseminen vaatimaan omien tarpeidensa huomioimista vanhuspalveluissa on nähtävä osana liikettä kohti palvelujärjestelmien kehittämistä suuntaan, jossa monimuotoisuutta yleensäkin ymmärretään ja huomioidaan nykyistä paremmin. (Vertaa de Vries 2006, 68.)

* * *

Useasti korostetaan, että sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöillä on keskenään monin tavoin erilaiset elämäntilanteet ja erilaiset ongelmat. Tämä pitääkin monessa suhteessa paikkansa. Sukupuolivähemmistöjen joukossa sukupuolensa anatomisesti ja juridisesti korjauttavat transsukupuoliset tavoittelevat usein prosessissaan tavallisen miehen tai naisen statusta, jonka saavuttamisen jälkeen asema transvähemmistössä voi jäädä taakse. Heidän kehonsa epänormatiivisuus omaksi koetussa sukupuolessa vaatii kuitenkin jatkuvaa työtä lääketieteen avustuksella. Tässä pyrkimyksessä esimerkiksi sukupuolenkorjauskirurgian nykyistä heikompi taso aiempina vuosikymmeninä asettaa erityisiä haasteita nyt ikääntyneille transsukupuolisille. Esimerkiksi transvestiitti- ja seksuaalivähemmistöliikkeiden aktiivit sen sijaan hakevat tasa-arvoista asemaa sukupuolinormeja ja heteronormia rikkoville juuri heidän erilaisuuttaan kunnioittaen.

Tässä palveluntarpeita silmällä pitäen tehdyssä tutkimuskatsauksessa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen tilanteet on käsitelty erikseen: niistä on kirjoitettu erilliset luvut, joista olivat vastuussa eri kirjoittajat. Kuitenkin osoittautui, että keskeisimmät esiin tulleista kysymyksistä ovat tärkeitä molemmille vähemmistöryhmille, joskin hieman eri näkökulmista.

Ensiksi, vanhuutta lähestyttäessä niin sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöillä kuin muillakin ihmisillä terveyskysymykset ja vuorovaikutus terveydenhuollon ammattilaisten ja viranomaisten kanssa ovat entistä keskeisempi osa arkielämää. Sekä sukupuoli- että seksuaalivähemmistöissä näyttää olevan merkittävää epäluottamusta näiden ammattikuntien ja organisaatioiden toimintaa kohtaan ja kohtaamiset näiden kanssa näyttävät helposti muodostuvan jännitteisiksi. Potilas on tällaisessa tilanteessa haavoittuvassa asemassa ja kun asiallisessa kohtaamisessa epäonnistutaan esimerkiksi tietämättömyyden vuoksi, tämä jättää usein pitkät epäluulon jäljet (esim. Svensson 2011, 27). Jos potilas joutuu jännittämään saamaansa kohtelua, häntä ei auta tieto, että terveydenhuoltohenkilökunnassa kyl-

lä esiintyy ennakkoluulojen lisäksi myös paljon ymmärtämystä sukupuoli -ja seksuaalivähemmistöjä kohtaan. Yhdenvertainen vanhuus -projektin yhteydessä tehdyn sekä sukupuoli- että seksuaalivähemmistöt kattavan Visioi vanhuutesi -kyselyn vastaajista jopa kolmannes oli jättänyt käyttämättä sosiaali- ja terveysalan palveluja epäasiallisen kohtelun pelossa (Jalava 2012). Tämä on haaste sosiaali- ja terveysalan organisaatioille ja ammattilaisille. Ulkomaisissa tutkimuksissa tämä haaste on tunnistettu ja ymmärretty sen vaativan sosiaali- ja terveyden huollon käytäntöjen kehittämistä. Esimerkiksi kanadalaistutkija Sari Brotman kollegoineen (2003) suosittelee sukupuolivähemmistöjen kanssa asioiville terveys- ja sosiaalialan työntekijöille erityisiä luottamusta lisääviä toimenpiteitä. Sosiaalityöntekijöitä koskevassa pienimuotoisessa tutkimuksessaan MacFarland ja Sanders (2003) puolestaan katsoivat näiden asemansa puolesta voivan toimia aloitteentekijöinä välttämättömässä uudistustyössä.

Toiseksi, läheisten osuus hyvinvoinnin tuottamisessa kasvaa kansalaisen tullessa vanhuusikään. Tällä hetkellä se kasvaa myös yleisemmin koko yhteiskunnassa julkisten hyvinvointipalvelujen haasteiden lisääntyessä. Tässä tilanteessa ne – varsin monet – seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat, joiden kytkökset perinteiseen perheeseen ovat heikot, koska heillä ei ole esimerkiksi elämänkumppania tai lapsia tai suhteet biologisiin sukulaisiin ovat jännitteiset, ovat erityisen haavoittuvassa asemassa. Vaihtoehtoiset läheispiirit kuten niin sanotut omavalintaiset perheet ja ystäväverkostot mutta myös transihmisten ja seksuaalivähemmistöjen erilaiset yhteisöt käyvät entistä tärkeämmiksi. Nämä läheiset tulee osata huomioida erilaisten hoito- ja hoivapalveluiden yhteydessä.

Kolmanneksi, julkisista keskusteluista ja viranomaisten käytännöistä päätellen korkean iän oletetaan usein neutraloivan sekä sukupuolen että seksuaalisuuden. Näyttää siltä, että sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen erityistarpeiden katsotaan käyvän merkityksettömiksi vanhuusiällä. Kun iäkkäiltä transsukupuolisilta evätään sukupuolen korjaukseen liittyviä hoitoja ja lääkitystä, miten paljon tarveharkintaan vaikuttaa se, miten merkitykselliseksi sukupuoli arvioidaan iäkkäälle potilaalle? Mihin sukupuolta ”tarvitaan”? Tuskinpa ainoastaan seksiin ja lisääntymiseen? Onhan se keskeinen osa monen minuutta.

Seksuaalisuuden oletetaan useissa yhteyksissä kuuluvan vain nuorille (ja mieluiten myös terveille). Vanhuusiän seksuaalisuutta on näin ollen pitkään pidetty tabuna, eräänlaisena poikkeavuutena sinällään. Myytti ja normi vanhusten epäseksuaalisuudesta on virheellinen, sisältäen kaksi väärää oletusta. Ensiksi, iäkkäät eivät vastoin melko yleisiä odotuksia välttämättä lakkaa olemasta seksuaalisesti aktiivisia vanhuusiällä. Toiseksi, seksuaalisuus on hahmotettu kapeasti ”seksuaaliseksi elämäksi”, jolla tavallisesti viitataan ”seksisuhteisiin” ja ”seksuaaliseen kanssakäymiseen”, jotka usein lopulta sittenkin samastetaan yhdyntöihin. Sukupuolen ja seksuaalisuuden kulttuuri- ja yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa on kuitenkin todettu seksuaalisuudella ja siihen liittyvillä ajattelutavoilla, diskursseilla, olevan suurta merkitystä monissa kulttuurin ja yhteiskuntaelämän yhteyksissä, joihin sen ei tavanomaisesti ajatellen ole katsottu ulottuvan. Vähemmistöasemassaan lesbot, homot ja biseksuaalit ovat tulleet syvästi tietoisiksi sukupuolensa, seksuaalisuutensa ja seksuaalisen historiansa merkityksestä moninaisissa, tavallisesti ei-seksuaalisiksi mielletyissä sosiaalisissa yhteyksissä. Eikä tämä merkitys suinkaan katoa vanhuusiällä.

Seksuaalinen suuntautuminen ja sukupuoli-identiteetti ovat tärkeitä vanhuusiälläkin ja niiden monimuotoisuuden huomioiminen vanhuspalveluissa on tärkeää, koska ikäihmisten suorituskyvyn alenemisesta johtuva avun ja palveluiden tarve on pitkäaikaista ja liittyy pysyvästi arjen hyvin henkilökohtaisiin ja intiimeihin aspekteihin. Tilanteen herkkyyttä kärjistää usein itsenäisyyden rajoittuminen vanhuusiällä. Tässä katsauksessa referoidut tutkimukset osoittavat, että oman identiteetin ja itseymmärryksen kannalta keskeiseksi koettua seksuaalista suuntautumista tai sukupuoli-identiteettiä koskeva ymmärtämättömyys palveluammattilaisten taholta tällaisessa elämäntilanteessa tuntuu uhkaavalta ja aiheuttaa vanhusikää lähestyvien keskuudessa merkittävää epävarmuuden tunnetta ja turvattomuutta.

Tätä ongelmallista tilannetta ovat alkaneet ratkaista pääasiassa seksuaalivähemmistöjen omat järjestöt sekä erityiset osuuskuntatyyppiset organisaatiot, jotka pyrkivät tuottamaan näille ryhmille omia erikoistuneita vanhusasumispalveluita, mikä joissakin maissa on onnistunutkin. Tutkimustulokset, joiden mukaan sosiaaliset verkostot ja yhteisöllinen tuki nimenomaan ”omien joukossa” ovat omiaan lisäämään seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien elämänlaatua, tukevat tämäntyyppisten erillisratkaisujen suunnittelua ja kehittämistä. Toisaalta niitä on pidetty

myös ongelmallisina, koska ne eivät tue vähemmistön integraatiota valtavirtayhteiskuntaan. Lisäksi vanhuspalvelujen tuottaminen järjestöjen omaehtoisen ja omavaraisen toiminnan varassa vaikuttaa eurooppalaisten kokemusten valossa haasteelliselta. Useimmat olemassa olevista ja suunnitelluista asumisyksiköistä voivat palvella vain harvoja ja monissa tapauksissa vain maksukykyisiä. Riittävä väestöpohja lienee edellytys omaehtoisten palvelujen ylläpitämiseksi kestävällä pohjalla, mikä siis Suomen kaltaisessa pienessä maassa voi olla vaativaa. Ruotsissa avattava Regnbågen-yksikkö osoittaa kuitenkin, että ainakin jonkun tyyppisiä seksuaalivähemmistöjen omia vanhusasumisjärjestelyjä on mahdollista saattaa alulle myös Pohjoismaissa.

Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen omaehtoisten vanhuspalveluiden rajoittuneisuuden vuoksi vähemmistöjen yleiset kansalaisjärjestöt, joiden tehtävänä on valvoa koko ryhmän etuja, ovat tavallisesti kohdistaneet huomionsa nimenomaan mahdollisuuksiin uudistaa ja parantaa olemassa olevia palveluja niin, että LHBTI-ikäihmisten tarpeisiin voidaan vastata paremmin. Setan yhdessä Mummolaakso-yhdistyksen, Suomen Karhut Fin-Bearsin ja muiden yhteistyötahojen kanssa toteuttama kolmevuotinen projekti Yhdenvertainen vanhuus 2012–2014, jota Raha-automaattiyhdistys rahoittaa, on ensimmäinen merkittävä tällainen aloite Suomessa (http://www.seta.fi/yhdenvertainen-vanhuus). Yhdenvertainen vanhuus on kunnianhimoinen tiedotus- ja koulutushanke, jonka tarkoitus on sekä tuottaa että levittää tietoa, jonka avulla vanhustenhuollon ammattilaiset, opiskelijat ja asiakkaat tulevat tietoisiksi sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuudesta. Hanke tuottaa koulutussisältöjä sekä materiaalia sosiaali- ja terveysalan opiskelijoille ja ammattilaisille. Lisäksi luodaan yhteistyötä oppilaitosten ja opiskelijajärjestöjen kanssa, jotta varmistetaan materiaalin sisällyttäminen koulutuksiin. Tavoitteena on, että vanhustenhuoltoon määritellään selkeät toimintaperiaatteet sukupuoli- seksuaalivähemmistöjen tasavertaisuuden varmistamiseksi niin julkisissa kuin kolmannen sektorin ja yksityisten yritystenkin tarjoamissa palveluissa. (Seta 2011)

Kansainvälisesti on monella taholla jo alettu katsoa tasavertaisen kohtelun kannalta kohtuulliseksi ja välttämättömäksi, että terveydenhoidon ja vanhustenhuollon henkilökunnalta ja myös palveluja suunnittelevilta ja ohjaavilta tahoilta voidaan edellyttää perustietämystä sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöistä ja näiden tarpeista. Yhdysvalloissa, missä LHBT(I)-yhteisöjä

usein verrataan maan etnisiin vähemmistöihin, asialliseen kohtaamiseen vaadittavasta tiedosta ja osaamisesta puhutaan osana ”kulttuurista pätevyyttä” eli taitoa ja valmiutta kohdata erilaiset taustat omaavia ihmisiä. Ruotsissa taas puhutaan selkeärajaisemmin HBT-kompetenssista. Palveluiden ja toimintojen osalta puhutaan Suomessakin usein ”sosiaalisesta esteettömyydestä” (ihmisoikeudet.net 2013; Eerola & Mettälä 2013, 28)

Ruotsin Setaa vastaava järjestö, RFSL – Riksföreningen för homosexuellas, bisexuellas och transpersoners rättigheter (alunperin Riksföreningen för sexuellt likaberättigande), on kehittänyt HBT-kompetenssin osoittavan sertifikaatin, jota se on myöntänyt lähinnä sosiaali- ja terveysalan toimintayksiköille. Sertifiointi edellyttää RFSL:n järjestämää henkilökunnan yksipäiväistä peruskoulutusta, jatkuvaa työtä syrjimättömien asenteiden luomiseksi ja ylläpitämiseksi työpaikalla, yhdenvertaisuussuunnitelmaa, sen toteutumisen seurantaa ja laadunvarmistusta. Vuodesta 2008 lähtien on sertifioitu satakunta toimintayksikköä, joiden joukossa kuitenkin on vielä vain harvoja vanhushuollon yksiköitä. (Kärvemo 2010)

Aloitteita sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien ikääntymiseen liittyvien ongelmien, palveluntarpeiden selvittämiseksi ja palveluiden kehittämiseksi ovat tehneet näitä ryhmiä edustavat yhdistykset ja järjestöt. Tämä lähtökohta on siinä mielessä hyvä, että näillä järjestöillä ja organisaatioilla kuten Seta ry:llä, sen Transtukipisteellä ja Trasek Ry:llä on kokemusta ja erikoisasiantuntemusta sosiaalityöstä näiden vähemmistöjen parissa, mitä viranomaisilta ja julkisen vallan puolesta palveluja tuottavilta puuttuu. Tätä kokemusta on hyvä hyödyntää, kun palvelutarjontaa kehitetään myös iäkkäille vähemmistöihin kuuluville sopivaksi. Nykyisten palvelujen tuottajien, asiantuntijatahojen, oppilaitosten ja viranomaisten yhteistyö on kuitenkin ratkaisevan tärkeää työn jatkumiselle. Helsingin seniorisäätiö, Oulun diakonissalaitoksen säätiön vanhustyö ja Diakoniaopisto ovat Setan ja sen jäsenjärjestöjen yhteistyökumppaneina Yhdenvertainen vanhuus -hankkeessa. Lisäksi useat sosiaalialan ja vanhustyön toimijat ovat edustettuna hankkeen ohjausryhmässä. Entistäkin laajempi ja syvempi yhteistyö on kuitenkin toivottavaa, jotta voidaan varmistaa tämän kolmivuotisen hankkeen saavutusten vakiintuminen osaksi vanhustyön ja -palveluiden käytäntöjä sekä LHBTI-kehitystyön jatkuminen tällä alalla hankkeen päätyttyä.

Palveluiden kehitystyön tietopohja on tärkeä. Yhdenvertainen vanhuus -hankkeessa on saatettu alulle suomalaisten sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien ikäihmisten aseman selvittäminen suhteessa sosiaali- ja vanhuspalveluihin (Jalava 2012; Valtonen 2012). Toivottavasti nämä tärkeät pioneerityöt toimivat myös päänavaajana LHBTI-vanhusten elinolojen laajemmalle tutkimustyölle. Jos tutkimukset osoittavat, että tilanne Suomessa on samantyyppinen kuin tässä katsauksessa avautuva tilanne muissa maissa, on kysyttävä, riittääkö yleinen vanhustyön parissa työskentelevien asiantuntemuksen lisääminen LHBTI-ikäihmisten ongelmien korjaamiseksi. Tarvitaanko vanhuspalveluissa ja tiedon tuottamisessa sittenkin erityisosaamisen ja erityisasiantuntijuuden keskittymiä, joista käsin voidaan varmistaa LHBTI-ikäihmisten aseman parantamisen hyväksi tehtävän työn jatkuvuus ja käytettävissä olevan tiedon pitäminen ajan tasalla? Olisiko pienehkön ryhmän tarpeisiin vastaamiseksi paras ratkaisu Mummolaakso-yhdistyksen ajaman pienimuotoisen vanhainkodin tai palvelutalon kaltainen oma erillinen yksikkö?

Esimerkiksi sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen omien vanhusasumisyksiköiden toteuttamiseksi tehdyt ponnistukset kertovat siitä, miten vaikea lesbojen, homojen, biseksuaalien, transihmisten ja interseksuaalien asema valtavirran vanhuspalveluissa on. Palveluja kohtaan tunnettu luottamuksen puute on huolestuttavaa. Siksi niiden kehitystyö on ensiarvoisen tärkeää ja kiireellistä.

6. Opinnäytetöitä

Vaikka seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat ikääntyneet eivät ole olleet suomalaisessa yliopistollisessa tutkimuksessa näkyvä tutkimusaihe, ovat lukuisat opinnäytetöiden tekijät etenkin ammattikorkeakouluissa tarttuneet siihen. Aiemmin tässä teoksessa esiteltiin jo Turun ammattikorkeakoulun ja VALLIn Moni-ikä-hankkeen yhteistyönä toteutettu Anne Keltikankaan ja Miina Lehtosen opinnäytetyötä (luku 2.2). Tässä luvussa esittelemme lisää opinnäytetöitä, joista kustakin tähän julkaisuun on poimittu tiivistelmä.

”Meitä on paljon, mutta vielä mahtuu mukaan!” Sateenkaarevat seniorit edistämässä näkyvyyttään

Teksti poimittu julkaisusta:
Lunkka, Milla & Kotila, Veera (2024). ”Meitä on paljon, mutta vielä mahtuu mukaan!” Sateenkaarevat seniorit edistämässä näkyvyyttään. Geronomi (AMK), opinnäytetyö, Metropolia Ammattikorkeakoulu.

Tiivistelmä

Näkymättömyys on todellisuutta hyvin monelle sateenkaarevalle ikääntyneelle. Osallisuus yhteiskuntaan on kaikkien oikeus riippumatta iästä tai sukupuoli- ja seksuaali-identiteetistä. Tässä opinnäytetyössä esitellään monipuolisesti sateenkaarevien senioreiden tarpeita ja osallisuuden haasteita. Opinnäytetyö on tehty yhteistyössä Sateenkaariseniorit ry:n kanssa. Yhdistyksen tarkoituksena on edistää sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien ikääntyneiden oikeuksia, osallisuutta ja hyvinvointia – sateenkaarevia ikäihmisiä on olemassa eikä vähemmistö ole näkymätön.

Opinnäytetyön tavoitteena on edistää Sateenkaariseniorit ry:n näkyvyyttä kehittämistyönä toteutetun yhdistyksestä kertovan esittelyvideon avulla. Opinnäytetyön tarkoituksena on madaltaa sateenkaarevien senioreiden kynnystä osallistua yhdistyksen toimintaan ja samalla lisätä yhteiskunnan toimijoiden tietoisuutta sateenkaarevasta ikääntymisestä. Osana opinnäytetyön prosessia järjestetyn työpajatoiminnan myötä yhdistykselle tehty esittelyvideo noudattaa yhdistyksen ideologiaa. Opinnäytetyön tietoperustana ovat sukupuolen ja seksuaalisuuden monimuotoisuus, näkymättömyyteen vaikuttavat tekijät, sateenkaareva historia Suomessa, ikäihmisten osallisuus yhteisössä, yhteiskehittämisen menetelmä osallisuuden edistäjänä sekä videoviestinnän tärkeys yhdistyksen näkyvyyden edistämisessä. Opinnäytetyössä sateenkaareva historia ja ikäihmisten moninaisuus esiintyvät pääosassa. Ne osoittavat tarvetta sateenkaarevien ikääntyneiden tunnettuuden edistämiseen.

Opinnäytetyössä tuodaan esille huomioita siitä, miten Sateenkaarisenio-rit ry:n tunnettuutta voidaan parantaa yhteiskehittämisen ja näkyvyyden lisäämisen keinoin. Opinnäytetyö esittelee prosessin työpajaosuuden ja kehittämistyön tuloksena syntyneen videotuotoksen eri vaiheet. Opinnäy-tetyön lopussa arvioidaan prosessin eri vaiheiden onnistumista ja opinnäy-tetyön eettisyyttä sekä pohditaan, miten sateenkaarevien senioreiden tun-nettuutta ja osallisuutta voidaan edistää tulevaisuudessa.

Ikääntyvien transfeminiinien seksuaalisuuden huomioiminen sosiaalialan palveluissa – Kuvaileva kirjallisuuskatsaus

Teksti poimittu julkaisusta:
Nevalainen, Elli-Noora & Nikula, Johanna (2024). Ikääntyvien transfeminiinien seksuaalisuuden huomioiminen sosiaalialan palveluissa -Kuvaileva kirjallisuuskatsaus. Sosionomi (AMK), opinnäytetyö, Oulun ammattikorkeakoulu.

Tiivistelmä

Ikääntyneiden määrä kasvaa niin Suomessa kuin maailmalla. Ikääntyvien, erityisesti sateenkaariväestön, seksuaalisuus nähdään yhä tabuna. Seksuaalisuus on kuitenkin olennainen osa ihmisen elämää, joka vaikuttaa mielen hyvinvointiin ja terveyteen läpi elämän. Ikääntyvien seksuaalisuutta varjostaa muun muassa ageismi ja myytit, vaikka heidän seksuaaliset halunsa ja ajatuksensa säilyvät samankaltaisina kuin nuorempana. Lisäksi seksuaalisuuteen kuuluu sukupuoli-identiteetti, joka on moninainen eikä rajoitu pelkästään binäärisiin kategorioihin.

Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää, mitä sosiaalialalla työskentelevien tulisi tietää ikääntyneistä transfeminiineistä osana heidän sosiaalista toimintakykyään ja miten sosiaalialan palveluissa voidaan edistää ikääntyvien transfeminiinien yhdenvertaista kohtelua. Transfeminiinit ovat henkilöitä, jotka syntymän jälkeen on sukupuolitunnusmerkkien mukaisesti luokiteltu miehiksi, mutta joiden sukupuoli-identiteetti on enemmän feminiininen kuin maskuliininen.

Tavoitteena oli korostaa ikääntyvien transfeminiinien seksuaalisuuden huomioimisen tärkeyttä sosiaalityössä. Kootun tiedon avulla ammattilaiset voisivat hyödyntää ja toteuttaa laadukasta ja sateenkaarisensitiivistä työskentelytapaa. Opinnäytetyön työelämäkumppaneina toimivat sekä Transfeminiinit ry (asiantuntijana Tanja von Knorring) että Laurean Moninaisuuden ja monikielisyyden tutkimusryhmä (asiantuntijana Hilkka Lydén).

Opinnäytetyö toteutettiin kuvailevana kirjallisuuskatsauksena. Sen tarkoituksena oli etsiä vastauksia niin tutkimuskysymykseen kuin tuottaa uutta tietoa jo tutkitusta aineistosta.

Aineistoa haettiin sähköisesti useista eri tietokannoista. Hakuprosessissa hyödynnettiin muun muassa kieli- ja aikarajoituksia. Hauilla pyrittiin luomaan mahdollisimman monipuolinen tietopohja opinnäytetyöllemme. Opinnäytetyöhön valittiin 11 vertaisarvioitua ja tieteellistä tutkimusta aikaväliltä 2008–2024. Tutkimustulokset analysoitiin teemoittelun avulla ja tulokset luokiteltiin ala- ja yläluokkiin.

Tutkimustulokset nostivat erityisesti esille puutteita sosiaalialan henkilöstön koulutuksessa ja ongelmallisia asenteita, jotka osaltaan ylläpitävät syrjiviä rakenteita HLBT+-yhteisöä kohtaan. Heteronormatiivisuuden ja cis-normatiivisuuden vaikutukset ilmenevät palveluissa, joissa HLBT+-asiakkaiden yksilölliset tarpeet jäävät huomiotta. Ikääntyvät transfeminiinit kokevat näissä ympäristöissä usein epävarmuutta ja epäluottamusta, mikä korostaa sosiaalialan palveluiden tarjoajien asennekasvatuksen ja eettisen toiminnan tarvetta. Tulokset osoittavat myös laajemman tutkimuksen tarpeellisuuden, jotta sosiaalialan koulutus voi vastata paremmin sateenkaariyhteisön tarpeisiin ja lisätä ammattilaisten valmiuksia toteuttaa asiakaslähtöistä ja syrjimätöntä palvelua. Lisää tutkittua tietoa tarvitaan erityisesti suomalaiseen ja pohjoismaalaiseen kontekstiin, jotta voitaisiin edistää Suomessa toimivien sosiaalialan ammattilaisten osaamista

Seksuaalivähemmistöön kuuluvan ikäihmisen seksuaalisuuden huomioiminen hoitotyössä – posteri hoitotyön ammattilaisille ja opiskelijoille

Teksti poimittu julkaisusta:
Pihlava, Piia; Vesa, Laura & Väänänen, Satu (2023). Seksuaalivähemmistöön kuuluvan ikäihmisen seksuaalisuuden huomioiminen hoitotyössä – posteri hoitotyön ammattilaisille ja opiskelijoille. Sairaanhoitajakoulutus (AMK), opinnäytetyö, Turun ammattikorkeakoulu.

Yhteenveto

Seksuaalivähemmistöllä tarkoitetaan muita kuin heteroja. Jos henkilö ei saa olla näkyvästi oma itsensä, se vaikuttaa vahvasti ikäihmisen kokeman hoidon laatuun. Moninaisuuden huomioon ottaminen ja sen pitäminen kohtaamisten lähtökohtana edesauttaa kunnioittavan ja turvallisen ilmapiirin luomista. Tasa-arvolaissa kielletään syrjintä, joka kohdentuu sukupuoleen, sukupuoli-identiteettiin ja sukupuolen ilmaisuun. Ihmisellä on itsemääräämisoikeus omasta seksuaalisuudestaan.

Kehittämistyön tarkoitus ja tavoite on antaa avaimia ja konkreettisia ohjeita seksuaalivähemmistöön kuuluvan ikäihmisen seksuaalisuuden huomioimiseen ja ohjaamiseen hoitotyössä. Posteri suunnitelmavaiheeseen osallistui toimeksiantaja Salon Zonta-järjestö. Tiedonhaku toteutettiin kuvailevana kirjallisuuskatsauksena, jonka tuotoksena laadittiin posteri aiheella asiakkaana seksuaalivähemmistöön kuuluva ikäihminen. Posteri on suunnattu hoitotyön ammattilaisille ja hoitoalan opiskelijoille ja sen sisältö koostui aiheista; seksuaalivähemmistöön kuuluvan ikäihmisen seksuaalisuuden tukemisen huomioiminen, keinoja seksuaalivähemmistöön kuuluvan ikäihmisen seksuaalisuuden tukemiseen ja mikäli asiakas lähestyy sinua seksuaalissävytteisesti, voit tehdä seuraavaa.

Sateenkaarisenioreiden yksinäisyys: Kysely yli 50-vuotiaille sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöön kuuluville

Teksti poimittu julkaisusta:
Metsävainio, Mari (2023). Sateenkaarisenioreiden yksinäisyys: Kysely yli 50-vuotiaille sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöön kuuluville. Geronomi (AMK), opinnäyte, Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu.

Tiivistelmä

Ikääntyvien sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen edustajien eli sateenkaarisenioreiden kokemaan yksinäisyyteen ei ole kotimaisissa tutkimuksissa kiinnitetty huomiota, vaikka kansainvälisten tutkimusten mukaan he ovat muuta ikääntyvää väestöä alttiimpia yksinäisyyden kokemuksille. Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli tutkia yli 50-vuotiaiden sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöön kuuluvien henkilöiden kokemaa yksinäisyyttä, yksinäisyydelle altistavia tekijöitä sekä sitä, miten yksinäisyyttä voitaisiin lievittää.

Opinnäytetyö oli kvantitatiivinen eli määrällinen tutkimus ja tutkimusaineisto kerättiin Webropol-verkkokyselylomakkeella. Kyselylomake sisälsi sekä suljettuja että avoimia kysymyksiä. Kyselyyn saatiin 49 analysoitavaa vastausta ja ne analysoitiin Webropol-kysely- ja raportointityökalun perusraportin avulla.

Tulosten mukaan vastaajat kokivat sekä emotionaalista että sosiaalista yksinäisyyttä. Kyselyn tulokset osoittivat, että sateenkaariseniorit kokivat kroonista yksinäisyyttä (melko usein, jatkuvasti) ja myös yksinäisyyden lisääntyminen vanhetessa huolestutti vastaajia. Tutkimuksen mukaan keskeisin krooniselle yksinäisyydelle altistavista tekijöistä oli yksin asuminen. Myös koronapandemia oli lisännyt yksinäisyyttä huomattavasti. Vastaajien iällä ei ollut merkittävää vaikutusta kroonisen yksinäisyyden kokemuksiin, mutta pääkaupunkiseudulla asuvat kokivat muissa Suomen suurissa kaupungeissa asuvia vähemmän kroonista yksinäisyyttä.

Sateenkaariseniorit kokivat, että heidän omat keinonsa yksinäisyyden lievittämiseen olivat varsin riittäviä. Vastaajat eivät osallistuneet aktiivisesti sateenkaari-ihmisille suunnattuun toimintaan, mutta kokivat esimerkiksi sateenkaari-ihmisille suunnattujen vertaistukiryhmien lievittävän yksinäisyyttä. Opinnäytetyön toimeksiantajana toimi Seta ry. Ammatillinen sateenkaariseniorityö päättyi Seta ry:ssä loppuvuodesta 2021, mutta kyselyn avulla saatua materiaalia voidaan edelleen käyttää toiminnan kehittämisessä ja koulutusmateriaaleissa.

Seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuus hoitotyössä ikääntyvien ihmisten kokemana

Teksti poimittu julkaisusta:
Puttonen, Ella (2023). Seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuus hoitotyössä ikääntyvien ihmisten kokemana. Sairaanhoitajan tutkinto-ohjelma (AMK), opinnäytetyö, Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Tiivistelmä

Elämme maailmassa, jossa suuri osa asioista on rakentunut seksuaalisuuden ja sukupuolen mukaan. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt altistuvat jatkuvalle stressille kuuluessaan näihin vähemmistöihin. Stressin keskeisin aiheuttaja on syrjintä ja sen aikaansaamat psyykkiset oireet, joita ovat häpeä, pelko ja oman vähemmistöön kuulumisen salaaminen. Tätä ilmiötä kutsutaan myös vähemmistöstressiksi, mikä altistaa muun muassa mielenterveyden ja päihteidenkäytön ongelmille.

Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvien ikääntyneiden kokemuksia saamastaan palveluista terveydenhuollossa. Tarkoituksena oli myös selvittää, miten seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvia ikääntyneitä voidaan tukea terveydenhuollon palveluissa. Tavoitteena oli vahvistaa sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten ymmärrystä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvien ikääntyneiden ihmisten kokemuksista ja toiveista liittyen ikääntymiseen.

Opinnäytetyö toteutettiin kuvailevana kirjallisuuskatsauksena, johon valikoitui kuusi kansainvälistä tutkimusta. Aineisto haettiin tarkkaan etukäteen suunnitelluilla kriteereillä. Aineiston analysoinnissa käytettiin induktiivista eli aineistolähtöistä lähestymistapaa.

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvilla ikääntyneillä havaittiin huolia ja pelkoja liittyen ikääntymiseen ja sen mukana tuleviin muutoksiin. Heillä oli negatiivisia sekä positiivisia kokemuksia terveydenhuollon palveluista. Monissa tutkimuksissa negatiivisia kokemuksia painotettiin enemmän. Vähemmistöstressin vaikutusta ikääntyneiden seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen mielenterveyteen pidemmällä aikavälillä olisi syytä tutkia enemmän. Myöskään aineistoa hakiessa ei löytynyt juurikaan

ajankohtaista suomalaista tutkimusta ikääntyneiden seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kokemuksista terveydenhuollon palveluista. Tämä on selkeä aukko, jota suomalaisen tutkimuksen olisi hyvä täyttää.

Systemaattinen kirjallisuuskatsaus ikääntyneistä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä sosiaalityön asiakkaina

Teksti poimittu julkaisusta:
Lindholm, Jenni (2023). Systemaattinen kirjallisuuskatsaus ikääntyneistä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä sosiaalityön asiakkaina. Maisteritutkielma, Sosiaalitieteiden maisteriohjelma, Helsingin yliopisto.

Tiivistelmä

Ikääntyneet seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat ihmiset kokevat valtaväestöä enemmän terveydellisiä ja sosiaalisia ongelmia. Tähän vähemmistöön kuuluvat ovat myös erityisen alttiita perus- ja ihmisoikeuksiensa rikkomiselle. Tämä maisteritutkielma tarkastelee ikääntyneitä seksuaali- tai sukupuolivähemmistöihin kuuluvia sosiaalityön asiakasryhmänä ja sen tavoitteena on tuoda yhteen aiheeseen liittyviä kansainvälisiä tutkimustuloksia.

Tutkielman tutkimuskysymyksenä on: Millaista sosiaalityön kannalta olennaista tietoa on mahdollista saada esiin ikääntyneistä sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöistä systemaattisen kirjallisuuskatsauksen avulla?

Tutkimusmenetelmä on systemaattinen kirjallisuuskatsaus ja aineisto on kerätty kansainvälisestä, englanninkielisestä tutkimuskirjallisuudesta, sillä suomalaista tutkimusta aiheesta ei juuri ole olemassa. Aineisto on haettu tietokannoista Ebscohost, ProQuest, Scopus ja Web of Science lokakuussa 2022 ja aineiston haun aikarajauksena on 1.1.2015-30.9.2022. Tutkielman aineisto koostuu yhteensä seitsemästätoista empiirisestä tutkimusartikkelista.

Aineiston analyysissa on ensin tehty yhteenveto kaikista kirjallisuuskatsaukseen sisällytetyistä tutkimuksista ja sen jälkeen aineisto on koodattu aineistolähtöisesti ja tämän jälkeen teemoiteltu. Tutkimusaineiston koodauksen ja teemoittelun perusteella keskeisiksi yläteemoiksi muodostettiin 1) ikääntyneiden seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvien erityinen asema yhteiskunnassa ja yhteisöissä ja sen vaikutus palveluihin

hakeutumiseen sekä 2) organisaatioiden ja työntekijöiden arvojen ja osaamisen vaikutus ikääntyneiden seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien asiakaskokemukseen.

Tutkimuksen keskeisten tulosten mukaan ikääntyneillä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöillä on runsaasti syrjinnän kokemuksia, jotka vaikuttavat palveluihin hakeutumiseen ja aiheuttavat pelkoja liittyen sosiaalipalveluiden käyttöön. He ovat usein näkymättömiä palveluissa, jolloin heidän kokemuksiaan tai palvelutarvettaan ei tunnisteta. Sosiaalityössä tulisi myös pystyä tunnistamaan ja tunnustamaan perheen ulkopuolisten epävirallisten tukiverkostojen vaikutus yksilöiden elämässä. Samalla sosiaalityössä tulisi tunnistaa ikääntyneiden seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen sisäinen moninaisuus ja vähemmistöryhmän jäsenten erilaiset tarpeet. Keskeistä on myös huomioida, että sosiaalipalveluita tarjoavat organisaatiot voivat vaikuttaa ikääntyneiden seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvien asiakkaiden asiakaskokemukseen. Organisaatioiden olisi tärkeää tuoda avoimuus seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä kohtaan osaksi arvojaan, kasvattaa työntekijöiden osaamista seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuudesta sekä viestiä avoimuuttaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä kohtaan fyysisillä merkeillä, kuten sateenkaarilogolla varustetuilla julisteilla tai moninaisuutta esiin tuovilla mainoksilla. Sosiaalityössä on myös keskeistä tiedostaa sosiaalityön heteronormatiivinen arvomaailma ja käytännöt ja pyrkiä purkamaan niitä, sillä ne vaikuttavat erityisesti heteronormatiivisesta normista poikkeavien ihmisten elämään.

Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden huomioiminen ikääntyneiden palveluissa: työntekijöiden näkökulma

Teksti poimittu julkaisusta:
Kalland, Jennica & Pelli, Minerva (2023). Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden huomioiminen ikääntyneiden palveluissa: työntekijöiden näkökulma. Sosionomikoulutus (AMK), opinnäytetyö, Laurea-ammattikorkeakoulu.

Tiivistelmä

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli tutkia sitä, miten sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus huomioidaan ikäihmisten palveluissa. Tarkoituksena oli selvittää, kuinka tärkeäksi työntekijät kokevat moninaisuuden huomioimisen työssään ja miten siihen liittyvä osaaminen näkyy heidän työyhteisössään ja omassa toiminnassa, sekä miten tätä osaamista voitaisiin työntekijöiden näkemyksen mukaan vahvistaa. Lisäksi tutkimus selvitti, miten Helsingin kaupungin tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmat näyttäytyvät työntekijätasolla. Tutkimus toteutettiin Helsingin kaupungin Töölön seniorikeskuksen eri yksiköissä.

Sateenkaarisenioreihin liittyvät tutkimukset ovat olleet Suomessa toistaiseksi vähäisiä, mutta niistä saatujen tuloksien perusteella sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvat ikäihmiset ovat palveluissa näkymätön ryhmä, jonka kohtaamiseen liittyvässä osaamisessa on sote-alalla vielä parannettavaa. Koska sukupuolen ja seksuaalisuuden normien vastainen käytös on nykyisten ikäihmisten elinaikana ollut paitsi rangaistavaa ja patologisoitua, myös yhteisön paheksumaa, eivät nykyisten ikäihmisten palveluiden asiakkaat useinkaan tuo omaa identiteettiään avoimesti ilmi. Vähemmistöidentiteettiin liittyy kuitenkin monia erityistarpeita, jotka tulisi osata ottaa sote-alan palveluissa huomioon. Työntekijöiden osaaminen avoimen ilmapiirin ja puheeksi oton suhteen onkin yhdenvertaisuuden toteutumisen kannalta ensiarvoisen tärkeää.

Opinnäytetyö on kvalitatiivinen, eli laadullinen ja aineiston keruu tapahtui puolistrukturoituina yksilöhaastatteluina. Keväällä 2023 toteutettuihin haastatteluihin osallistui kahdeksan Töölön seniorikeskuksen eri yksiköissä työskentelevää sosiaali- ja terveysalan ammattilaista.

Haastattelujen tuloksista näkyi työntekijöiden välittäminen ja kiinnostus asiakkaidensa hyvinvointia kohtaan, mutta myös tarve koulutuksen lisäämiselle niin ammattiopinnoissa kuin työelämässä. Työntekijät toivoivat työnantajalta vahvempaa tukea osaamisen lisäämiseksi mm. osallistavien koulutusten muodossa ja pitivät tärkeänä sitä, että työpaikalla olisi avoimen keskusteluilmapiirin lisäksi käytössä yhteiset toimintamallit moninaisuuden huomioimisen tueksi.

Ikääntyneiden seksuaalivähemmistöjen terveydentila

Teksti poimittu julkaisusta:
Mettälä, Siiri (2021). Ikääntyneiden seksuaalivähemmistöjen terveydentila. Kandidaatintutkielma, Terveystieteiden yksikkö, Tampereen yliopisto.

Tiivistelmä

Suomen väestön ikääntyessä kasvavat sosiaali- ja terveysalan kustannukset vaativat kohdennettuja toimia kustannusten kurissa pitämiseksi. Erilaisilla ihmisryhmillä on erilaisia tarpeita terveyden ja hyvinvoinnin ylläpitämiseksi. Ikääntyneiden seksuaalivähemmistöjen terveydentilasta ja mahdollisista erityispiirteistä ei löydy tutkimusta Suomesta eikä juuri Euroopastakaan.

Tämän systemaattisen kirjallisuuskatsauksen tarkoituksena oli kartoittaa tämänhetkisen tutkimustiedon käsitystä ikääntyneiden seksuaalivähemmistöön kuuluvien terveydentilasta. Tavoitteena oli tuottaa tietoa ikääntyneiden seksuaalivähemmistöjen terveyttä koskevan tutkimuksen tilanteesta ja tuloksista. Tutkimuskysymyksenä oli: Mitä tiedämme tutkimuskirjallisuuden perusteella seksuaalivähemmistöihin kuuluvien ikääntyneiden terveydentilasta.

Kirjallisuuskatsauksen tutkimukset (N=17) haettiin Cinahl, Medline, PsycINFO ja Nursing & Allied Health Database tietokannoista (n=16). Yksi tutkimus löydettiin manuaalihaulla (n=1). Hakusanoina käytettiin seksuaalivähemmistöjä, terveydentilaa ja ikääntynyttä kuvaavia englanninkielisiä termejä, kuten gay, lesbian, lgbt, homosexual, same sex, health, wellbeing, quality of life, aging, elderly tai geriatrics. Mukaan otettiin vertaisarvioidut suomen tai englanninkieliset tutkimusartikkelit, jotka oli julkaistu vuonna 2010–2021 ja vastasivat tutkimuskysymykseen. Mukaan otettu aineisto koostui pääasiassa Yhdysvalloissa tehdyistä tilastollisista tutkimuksista vuosina 2010–2020. Valituille tutkimuksille tehtiin laadunarviointi Joanna Briggs instituutin arviointikriteerien mukaan. Aineisto analysoitiin induktiivisella sisällön analyysilla.

Tulosten mukaan ikääntyneiden seksuaalivähemmistöjen kokemus terveydentilasta on hyvä ja sosiaaliset kontaktit nousivat tärkeäksi terveyttä ylläpitäväksi tekijäksi. Terveydentilassa on kuitenkin eroa, kun verrokkiryhmänä toimivat samanikäiset heteroseksuaalit. Erityisesti esiin nousee seksuaalivähemmistöjen mielenterveyteen liittyvät haasteet. Myös terveyskäyttäytymisessä on eroa heteroseksuaaleihin verrattuna niin terveyttä ylläpitävässä toiminnassa kuin terveyden riskitekijöidenkin suhteen. Eroavaisuudet seksuaalivähemmistöjen ja heteroseksuaalien välillä on tärkeä löydös, joka vaatii lisää tutkimusta seksuaalivähemmistöjen terveydentilan ja siihen vaikuttavien tekijöiden osalta. Tulevaisuudessa yleisen terveys ja hyvinvointitutkimuksen olisi hyvä sisältää seksuaalisen suuntautumisen määrittely taustakysymyksissä.

Sateenkaaren päässä on vanhuus – Kristillisten yhteisöjen merkitys yli 65-vuotiaiden seksuaalivähemmistöihin kuuluvien elämässä

Teksti poimittu julkaisusta:
Takala, Toomas (2020). Sateenkaaren päässä on vanhuus – Kristillisten yhteisöjen merkitys yli 65-vuotiaiden seksuaalivähemmistöihin kuuluvien elämässä. Maisterintutkielma, Teologinen tiedekunta, Helsingin yliopisto.

Yhteenveto

Tämän tutkimuksen tehtävänä oli selvittää, millainen merkitys kristillisillä yhteisöillä on ollut yli 65-vuotiaille seksuaalivähemmistöihin kuuluville elämänkaaren aikana. Tutkimukseni aineisto on kerätty avoimilla narratiivisilla haastatteluilla, joissa osallistujat saivat kuvata omin sanoin suhdettaan kristillisiin yhteisöihin. Aineisto koostuu kahdeksan yli 65-vuotiaan seksuaalivähemmistöön kuuluvan henkilön haastatteluista. Tutkimusote on kvalitatiivinen. Hyödynsin tutkielmassani narratiivista tutkimusstrategiaa, jossa haastateltavien tarinat ja heidän käyttämänsä kielelliset valinnat muodostavat keskeisen aineiston. Aineiston analyysissa ja tulosten esittämisessä hyödynsin Henri Goorenin teoriaa uskonnollisen kääntymisen polusta, jossa Gooren kuvaa erilaisia uskonnollisen aktiivisuuden vaiheita ja siihen vaikuttavia tekijöitä.

Tutkimustulosten valossa seksuaalivähemmistöihin kuuluvien yli 65-vuotiaiden suhde kristillisiin yhteisöihin näyttäytyy kaksijakoisesti. Kristillisten yhteisöjen rooli haastateltavien elämänkaaressa on ollut merkittävä. Tulokset esitän selviytymisen, irtautumisen ja paluun vaiheiden kautta. Selviytymisen vaihe kuvaa haastateltavien lapsuutta, nuoruutta ja aikuisuutta, jolloin yhteiskunnassa tietoa ja ymmärrystä seksuaalisuuden monimuotoisuudesta on ollut vähän. Tämä on pakottanut haastateltavat peittämään oman identiteettinsä tai erottamaan oman seksuaalisen ja uskonnollisen identiteettinsä toisistaan. Irtautumisen vaihe kuvaa aikaa, jolloin haastateltavat ovat ottaneet etäisyyttä omaan lapsuuden kristilliseen yhteisöönsä. Syyt irtautumiseen ovat liittyneet haastateltavien elämäntilanteen muuttumiseen, yhteisöjen arvoihin tai haastateltavien traumaattisiin kokemuksiin. Irtautumista tapahtui sekä osallisuuden että jäsenyyden

tasoilla. Paluulla kuvaan vaihetta, jossa haastateltavat ovat löytäneet uudella tavalla paikkansa kristillisistä yhteisöistä. Haastateltavien elämäntarinat eivät olleet keskenään samanlaisia, eikä tutkimus ei anna yhtenäistä kuvaa kristillisten yhteisöjen merkityksestä seksuaalivähemmistöihin kuuluvien yli 65-vuotiaiden elämänkaaressa, mutta tuo esiin tarinoita, jotka ovat vuosikymmenien ajan jääneet marginaaliin.

Tuloksissa esitetään, että seksuaalivähemmistöön kuuluvien osallisuuden näkökulmasta merkityksellistä on ollut erityisesti kirkon työntekijöiden ja perheen jäsenten tuella. Tulosten valossa näyttää, että kirkossa on nykyään enemmän tilaa myös seksuaalivähemmistöihin kuuluville ikääntyneille.

Sateenkaarevaa hoivaa ikäihmisille: Sateenkaariseniori-tietoisku hoiva-ammattilaisten toimintatapoja kehittämässä

Teksti poimittu julkaisusta:
Tammisalo, Nonna (2017). Sateenkaarevaa hoivaa ikäihmisille: Sateenkaariseniori-tietoisku hoiva-ammattilaisten toimintatapoja kehittämässä. Geronomi (AMK), opinnäytetyö, Metropolia Ammattikorkeakoulu.

Yhteenveto

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää, millaisia kehitystoimenpiteitä tai muutoksia ikäihmisten palveluiden ammattihenkilöstölle oli mahdollisesti tullut Sateenkaariseniori-tietoiskun jälkeen työyhteisöissään tai toimintatavoissaan. Opinnäytetyöni työelämäyhteistyökumppani oli Seta ry:n Yhdenvertainen vanhuus II -projekti.

Opinnäytetyön aineistona oli haastattelulomakeaineisto internetlomakkeelta sekä aiemmin kerätty välitön palauteaineisto Sateenkaariseniori-tietoiskuista. Vastaukset tutkimuskysymyksiin selvitin käyttäen sisällönanalyysiä.

Tuloksena on, että Sateenkaariseniori-tietoiskun viesti koetaan tärkeäksi ja jatkokoulutusta kaivataan säännöllisesti työelämään. Kokemuskouluttajien asema tiedon jakamisessa on vahva ja heidän läsnäolonsa on merkittävä koulutuksen annissa. Sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuuden teemat ikäihmisten palveluissa koetaan tärkeäksi. Yhdenvertaisuuden edistäminen lain vaatimana asiana on vielä verrattain vieras ja lisäkoulutusta tarvitaan. Haasteeksi koetaan kulttuuriset asenteet eri ikäpolvilla organisaation eri osissa ja toisaalta myös puhumattomuus ja siitä johtuva sateenkaarisenioreiden näkymättömyys. Ikäihmisten palveluiden ammattilaiset kokivat tiedonvälitystä helpottavaksi konkreettiset esitteet, julisteet sekä internetissä vapaasti saatavilla olevan Haluaisin pystyä kertomaan -videon. Ammattilaiset toivoivat lisäkoulutuksena konkreettisia ohjeita ja esimerkkejä, kuinka yhdenvertaisuutta edistetään työyhteisöissä, hoivassa ja asiakaspalvelussa.

Johtopäätöksenä voidaan sanoa, että ikäihmisten palveluiden ammattilaisilla on tahtoa ja ammatillista kiinnostusta kouluttautua ja saada lisää tietoa sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuudesta sekä yhdenvertaisuuden edistämisestä. Ammattilaiset pitävät yhdenvertaisuuden teemoja hyvin tärkeinä ja ovat tietoisia ammattipätevyytensä ylläpitämisen tärkeydestä. Teoriatiedon lisäksi ammattilaiset kaipaavat konkreettisia keinoja yhdenvertaisuuden edistämiseksi toiminnassaan. Tämän tutkielman tuloksia voidaan soveltaa Seta ry:n sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuutta edistävissä koulutuksissa ja niiden kehittämisessä.

Irvokasta irstailua vai ihminen ihmisenä?: geronomien perehtyneisyys sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuuteen

Teksti poimittu julkaisusta:
Roininen, Noora & Nevala, Noora (2016). Irvokasta irstailua vai ihminen ihmisenä?: geronomien perehtyneisyys sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuuteen. Geronomi (AMK), opinnäytetyö, Metropolia Ammattikorkeakoulu.

Yhteenveto

Opinnäytetyön tarkoitus on selvittää, kuinka paljon geronomeilla on tietoa sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuudesta ikääntymisen näkökulmasta. Mistä tieto on peräisin? Millä keinoin tietoa voitaisiin lisätä? Olemme kiinnostuneita myös siitä, miten geronomit kokevat aiheen näkyneen heidän koulutuksessaan. Tarkoitus ja tavoitteet nousevat yhteistyökumppanin, Seta ry:n Yhdenvertainen vanhuus -projektin, tarpeista. Projektille on tehty aiempi tutkielma, josta selviää, ettei hoitotyöntekijöillä ole juuri kokemusta sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin liittyvistä asioista vanhustyön kentällä, eikä koulutusta aiheesta ole saatu.

Opinnäytetyö toteutettiin survey-tutkimuksena ja aineisto kerättiin sähköisellä kyselylomakkeella. Kyselyssä oli yhteensä 21 kysymystä, jotka olivat sekä avoimia että strukturoituja kysymyksiä ja Osgoodin asteikkoa hyödyntäviä kysymyksiä. Kyselyyn saatiin 51 vastausta. Analysointiin käytettiin kvantitatiivisia ja kvalitatiivisia menetelmiä.

Geronomien tiedon määrä sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin liittyen on vaihtelevaa. Sukupuolen monimuotoisuus vaikuttaa olevan seksuaalisen suuntautumisen moninaisuutta vieraampaa. Suurimman osan tiedoistaan vastaajat ovat saaneet median ja ystäväpiirin välityksellä. Suurin osa vastaajista ei koe, että aihetta olisi käsitelty geronomin koulutuksessa riittävästi.

Tuloksista voidaan todeta, että geronomit ovat kohtalaisen motivoituneita hankkimaan lisää tietoa sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuudesta. Vastaajat painottavat koulutuksen tärkeyttä ja ehdottavat kokemusasiantuntijoiden hyödyntämistä tiedon lisäämisessä.

Sateenkaariseniorin puheenvuoro vanhusneuvostoille: kokemustieto yhdenvertaisuuden edistäjänä

Teksti poimittu julkaisusta:
Erälaukko, Mirja & Kallo, Saara (2016). Sateenkaariseniorin puheenvuoro vanhusneuvostoille: kokemustieto yhdenvertaisuuden edistäjänä. Geronomi (AMK), opinnäytetyö, Metropolia Ammattikorkeakoulu.

Yhteenveto

Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää, miten Tampereen ja Turun vanhusneuvostot kokevat heille suunnatun Sateenkaariseniorin puheenvuoron ja lisäsikö tämä heidän tietouttaan sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöistä. Tavoitteenamme oli myös selvittää, millaisena vanhusneuvostot näkevät kokemuskouluttajan antaman tiedon verrattuna teoriatietoon. Työelämäyhteistyökumppani oli Setan Yhdenvertainen vanhuus II -projekti ja projektin vapaaehtoisena kokemuskouluttajana toimiva Sateenkaariseniori.

Opinnäytetyön tutkimusote oli määrällinen sekä laadullinen ja sen aineisto hankittiin keväällä 2016 paperisin kyselylomakkein. Kyselylomakkeet olivat määrällisiä, sisältäen kuitenkin avoimia kysymyksiä joita analysoitiin laadullisesti.

Keskeisimpiä tuloksia oli, että Sateenkaariseniorin puheenvuoro lisäsi vanhusneuvostojen jäsenten tietoa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä koskien. Sateenkaariseniorin puheenvuoro koettiin konkreettisena ja luotettavana. Vanhusneuvostot kokivat, että kokemustieto on vaikuttavampaa kuin teoriatieto, mutta myös teoriatiedolle nähtiin paikkansa.

Johtopäätöksinä voidaan todeta, että iäkkäille suunnatuissa palveluissa moninaisuuden näkymättömyys on todellista. Jotta yhdenvertaisuus toteutuisi iäkkäille suunnatuissa palveluissa, tarvitaan konkreettista ja ajankohtaista tietoa. Kokemusasiantuntijuus yhdessä teoriatiedon kanssa tuo syvyyttä siihen ymmärrykseen, jota iäkkäille suunnattujen palveluiden kehittämiseksi tarvitaan. Opinnäytetyömme tuloksia voidaan hyödyntää tämän koulutusmuodon kehittämisessä.

Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien vanhusten kohtaaminen pitkäaikaisessa laitoshoidossa – hoitajien näkökulma

Teksti poimittu julkaisusta:
Valtonen, Saini (2014). Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien vanhusten kohtaaminen pitkäaikaisessa laitoshoidossa – hoitajien näkökulma. Pro gradu -tutkielma, Valtiotieteellinen tiedekunta, Helsingin yliopisto.

Tiivistelmä

Tutkielmassa selvitetään hoitotyöntekijöiden käsityksiä sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien vanhusten kohtaamisesta pitkäaikaisen laitoshoidon kontekstissa. Tutkimuksen liikkeellepanijana on Seta ry:n kolmivuotinen Yhdenvertainen vanhuus projekti, jonka tarkoituksena on tuottaa tietoa HLBTI-ikääntymiseen liittyvistä kysymyksistä. Tutkielmaa ohjaa queer-teoreettinen näkemys sukupuolesta ja seksuaalisesta suuntautumisesta moninaisina ilmiöinä. Queer hylkää ajatuksen essentialistisesta, kahdesta toisilleen vastakkaisesta sukupuolesta. Sen sijaan sukupuoli ja seksuaalisuus nähdään moninaisina sekä ilmiö- että yksilötasolla.

Tutkimus vastaa kysymykseen: minkälaiset valmiudet hoitotyöntekijöillä on kohdata sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuutta työssään? Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien ikääntymiseen liittyviä kysymyksiä ei ole Suomessa aikaisemmin tutkittu. Sari Irni ja Jan Wickman laativat vuonna 2010 kansainväliseen tutkimukseen perustuvan tutkimuskatsauksen Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöt, vanheneminen ja palveluntarpeet. Katsaus on ensimmäinen suomenkielinen avaus aiheeseen.

Kansainvälisen tutkimuksen mukaan sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvat ikäihmiset kantavat huolta siitä, miten heihin suhtaudutaan, kun he tulevat palveluiden piiriin. Lisäksi osa kokee pelkoa syrjinnästä ja jopa suoranaista häirintää vanhuspalveluissa seksuaalisen suuntautumisensa tai sukupuoli-identiteettinsä vuoksi.

Pitkäaikainen laitoshoito kontekstina asettaa tarkastelulle tiettyjä reunaehtoja. Ensinnäkin merkityksellistä on se, miten laitoshoito rajaa asukkaiden minuutta ja autonomiaa. Toisaalta on tärkeää huomioida, kuinka laitos instituutiona määrittää hoitotyötä ja hoitajien asemaa. Tutkielmassa tukeudutaan sosiologi Bryan S. Turnerin näkemyksiin vanhuudesta sosiaalisena riippuvuutena ja sosiaalisena kuolemana. Lisäksi Erving Goffmanin teoria stigman hallinnasta ja totaalisista laitoksista rakentaa tutkimuksen viitekehystä. Keskeistä on se, missä määrin laitos rajaa ja mahdollistaa HLBTI-kysymysten huomioimisen ja miten hoitajat puhuvat moninaisuudesta tästä todellisuudesta käsin.

Tutkimusaineisto koostuu kymmenestä teemahaastattelusta. Haastateltavat olivat lähi-, perus- ja sairaanhoitajia, joista jokaisella oli useamman vuoden työkokemus vanhustenhoidosta. Lisäksi haastateltavien joukossa oli muutama esimiesasemassa toimiva hoitaja. Haastattelut toteutettiin kahdessa pääkaupunkiseudun vanhainkodissa, joiden asukkaat olivat pääasiassa muistisairaita. Tutkimuksen metodologinen lähestymistapa yhdistää sisällönanalyysia sekä diskurssianalyysista vaikutteita saanutta aineiston luentaa. Aineistolähtöinen sisällönanalyysi on ollut käytännössä empiirisen aineiston tiivistämistä ja jäsentelyä. Haastattelupuheen analyysissa huomio kiinnittyy siihen, että hoitajien puhe on puhetta tietystä ammattiasemasta ja sosiaalisesta kontekstista käsin. Keskeistä on tarkastella niitä tapoja, joilla hoitajat erittelivät, argumentoivat ja oikeuttivat näkemyksiään.

Tutkimuksen tuloksena esitetään, että vanhustyötä tekevien hoitajien valmiudet kohdata sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuutta työssään ovat vielä puutteelliset. Valmiita toimintamalleja moninaisuuden kohtaamiselle ei hoitajien mukaan ollut, vaan jokainen kohtaaminen sukupuoli- tai seksuaalivähemmistöön kuuluvan vanhuksen kanssa hoidettiin tapauskohtaisesti. Yhtenä huomioimisen esteenä nähtiin se, ettei heterovanhustenkaan seksuaalisuutta voida huomioida ajanpuutteen vuoksi. Hoitajat kokivat olevansa ylemmän tahon ja käytännön hoitotilanteiden ristipaineessa. Hoitotyöhön liitetyt eettiset periaatteet ja ammattietiikka, sekä toisaalta käytännön haastavat hoitotilanteet asettivat hoitajat vaikeiden tehtävien eteen. Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien sosiaaliset identiteetit jäivät työssä huomiotta, kun ei-normatiivisista sukupuoli- ja seksuaali-identiteeteistä vaiettiin tahdikkaasti hoitoyhteisössä. Hoitajat argumentoivat, että asukkaan seksuaalisella suuntautumisel-

la tai sukupuoli-identiteetillä ei ollut merkitystä hoidon kannalta: kaikki saivat samanlaista hoitoa.

Johtopäätöksenä esitetään, että HLBTI-kysymykset tulevat rajatuiksi niin instituution kuin hoitajienkin puheen tasolla. Niukat resurssit, kiire ja laitosympäristö asettavat haasteita kaikkien vanhusten yksilölliselle kohtaamiselle. Hoitajat legitimoivat toimintatapojaan vetoamalla ammatillisuuteen: koska olemme ammattilaisia, hoidamme kaikkia yhdenvertaisesti. Yhdenvertaisuus on heidän mukaansa jo kaiken hoidon lähtökohta, mikä tulkittiin vastapuheena väitteelle, etteivät hoitajat olisi tarpeeksi kompetentteja sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin liittyvissä kysymyksissä. Näin hoitajat tuottavat puheessaan sellaisen hyvän hoidon kehyksen, jossa ei-normatiivisilla identiteeteillä ei ole sijaa. Olemalla ottamatta HLBTI-kysymyksiä puheeksi silloinkin, kun asia olisi ollut relevanttia, tulevat he kaapittaneeksi hetero- ja sukupuolinormin ulkopuolella olevia sukupuoli- ja seksuaali-identiteettejä.

Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen toiveet ja tarpeet yhdenvertaiseen vanhuuteen

Teksti poimittu julkaisusta:
Jalava, Jenni (2013). Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen toiveet ja tarpeet yhdenvertaiseen vanhuuteen. Vanhustyön koulutusohjelma, opinnäytetyö, Satakunnan ammattikorkeakoulu.

Tiivistelmä

Opinnäytetyöni tarkoituksena oli selvittää kyselytutkimuksen avulla ikääntyvien, yli 50-vuotiaiden sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöön kuuluvien henkilöiden toiveita ja tarpeita yhdenvertaisen vanhuuden turvaamiseksi tulevaisuudessa. Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, miten he kokevat seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuuden otettavan huomioon tämän hetken sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa. Työn tarkoitus oli myös selvittää, miten he toivoisivat nämä otettavan tulevaisuudessa huomioon sekä onko sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöön kuuluvilla ikääntyvillä toiveita tai mahdollisia pelkoja liittyen ikääntyville suunnattuihin palveluihin.

Opinnäytetyöni on kvantitatiivinen eli määrällinen, ja sen aineiston keruu toteutettiin kesällä 2012 sekä paperiversiona että Internetissä olevan kyselylomakkeen avulla. Vastaajista suurin osa koki sosiaali- ja terveydenalalla työskentelevien tiedot seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuudesta heikoiksi. Tarvetta tämän osa-alueen tuntemiselle ja koulutukselle koettiin, joten tässä kohtaa haaste koskettaa tulevaisuuden sosiaali- ja terveysalan henkilöitä kouluttavia tahoja. Tutkimustuloksissa selvisi myös vastaajien kokema tarve sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöille suunnattuihin omiin asumispalveluihin. Myös perhesuhteiden moninaisuus toivottiin otettavan vanhuspalveluissa entistä ammattitaitoisemmin huomioon. Tärkeänä tutkimustuloksena esiintyi myös se, että osa sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöön kuuluvista henkilöistä oli jättänyt sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita käyttämättä mahdollisen epäasiallisen käyttäytymisen pelossa.

7. Yhteenveto

Sateenkaarisenioreita eli seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvia ikääntyviä ja vanhoja ihmisiä on aina ollut olemassa. Heidät on kuitenkin huomioitu verraten heikosti muun muassa yhteiskunnallisessa päätöksenteossa, palveluiden suunnittelussa ja tieteellisessä tutkimuksessa. Ryhmän erityiskysymyksiin on viime aikoina alettu kiinnittää jonkin verran huomiota, kuten tässäkin julkaisussa esitellyt tutkimukset, selvitykset ja opinnäytetyöt osoittavat.

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat ikääntyneet ihmiset ovat myös muodostaneet oman vertaisuuteen perustuvan ja vapaaehtoisresursseilla toimivan valtakunnallisen yhdistyksensä, Sateenkaariseniorit ry:n. Vähäisistä resursseista huolimatta yhdistys on paitsi järjestänyt vertaisryhmiä, myös ollut aktiivisesti edistämässä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvia ikääntyviä käsitteleviä tutkimuksia ja selvityksiä. Myös Moni-ikä-hankkeen haastattelemat sateenkaariseniorit olivat yhdistyksen vertaisryhmiin kuuluvia ihmisiä ja ryhmien ohjaajia.

Sateenkaarisensitiivisyyteen panostettava ikääntyneiden palveluissa

Tutkimustieto, opinnäytetöiden tulokset ja järjestöjen selvitykset tuovat usein esiin samoja teemoja. Sateenkaariseniorit toivovat yhdenvertaisuutta, asiallista kohtelua ja mahdollisuutta turvalliseen ikääntymiseen oman itsenään. Toistaiseksi heidän toiveidensa tiellä on vielä esteinä muun muassa palveluissa näkyvä hetero-olettama, kielteiset asenteet ja ennakkoluulot vähemmistöjä kohtaan, henkilökunnan osaamisen puute moninaisuuskysymyksissä ja sateenkaarisensitiivisten palveluiden puute. Myös sateenkaarihistoria tuo ikääntymiseen omia sävyjään, kun ihmisten muistissa ovat lainsäädännöllinen syrjintä sekä häirinnän, jopa väkivallan kokemukset.

Vanhus- ja lähimmäispalvelun liitto VALLI ry:n Moni-ikä hankkeessa tuotetun *Sateenkaarisenioreiden toiveita ikääntyneiden palveluille* -julkaisun (Iltanen & Keronen 2026; luku 2.3.) keskeiset havainnot ovat, että sateenkaarisenioreita huolettavat paljolti samat vanhenemiseen liittyvät kysymykset kuin muitakin ikääntyviä ihmisiä. Tämän lisäksi he kuitenkin kantoivat huolta siitä, kuinka heidät kohdataan tulevissa vanhuspalveluissa ja toivoivat sateenkaarisensitiivisiä palveluita. Huolta aiheuttavat esimerkiksi muiden palveluita käyttävien ikääntyneiden asenteet tai se tunnistetaanko ja tunnustetaanko samaa sukupuolta olevat puolisot pariskunnaksi. Vaikka haastateltujen kokemukset sote-palveluista olivat pääosin hyviä tai neutraaleja, olivat he myös kokeneet hetero-olettamaa palvelutilanteissa, jopa suoranaista syrjintää. Tämä oli näkynyt esimerkiksi siten, että henkilökuntaan kuuluva oli vältellyt sateenkaarevan asiakkaan kohtaamista oman vakaumuksensa takia. Kielteisiä asenteita seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä kohtaan oli tullut esiin myös tilanteessa, jossa kokemuskouluttaja koulutti ikääntyneiden parissa työskenteleviä ammattilaisia.

Samansuuntaisia havaintoja tuovat esiin myös tutkijat Marja Lönnroth, Kaijus Ervasti, Kersti Juva ja Anna Mäki-Petäjä-Leinonen artikkelissaan *Sateenkaariseniorien oikeuksien toteutuminen* (luku 4.1.). He kiinnittävät lisäksi huomiota siihen, kuinka haastateltavien elämäntarinoissa heijastuvat seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä koskevan lainsäädännän vaikutukset. Koettu elämä näkyy myös huolena vähemmistöjen oikeuksien ja niihin kohdistuvien asenteiden nykyisestä kehityksestä. Joitakin haastateltavia huoletti se, voiko ja uskaltaako ikääntyneiden palveluissa elää omana itsenään vai ”joutuuko takaisin kaappiin”.

Asenteet seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä kohtaan vaihtelevat paitsi yksilöiden kesken myös alueellisesti ja esimerkiksi paikkakunnan koon mukaan. Vanhustyön keskusliiton Sateenkaariseniorit näkyviksi -hanke toteutettiin Pohjois-Pohjanmaan alueella (luku 5.1.). Hankkeessa haastatelluista sateenkaarisenioreista peräti puolet katsoi, että heidän asuinpaikkakunnallaan ei ole myönteinen ilmapiiri sateenkaari-ihmisiä kohtaan. Vain puolet heistä kertoi, että ei ole kokenut syrjintää. Samalla on huomioitava, että alle puolet vastaajista oli identiteetistään avoimia omalla paikkakunnalla.

Ammattilaisten osaamisen lisääminen on tärkeää

Sateenkaarisenioreiden aseman parantamiseksi palveluissa tarvitaan henkilöstön osaamisen lisäämistä seksuaalisuuden ja sukupuolten moninaisuuteen liittyvissä kysymyksissä. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat ikääntyvät tulisi huomioida hyvinvointialueiden palveluiden suunnittelussa nykyistä paremmin, mikä avaisi tietä henkilöstön täydennyskoulutukselle moninaisuusasioissa. Yleensäkin palvelurakenteen kehittäminen asiakkaiden moninaisuutta paremmin huomioivaksi edistäisi niin sateenkaarisenioreiden kuin muidenkin vähemmistöihin kuuluvien iäkkäiden turvallisen vanhuuden toteutumista.

Sateenkaariseniorit näkyviksi -hankkeen kyselyt sekä sateenkaarisenioreille että vanhuspalveluiden ammattilaisille osoittivat myös tarpeita kehittää ammattilaisten osaamista seksuaalisesta suuntautumisesta ja sukupuolten moninaisuudesta. Osaamisen kehittämiseksi Moni-ikä-hankkeessa tuotettiin kaksi helppokäyttöistä materiaalia: Moninaisuustesti ja iäkkäiden moninaisuutta käsittelevä tietoiskusarja.

Ammattilaisten osaamisen kehittäminen on teema, joka nousee esille myös opinnäytetöissä. Ikääntyneiden transfeminiinien seksuaalisuuden huomioimista sosiaalialan palveluissa tutkineiden Elli-Noora Nevalaisen ja Johanna Nikulan (2024) tuloksista nousi esiin puutteita henkilökunnan koulutuksessa, mikä yhdessä ongelmallisten asenteiden kanssa aiheuttaa transfeminiinisissä asiakkaissa epävarmuutta ja epäluottamusta. Työntekijöiden näkökulmasta sukupuolen ja seksuaalisuuden huomioimista vanhuspalveluissa tutkineiden Jennica Kallandin ja Minerva Pellin (2023) mukaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kohtaamiseen liittyvässä osaamisessa on parannettavaa. Useassa opinnäytetyössä nousee kuitenkin esiin, että työntekijöillä ja etenkin alan opiskelijoilla on motivaatiota tiedon lisäämiseen. Noora Roinisen ja Noora Nevalan (2016) opinnäytetyössä vastaajat ehdottivat kokemusasiantuntijoiden hyödyntämistä tiedon lisäämisessä. Useissa opinnäytetöissä kaivattiin myös aiheesta lisää tutkimusta.

Lisää tutkimusta ja kehittämistyötä tarvitaan

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien ihmisten ikääntymisessä on jonkin verran erityisiä kysymyksiä ja epäkohtia. Tämä julkaisu on osoittanut, että tietoa on jo olemassa. Lisätiedolle ja tutkimukselle on kuitenkin tarvetta. Sen lisäksi olisi tärkeää saada käyntiin konkretiaan eteneviä kehittämishankkeita ja kokeiluja, jotta epäkohtia voidaan korjata. Erityisen tärkeää on tutkia ja kehittää sitä, miten sateenkaarisensitiivisyyttä voidaan edistää osana ikääntyneiden palvelurakennetta ja ikääntyneiden parissa työskentelevien perus- ja täydennyskoulutusta. Tietoa kerättäessä ja toimintaa kehitettäessä on tärkeää tehdä yhteistyötä sateenkaariseniorien ja heidän kanssaan työskentelevien ammattilaisten kanssa.

Lähdeluettelo

Luetteloon ei ole merkitty niitä lähteitä, joita on käytetty teokseen liitetyissä opinnäytteiden ja selvitysten tiivistelmissä.

Erälaukko, Mirja & Kallo, Saara (2016). Sateenkaariseniorin puheenvuoro vanhusneuvostoille: kokemustieto yhdenvertaisuuden edistäjänä. Geronomi (AMK), opinnäytetyö, Metropolia Ammattikorkeakoulu.

Ihmisoikeuskeskus (2023). Ikääntyneiden ihmisoikeuksien toteutumista valvovan itsenäisen asiantuntijan Claudia Mahlerin raportti hänen maavierailultaan Suomeen. Ihmisoikeuskeskuksen julkaisuja 1/2023.

Iltanen, Sonja & Keronen, Jukka (2026). Sateenkaariseniorien toiveita ikääntyneiden palveluille. Vanhus- ja lähimmäispalvelun liitto VALLI ry.

Irni, Sari & Wickman, Jan (2011). Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöt, vanheneminen ja palveluntarpeet. Seta ry.

Irni, Sari & Wickman, Jan (2013). Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöt, vanheneminen ja palveluntarpeet. Seta-julkaisuja 2011:20, 3. korjattu painos 2013, Seta ry.

Jalava, Jenni (2013). Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen toiveet ja tarpeet yhdenvertaiseen vanhuuteen. Vanhustyön koulutusohjelma, opinnäytetyö, Satakunnan ammattikorkeakoulu.

Kalland, Jennica & Pelli, Minerva (2023). Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuuden huomioiminen ikääntyneiden palveluissa: työntekijöiden näkökulma. Sosionomikoulutus (AMK), opinnäytetyö, Laurea-ammattikorkeakoulu.

Kehälinna, Suvi; Väihkönen, Laura & Jansson, Anu (2024). Pohjoispohjanmaalaisten sote-ammattilaisten kokemuksia ja näkemyksiä sateenkaarisenioreihin liittyen. Sateenkaariseniorit näkyviksi -hanke, Vanhustyön keskusliitto.

Kehälinna, Suvi; Valonen, Outi; Väihkönen, Laura & Jansson, Anu (2025). Selvitys pohjoispohjanmaalaisten sateenkaarisenioreiden kokemuksista ja hyvinvointiin vaikuttavista tekijöistä. Sateenkaariseniorit näkyviksi -hanke, Vanhustyön keskusliitto.

Keltikangas, Anne & Lehtonen, Miina (2026). Moninaisuuden huomioiminen vanhusneuvostojen työssä: osana Vanhus- ja lähimmäispalvelun liitto VALLI ry:n Moni-ikä-hanketta. Geronomi (AMK), opinnäytetyö, Turun ammattikorkeakoulu.

Keronen, Jukka; Katajisto, Milka & Iltanen, Sonja (2025). Selvitys ikääntyneiden moninaisuudesta hyvinvointialueiden suunnitelmissa. Vanhus- ja lähimmäispalvelun liitto VALLI ry.

Kyttälä, Sini; Iltanen, Sonja & Keronen, Jukka (2024). Vanhusneuvostojen jäsenet: Moninaisuutta huomioitava enemmän. Verkkouutinen, Vanhus- ja lähimmäispalvelun liitto VALLI ry.

Lehtonen, J. (2007). Seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuuteen liittyvä syrjintä. Teoksessa O. Lepola, & S. Villa (toim.) Syrjintä Suomessa 2006. Ihmisoikeusliitto.

Lindholm, Jenni (2023). Systemaattinen kirjallisuuskatsaus ikääntyneistä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä sosiaalityön asiakkaina. Maisterintutkielma, Sosiaalitieteiden maisteriohjelma, Helsingin yliopisto.

Lunkka, Milla & Kotila, Veera (2024). ”Meitä on paljon, mutta vielä mahtuu mukaan!” Sateenkaarevat seniorit edistämässä näkyvyyttään. Geronomi (AMK), opinnäytetyö, Metropolia Ammattikorkeakoulu.

Metsävainio, Mari (2023). Sateenkaarisenioreiden yksinäisyys: Kysely yli 50-vuotiaille sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöön kuuluville. Geronomi (AMK), opinnäyte, Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu.

Mettälä, Siiri (2021). Ikääntyneiden seksuaalivähemmistöjen terveydentila. Kandidaatintutkielma, Terveystieteiden yksikkö, Tampereen yliopisto.

Nevalainen, Elli-Noora & Nikula, Johanna (2024). Ikääntyvien transfeminiinien seksuaalisuuden huomioiminen sosiaalialan palveluissa - Kuvaileva kirjallisuuskatsaus. Sosionomi (AMK), opinnäytetyö, Oulun ammattikorkeakoulu.

Pihlajamaa, Matti (toim.) (2021). Kohti sateenkaariystävällisempää Suomea: Tilannearvio seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta Suomessa 2021. Oikeusministeriön julkaisuja 2021:26, Oikeusministeriö.

Pihlava, Piia; Vesa, Laura & Väänänen, Satu 2023. Seksuaalivähemmistöön kuuluvan ikäihmisen seksuaalisuuden huomioiminen hoitotyössä – posteri hoitotyön ammattilaisille ja opiskelijoille. Sairaanhoitajakoulutus (AMK), opinnäytetyö, Turun ammattikorkeakoulu.

Puttonen, Ella (2023). Seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuus hoitotyössä ikääntyvien ihmisten kokemana. Sairaanhoitajan tutkinto-ohjelma (AMK), opinnäytetyö, Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Roininen, Noora & Nevala, Noora (2016). Irvokasta irstailua vai ihminen ihmisenä?: geronomien perehtyneisyys sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuuteen. Geronomi (AMK), opinnäytetyö, Metropolia Ammattikorkeakoulu.

Takala, Toomas (2020). Sateenkaaren päässä on vanhuus – Kristillisten yhteisöjen merkitys yli 65-vuotiaiden seksuaalivähemmistöihin kuuluvien elämässä. Maisterintutkielma, Teologinen tiedekunta, Helsingin yliopisto.

Tammisalo, Nonna (2017). Sateenkaarevaa hoivaa ikäihmisille: Sateenkaariseniori-tietoisku hoiva-ammattilaisten toimintatapoja kehittämässä. Geronomi (AMK), opinnäytetyö, Metropolia Ammattikorkeakoulu.

Tasa-arvovaltuutetun toimisto (2012). Selvitys sukupuolivähemmistöjen asemasta. Tasa-arvojulkaisuja 2012:1, Tasa-arvovaltuutetun toimisto.

Törmä, Sinikka; Huotari, Kari; Tuokkola, Kati & Pitkänen, Sari (2014). Ikäihmisten moninaisuus näkyväksi. Selvitys vähemmistöihin kuuluvien ikääntyneiden henkilöiden kokemasta syrjinnästä sosiaali- ja terveyspalveluissa. Sisäministeriön julkaisu 14/2014, Sisäministeriö.

Valtonen, Saini (2014). Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien vanhusten kohtaaminen pitkäaikaisessa laitoshoidossa – hoitajien näkökulma. Pro gradu -tutkielma, Valtiotieteellinen tiedekunta, Helsingin yliopisto.

Valtonen, Saini & Hakola, Salla Maija (2016). Haluaisin pystyä kertomaan – Sateenkaariseniorit ikääntyneille suunnattujen palveluiden asiakkaina. Seta-julkaisuja 26, 2. painos, Seta ry.

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat ikääntyneet ihmiset eli sateenkaariseniorit on Suomessa otettu heikosti huomioon yhteiskunnallisessa päätöksenteossa, palveluiden suunnittelussa ja tieteellisessä tutkimuksessa. Ryhmän erityiskysymyksiin on vasta viime aikoina alettu kiinnittää jonkin verran huomiota.

Tutkimustieto, opinnäytetöiden tulokset ja järjestöjen selvitykset tuovat usein yhteneväisesti esiin, kuinka sateenkaariseniorit toivovat yhdenvertaisuutta, asiallista kohtelua ja mahdollisuutta turvalliseen ikääntymiseen oman itsenään. Toistaiseksi heidän toiveidensa tiellä on vielä esteinä muun muassa palveluissa näkyvä hetero-olettama, kielteiset asenteet ja ennakkoluulot vähemmistöjä kohtaan, henkilökunnan osaamisen puute moninaisuuskysymyksissä ja sateenkaarisensitiivisten palveluiden puute. Myös sateenkaarihistoria tuo ikääntymiseen omia sävyjään, kun ihmisten muistissa ovat lainsäädännöllinen syrjintä sekä häirinnän, jopa väkivallan kokemukset.

Tämä teos tarjoaa katsauksen aiheesta tehtyihin tutkimuksiin selvityksiin, raportteihin ja opinnäytetöihin viimeisen kymmenen vuoden ajalta.

Vanhus- ja lähimmäispalvelun liitto VALLI ry:n **Moni-ikä-hanke** toteutettiin vuosina 2024–2026 Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskus STEA:n tuella. Tämä on hankkeen loppujulkaisun toinen osa. Loppujulkaisun ensimmäinen osa tuo esiin kieli- ja kulttuuri vähemmistöihin kuuluvista ikääntyneistä saatavaa tietoa.

valli.fi

Paremman vanhuuden puolesta.

Vanhus- ja lähimmäispalvelun liitto VALLI ry
Puh. 050 330 5884 • info@valli.fi • www.valli.fi